

A 2002:013

Var hittar Sverige sin arbetskraft?

– En översikt av tänkbara sändarländer

Daniel Rauhut

Var hittar Sverige sin arbetskraft?

– En översikt av tänkbara sändarländer

Daniel Rauhut

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon: 063 16 66 00
Telefax: 063 16 66 01
E-post: info@itps.se
www.itps.se

För ytterligare information kontakta: Daniel Rauhut
Telefon: 063 16 66 12
E-post: daniel.rauhut@itps.se

Förord

Motiven för en arbetsinvandring skiljer sig från dem som gäller för asylsökande. Den förra gruppen får tillstånd att bosätta sig i Sverige för att arbeta och därmed bidra till folkhushållet. Den senare gruppen söker skydd och kan få det i Sverige även till priset av höga kostnader.

En ökad arbetsinvandring brukar presenteras som en väg att lösa framtidens arbetskraftsförsörjning. Frågan är då dels under vilka villkor en sådan invandring ”lönar” sig på sikt, dels i vilken utsträckning Sverige kan attrahera just sådan kompetens som skulle bidra till tillväxten.

Föreliggande rapport analyserar arbetsinvandring till Sverige ur sändarlandets perspektiv. En översikt ges även över vilka möjligheter Sverige har att faktiskt rekrytera invandrare från olika delar av världen.

Stockholm i januari 2003

Sture Öberg,
Generaldirektör

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	7
INLEDNING	8
ÅLDRANDE OCH MIGRATION	10
En allt äldre befolkning	10
Implikationer av en åldrande befolkning	13
Migrationsteorier	15
ERSÄTTNINGSMIGRATION TILL SVERIGE	19
Migrationsbehov	19
Hur stor invandring behövs?	19
Vilken typ av invandrare efterfrågas?	22
Geografiska skillnader i behovet av arbetskraft	23
Tänkbara sändarländer	23
En internationell utblick	26
Sammanfattning	27
INDIEN	29
Demografisk struktur	29
Arbetsmarknad	31
Utbildning	31
Försörjningsbörda	32
Etablerade migrationsströmmar	34
Politiska implikationer	35
Sammanfattning	35
KINA	37
Demografisk struktur	37
Arbetsmarknad	39
Utbildning	39
Försörjningsbörda	40
Etablerade migrationsströmmar	43
Politiska implikationer	44
Sammanfattning	44
RYSSLAND	46
Demografisk struktur	46
Arbetsmarknad	48
Utbildning	49
Försörjningsbörda	50
Etablerade migrationsströmmar	51
Politiska implikationer	53
Sammanfattning	53

VÄSTRA ASIEN	55
Demografisk struktur	55
Arbetsmarknad	57
Utbildning	58
Försörjningsbörda	60
Etablerade migrationsströmmar	61
Politiska implikationer	63
Sammanfattning	64
NORDAFRIKA	66
Demografisk struktur	66
Arbetsmarknad	68
Utbildning	69
Försörjningsbörda	70
Etablerade migrationsströmmar	72
Politiska implikationer	73
Sammanfattning	74
DEN EUROPEISKA UNIONEN	76
Fri rörlighet och gemensamma institutioner	76
Demografisk struktur	76
Arbetsmarknad	80
Utbildning	80
Försörjningsbörda	82
Etablerade migrationsströmmar inom EU	84
Vad betyder en utvidgning av EU?	87
Politiska implikationer	89
Sammanfattning	89
AVSLUTANDE KOMMENTARER	92
REFERENSER	94

Sammanfattning

Syftet med denna rapport med denna översiktsrapport är att beskriva vilka möjligheter olika länder och regioner har att förse Sverige med arbetskraft. Det största och mest akuta behovet finns inom vård, skola och omsorg. Vidare finns det ett större behov av arbetskraft i glesbygd, framför allt i Norrland, än i storstadslänen.

Den föreliggande rapporten studerar sex olika länder och områden som har goda möjligheter att förse Sverige med arbetskraft. *Indien* kan förse Sverige med låg- eller utbildad arbetskraft. Det saknas även etablerade migrationsströmmar mellan Indien och Sverige. Även *Kina* kan förse Sverige med låg- eller utbildad arbetskraft. Trots sin stora befolkning är det endast en bråkdel av befolkningen som har utbildning eller kompetens som är intressant för västvärlden. Vidare saknas etablerade migrationsströmmar mellan Kina och Sverige. *Ryssland* står inför en befolkningsminskning av stora format. Möjligheterna att finna en för Sverige intressant arbetskraft i Ryssland är relativt goda. Dock saknas det etablerade migrationsströmmar mellan Sverige och Ryssland, undantaget en blygsam äktenskapsmigration. *Västra Asien* och *Nordafrika* beräknas ha en fortsatt positiv befolkningsutveckling fram till 2050. Vidare är högutbildade överrepresenterade bland de arbetslösa. Det finns etablerade migrationsströmmar mellan flera länder i Västra Asien och Sverige, vilket inte finns mellan Nordafrika och Sverige. Rörligheten på arbetskraft inom den *Europeiska Unionen* är låg och stora etablerade migrationsströmmar till Sverige saknas från de flesta EU-länder. En utvidgning av EU österut kommer med största sannolikhet inte att förändra arbetskraftsförsörjningen i Sverige.

Vad denna studie visar är att det kan komma att bli svårt att hitta arbetskraft inom vård, skola och omsorg. Det är mycket lätt att komma med påståenden om att det finns 100-tals miljoner av presumtiva migranter i de länder och områden som diskuterats i denna översikt. Det är en helt annan sak om dessa presumtiva migranter verkligen har en för Sverige intressant utbildning och kompetens. Det är även en helt annan sak om dessa presumtiva migranter faktiskt *vill flytta till Sverige*. För flera av de studerade länderna är Sverige inte ett särskilt attraktivt land att flytta till.

Inledning

Under 1900-talet har fertiliteten sjunkit kraftigt i de flesta av västvärldens länder, samtidigt som medellivslängden ökat beroende på att människorna lever längre. En kraftigt åldrande befolkning är något som drabbar hela världen under de närmaste femtio åren.¹ Denna utveckling har påtalats av flera demografer redan på 1940-talet.²

Den framtida demografiska strukturen (befolkningsstorlek, ålders- och könssammansättning) för ett land kommer att helt bero på fertilitet, mortalitet och migration. Det är möjligt att genom en förd politik öka fertilitet och immigration, däremot är det inte möjligt att föra en politik som har för syfte att öka mortaliteten. Erfarenheter visar att det dock är svårt att stimulera fram en avsevärt högre fertilitet, varför migration kan antas bli ett viktigt befolkningspolitiskt instrument.³

Att befolkningen lever allt längre är ett globalt fenomen och ett globalt problem. De flesta aspekter i våra liv kommer att påverkas. Ur ett ekonomiskt perspektiv kommer åldrandet att påverka den ekonomiska tillväxten, sparandet, investeringar, konsumtion, arbetsmarknad, skatter, pensioner, socialförsäkringar och transfereringar mellan generationer. I ett socialt perspektiv kommer åldrandet att påverka sjuk- och hälsovård, äldreomsorg, barnomsorg, familjens sammansättning och roll, vårt boende etcetera.⁴

Den demografiska utvecklingen kommer att förändra förutsättningarna för det ekonomiska system vi byggt upp. Hittills har de stora problemen varit till exempel en växande befolkning och arbetslöshet. Kring 2050 kommer det stora ekonomiska problemet att vara att i västvärlden hitta lösningar som kan försörja en kraftigt åldrande befolkning, och att i många länder i den tredje världen hitta försörjningsmöjligheter för en relativt sett ung befolkning. I västvärlden kan säkert den teknologiska utvecklingen till viss del ersätta arbete med kapital, och därmed åstadkomma produktivitetsförbättringar. Om inte den tredje världens unga kan finna en utkomst finns risk för ekonomiska och sociala spänningar och, om man inte lyckas hantera denna globala fördelningspolitiskt svåra fråga på rätt sätt, krig mellan rika och fattiga länder.⁵

Teoretiskt sett skulle en arbetskraftsmigration kunna bidra till att västvärlden kan försörja sin äldre befolkning och att den tredje världens unga kan finna en utkomst. Givet ett antal antaganden skulle detta vara en för alla fördelaktig lösning på problemet med det globala åldrandet.

¹ UN Population Division (2000).

² Se t.ex. Notestein et al. (1944), Kirk (1946), och Hofstee (1950).

³ UN Population Division (2000).

⁴ UN Population Division (2001).

⁵ Rostow (1998). Se även Hofstee (1950) för liknande slutsatser om krigsrisk orsakad av ett befolkningstryck mot Europa från fattiga länder.

Dock finns inte några entydiga resultat, vare sig teoretiskt eller empiriskt, kring sambandet mellan en förändrad befolkningsstruktur och dess ekonomiska effekter. Resultaten bygger på vilka antaganden som gjorts. Beroende på vilka institutionella och organisatoriska förändringar som äger rum samtidigt som befolkningsförändringarna, kan en befolkningsminskning leda till en såväl positiv som negativ ekonomisk utveckling.⁶

Syftet med denna studie är att översiktligt beskriva vilka demografiska möjligheter olika länder och regioner har att förse Sverige med arbetskraft.⁷ Genom att bedöma vad potentiella sändarländer har för möjlighet att förse Sverige med humankapital och arbetskraft genereras viktig kunskap kring hur och om en framtida arbetskraftsförsörjning kan avhjälpas genom en arbetskraftsinvandring.

Studien börjar med att ge en översikt kring åldrandets orsaker och effekter, samt att ge en presentation av olika migrationsteorier. I kapitel tre behandlas frågan hur stor invandring som behövs, vilken typ av invandrare som efterfrågas och om det finns geografiska skillnader i efterfrågan på arbetskraft i Sverige. Troliga sändarländer för Sveriges vidbekommande kommer att presenteras, samt hur stor den internationella efterfrågan på ersättningsmigration är. Kapitel fyra till nio kommer att behandla olika presumtiva sändarländers och sändarregioners möjligheter att exportera arbetskraft och humankapital till Sverige. Aspekter såsom demografisk struktur, arbetsmarknad, utbildning, inhemsk försörjningsbörd och politiska implikationer kommer att beröras. I det tionde kapitlet kommer studien att sammanfattas och slutsatser att dras av det erhållna resultatet.

⁶ Rosenberg & Birdzell (1994), Easterlin (1996), Kelley & Schmidt (1994) och Coale & Hoover (1958).

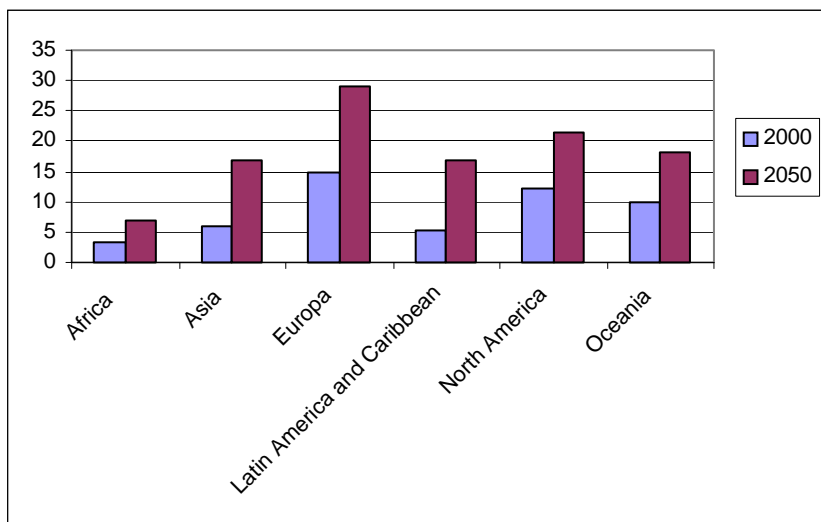
⁷ Det empiriska materialet för att bedöma olika länders och regioners möjligheter att förse Sverige, och västvärlden i övrigt, med arbetskraft bygger på uppgifter från World Population Prospects Population Database. För en mer detaljerad genomgång av de antaganden som skattningarna i World Population Prospects Population Database bygger på, se <http://esa.un.org/unpp/index.asp>.

Åldrande och migration

En allt äldre befolkning

Under hela 1900-talet har antalet äldre ökat, inte enbart i Sverige utan även internationellt.⁸ Denna utveckling kommer att fortsätta under 2000-talet (se figur 1).⁹ För vissa världsdelar kommer andelen av befolkningen över 65 år att öka med cirka 200 procent och för till exempel Europa kommer andelen av befolkningen över 65 år att uppgå till cirka 30 procent år 2050. Detta är inga små förändringar. Även om man väljer att se på befolkningens medianålder framkommer det att befolkningen blivit allt äldre (se figur 2). Medianåldern innebär att det finns lika många personer på var sin sida om medianen.

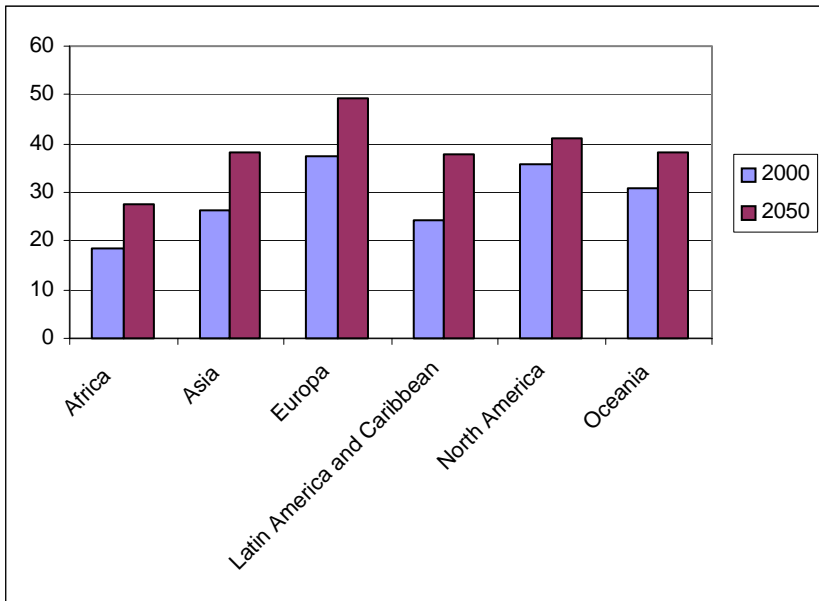
FIGUR 1: ANDELEN 65+ ÅR AV BEFOLKNINGEN I OLIKA VÄRLDSEDELAR ÅR 2000 OCH 2050. PROCENT.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

⁸ Se t.ex. Ohlsson (1995, 1996, 1998), UN Population Division (2001), Easterlin (1996).

⁹ Se t.ex. UN Population Division (2001) och Rostow (1998).

FIGUR 2: MEDIANÅLDERN I OLIKA VÄRLDSDELAR ÅR 2000 OCH 2050.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

En följd av att andelen äldre blir allt fler blir att medianåldern kommit att höjas. Mellan 1750 och 1925 ökade medianåldern med fyra år (se tabell 1). Detta är inte en särskilt stor förändring, och detta indikerar att befolkningen i huvudsak utgjordes av unga personer.¹⁰ Den ökade livslängden bland äldre på 1950-talet gjorde att medianåldern blev högre.¹¹ För år 1995 var det endast Japan som hade en högre medianålder än Sverige.¹² De prognoser som gjorts visar på att medianåldern kommer att höjas ytterligare mellan år 2000 och 2050. Medianåldern år 2000 var 39,7 år i Sverige, och för år 2050 beräknas medianålders ha ökat till mellan 47,6 och 54,2 år (se figur 3).¹³

TABELL 1: MEDIANÅLDERN I SVERIGE 1750–1998

1750-1875	1900	1925	1950	1975	1998
23	25	27	33	35	39

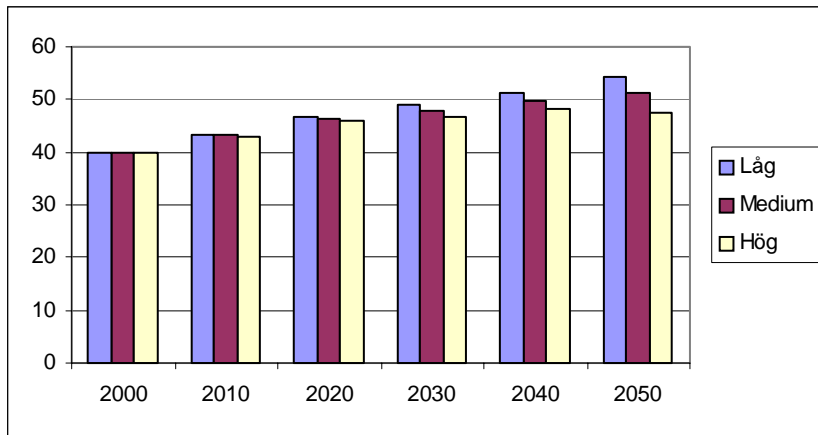
Källa: SCB (1999).

¹⁰ SCB (1999).

¹¹ Ohlsson (1995, 1996, 1998).

¹² SCB (1999).

¹³ *World Population Prospects, Population Database*

FIGUR 3: DEN SVENSKA BEFOLKNINGENS MEDIANÅLDER 2000–2050.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Vilka faktorer har bidragit till att jordens befolkning blivit allt äldre? Den ena sidan av åldersförändringen kan tillskrivas förändringar av mortaliteten. Vissa forskare är av den uppfattningen att minskningen i mortaliteten, den så kallade mortalitetsrevolutionen, är den viktigaste förklaringen till befolkningsökningen. Mortalitetsminskningen i lägre åldersgrupper har följts av en minskning av morbiditeten. Denna minskning har att göra med att allt fler sjukdomar kunnat behandlas framgångsrikt. ”The Mortality Revolution, like the Industrial Revolution, marks the onset of major technological change, with the Mortality Revolution reflecting a breakthrough in the technology of disease control. Both revolutions occur largely independently from each other, the later occurrence of the Mortality Revolution being due chiefly the later development of the medical vis-à-vis the physical sciences”, enligt Easterlin.¹⁴

Andra forskare menar att den stigande levnadsstandarden måste tillskrivas en större andel av förklaringen till mortalitetsminskningen. Ohlsson menar att ”under första hälften av [1900-talet] lyckades man genom den ökade levnadsstandarden i kombination med de medicinska framstegen bemästra infektionssjukdomarna, vilket resulterade i en kraftigt minskad dödlighet bland barn och ungdomar. Efter 1950 har det främst varit den minskade dödligheten bland de äldre som gjort att medellivslängden ökat”.¹⁵ Den förbättrade levnadsstandarden har direkt att göra med den goda ekonomiska utvecklingen.¹⁶

¹⁴ Easterlin (1996, sid. 80f.).

¹⁵ Ohlsson (1995, sid. 7). Se även Ohlsson (1996, 1998).

¹⁶ Schön (2000).

Att dödligheten bland äldre i Sverige skjutits upp kan tillskrivas den avsevärt förbättrade levnadsstandard pensionärerna fått efter andra världskriget.¹⁷

Den andra sidan av åldersfördelningen rör den minskande fertiliteten. I ett globalt perspektiv är den sjunkande fertiliteten en viktig faktor till att befolkningen blivit äldre i relativa termer. Sedan 1950 har den globala summerade fruktsamheten sjunkit från 5,0 barn till 2,7. I den utvecklade och industrialiserade världen har fertiliteten sjunkit betydligt mer än i de utvecklande och industrialiserande länderna. I världens utvecklade regioner sjönk den summerade fruktsamheten från 2,8 barn till 1,5 år 2000. I nitton länder är den summerade fruktsamheten under 1,3 barn per kvinna. I mindre utvecklade regioner sjönk den summerade fruktsamheten från 6,2 barn per kvinna till 2,9 mellan 1950 och 2000, och för de minst utvecklade regionerna (bland annat delar av Afrika) ligger den summerade fruktsamheten på 5,5 barn per kvinna år 2000, vilket är en relativt hög siffra.¹⁸

Nedgången av fertiliteten i Sverige har inte skett i en jämn takt, men trenden är klart negativ under 1900-talet. Fertilitetsnedgången i Sverige har sammanfattats av Ohlsson på följande sätt: ”I ekonomiska termer, och något förenklat, kan nedgången i fruktsamheten ses som en konsekvens av de sjunkande intäkter och de stigande kostnader som beslutet att skaffa sig ytterligare ett barn medför för föräldrarna. Intäkterna av att ha barn, som riskförsäkring vid mannens eventuella bortgång, som pensionsförsäkring och som kompletterande inkomstkälla i form av barnarbete, sjönk i samband med välfärdssamhällets framväxt och beroende på tekniska och organisatoriska förändringar inom näringslivet. Samtidigt steg kostnaderna för barn genom bland annat utbildningsväsendets expansion, kvinnornas inträde på arbetsmarknaden och den tilltagande urbaniseringen.”¹⁹ Nedgången av fertiliteten har särskilt inträffat i de yngre åldrarna och idag är medelåldern vid barnafödandet lika hög som under 1920-talet.²⁰

Implikationer av en åldrande befolkning

Hela den svenska modellen är uppbyggd enligt en riskfördelningsprincip mellan individer i ett livscykelperspektiv, där den offentliga sektorn och de offentliga socialförsäkringarna utgör det centrala inslaget. Tyvärr är en riskfördelningsprincip mellan individer i ett livscykelperspektiv mycket känslig för demografiska förändringar.²¹

¹⁷ Ohlsson (1995, 1996, 1998).

¹⁸ UN Population Division (2001).

¹⁹ Ohlsson (1996, sid. 13). Se även Caldwell (1982) för en allmän översikt av fertilitetsnedgången.

²⁰ SCB (1999).

²¹ Lindh (2002b).

En åldrande befolkning gör att det är svårt att organisera välfärden genom offentliga socialförsäkringar som är uppbyggda enligt en riskfördelningsprincip mellan individer i ett livscykelperspektiv, då stora transfereringar sker från de förvärvsarbetande till de icke förvärvsarbetande. Ökningen av andelen äldre påverkar försörjningskvoten, vilket får till följd att relativt sett färre skall försörja relativt sett fler.²² Denna utveckling kommer att sätta hård press på det välfärdssystem som finns i Sverige. Forskare som Bengtsson och Fridlitzius som menar att "it is very likely that the situation where Sweden's public intergenerational transfer system is alone able to provide a good standard of living for the retired will be seen as a historical interlude".²³

Ytterligare en besvärande implikation är att pensionärerna inom en inte avlägsen framtid kommer att närma sig egen majoritet i valmanskåren. Medianväljaren kommer vara mer intresserad av pensionärernas villkor än om yngre och framtida generationers välfärd.²⁴ Olyckliga konsekvenser av detta skulle kunna bli en ökad skuldfinansiering, höjda skatter och att en ökad andel av samhällets resurser kanaliseras till den väljargrupp som kan forma en majoritet i valmanskåren. Samtidigt finns en risk att skattefusk och svartarbete ökar ytterligare, samt att unga personer lämnar Sverige till förmån för länder där välfärden är egenfinansierad i större utsträckning. Till detta skall kommunernas och landstingens pensionsskulder läggas, vilka i de flesta fall saknar täckning. Då pensionsskulden måste finansieras ur driftsbudgeten leder detta till att nedskärningar i kommunernas verksamhet är att vänta.²⁵ Med största sannolikhet kommer detta även att ske inom landstingen.

Ett sätt att komma ur den onda spiral den demografiska utvecklingen kan leda till är att importera arbetskraft. På så sätt skulle man kunna påverka försörjningskvoten, öka skattebasen, få arbetskraft till främst tjänstesektorns lågstatusarbeten, högutbildade med spetskompetens, civilingenjörer etcetera. *Teoretiskt sett* är detta en god idé, men frågan är om den är praktiskt genomförbar. Den invandringspolitik som tillämpas för utomeuropeisk invandring av länderna inom den Europeiska Unionen, inklusive Sverige, gör det svårt för utomeuropeer att flytta till Europa.²⁶ Sverige kan få det svårt att konkurrera med de övriga länderna i Europa om den inomeuropeiska högutbildade arbetskraften med relativt sett låga löner för högutbildade och relativt sett höga skatter.²⁷ Relativt sett låga löner för högutbildade och relativt sett höga skatter kommer knappast att locka utomeuropeisk arbetskraft till Sverige i någon större omfattning.

²² Se t.ex. Keyfitz (1995) och UN Population Division (2000).

²³ Bengtsson & Fridlitzius (2001, sid. 213).

²⁴ Lindh (2002b)

²⁵ Svenska Kommunförbundet (2002).

²⁶ Lindh (2002b).

²⁷ *Ibidem*

Migrationsteorier

Varför flyttar människor från ett land till ett annat? Vilka drivkrafter styr migrationen? Detta stycke syftar till att ge en kortfattad översikt av de migrationsteorier som vanligtvis tillämpas för att ge svar på varför människor flyttar och vilka drivkrafter det är som styr processen.

Den *neoklassiska makroteorin* antar att ekonomin består av två sektorer, en modern och en traditionell. Den traditionella sektorn är arbetsintensiv, har en låg teknologisk nivå och mängden kapital liten. Den moderna sektorn kännetecknas av hög produktivitet, en hög teknologisk nivå och en kapitalintensiv produktion. Båda sektorerna antas befinna sig i ett jämviktsläge. Givet att efterfrågan på någon produkt ökar i den moderna sektorn kommer det att behövas mer arbetskraft, och denna överförs från den traditionella sektorn till den moderna. Sker inte detta blir följden att industrins ökade kapitalformation leder till högre löner, lägre vinster, lägre sparande och lägre investeringar, det vill säga en lägre tillväxt.²⁸ Denna migrationsteori bygger på ett slutet ekonomiskt system och att tillgången på arbetskraft är obegränsad. I korthet orsakas internationell migration av olikheter i löneläget mellan länder, samt tillgången och efterfrågan på arbetskraft i olika länder.²⁹ Enskilda stater kan kontrollera migrationen genom regleringar eller genom att påverka arbetsmarknaderna i sändar- respektive mottagarländerna.³⁰

Problemet med den neoklassiska makroteorin och migration är att arbetskraftsimport ofta ägt rum samtidigt som det funnits en riklig inhemsk arbetskraftsreserv. I många fall har det handlat om en import av billig arbetskraft för att ersätta dyrare inhemsk arbetskraft, samt för att motverka den inhemska arbetskraftens (genom fackföreningarna) förhandlingsstyrka.³¹

²⁸ Athukorala & Manning (1999). Se även Lewis (1954).

²⁹ I och med att en löneutjämning sker, d.v.s. ett nytt jämviktsläge uppstår, kommer den internationella migrationen att upphöra. Löner och förhållanden på arbetsmarknaden är de faktorer som genererar en internationell migration. Dessa antas befinna sig i ett jämviktsläge. Andra marknader och faktorer spelar mindre roll enligt denna teoretiska ansats. Det internationella flödet av humankapital, d.v.s. högutbildad arbetskraft, motsvarar skillnaderna i avkastningen på humankapitalet, t.ex. lönenivå, och genererar en internationell migration som skiljer sig från den migration som finns bland lågutbildad arbetskraft (Massey et al. 1993, och Schoorl 1995). Inom den neoklassiska migrationsteorin har även modeller utvecklats för öppna ekonomier med två sektorer. Dessa modeller är mer komplexa då även betalningsbalans, kapitalexport, relativpriser, resursallokering och teknologisk förändring spelar en central roll för migrationens betydelse för den ekonomiska utvecklingen (Athukorala & Manning 1999).

³⁰ Se t.ex. Lewis (1954), Ranis & Fei (1961), Harris & Todaro (1970) och Todaro (1976) för en mer detaljerad översikt av den neoklassiska makroteorin och migration.

³¹ Bolaria & von Elling Bolaria (1997).

Enligt den *neoklassiska mikroteorin* bygger migration på ett individuellt val där individerna är rationella aktörer och att de besitter fullständig information. Individen vill bo där hon eller han är mest produktiv och får störst avkastning på sitt humankapital. Givet detta kan individerna sedan göra en kostnads-nyttoberäkning, vilken ger individen information kring flyttningens avkastning. Desto högre avkastning ju högre är benägenheten att flytta.³² Enskilda stater kan påverka migrationen genom att förändra invandrarens psykologiska eller materiella kostnader för att öka eller minska migrationen till landet. Regeringar har möjlighet att påverka den internationella migrationen mellan olika länder genom att föra en politik som påverkar inkomster och arbetsmarknad i såväl sändar- som mottagarland.³³

Den neoklassiska mikroteorin kan inte riktigt förklara varför algerier i första hand flyttat till Frankrike för att arbeta och varför turkar flyttat till Tyskland för att arbeta. Frågan är även om verkligen alla enskilda individer är rationella aktörer och besitter fullständig information.³⁴

Den förklaring till migration som *the New Economic Theory of Migration* ger skiljer sig från de neoklassiska förklaringsansatserna. För det första, migration är sällan ett beslut som fattas av en enskild individ, utan oftast av familjen. För det andra handlar migration inte endast om att maximera den individuella inkomsten, utan i minst lika stor utsträckning om att minimera risker. I många länder i tredje världen saknas flera marknader för majoriteten av befolkningen. Genom att delar av familjen bor på andra ställen och skickar hem pengar kan familjen försäkra sig mot olika slags risker. Det kan gälla ett behov av att försäkra sig mot missväxt, mot arbetslöshet, och mot en osäker avsättningsmarknad. Genom att invandrarna skickar hem pengar kan kapital ackumuleras även om en fungerande kapitalmarknad saknas.³⁵ Vidare är relativ deprivation en av migrationens drivkrafter, enligt denna teoribildning.³⁶

³² Massey et al. (1993) och School (1995). Individerna antas beräkna löneläge och arbetsmarknadssituation i sitt nuvarande land och i det land de vill flytta till. Vidare antas individerna inkludera de fysiska kostnaderna för att flytta tillsammans med sociala och psykologiska kostnader i sin beräkning (Se t.ex. Sjaastad 1962, Todaro 1969, 1989 samt Todaro & Maruszko 1987). Migrationens nettoavkastning beräknas av individerna över olika tidsperioder, d.v.s. individen väljer det land där avkastningen av migrationen blir störst på kortast tid (Borjas 1990).

³³ Massey et al. (1993) och School (1995).

³⁴ Se t.ex. Castles & Miller (1993) för en översiktlig kritik av den neoklassiska migrationsteorin.

³⁵ Stark & Levhari (1982), Stark (1984, 1991), Katz & Stark (1986), Lauby & Stark (1988), Taylor (1986)

³⁶ När några av familjemedlemmarna flyttar och skickar hem pengar kan familjens position i hemlandet relativt andra förbättras (Se t.ex. Stark et al. 1986, Stark & Yitzhaki 1988, Stark & Taylor 1989, 1991, och Stark 1991).

Regeringar i olika länder kan påverka den migrationen genom att föra en politik som påverkar arbetsmarknader, försäkringsmarknader, kapitalmarknader samt varumarknader. Vidare kan en omfördelningspolitik föras så att en relativ deprivation hos delar av befolkningen minskar eller avtar beroende på vilket resultat man önskar uppnå.³⁷

Teorin om den duala arbetsmarknaden betonar inte push-faktorer bakom migrationen, utan pull-faktorer. Den internationella migrationen orsakas av den permanenta efterfrågan på invandrad arbetskraft som finns inbyggd i de utvecklade ländernas ekonomiska struktur. Fyra centrala efterfrågefaktorer brukar nämnas. (1) Löner återspeglar inte endast tillgång och efterfrågan på arbetskraft, utan även status och prestige. Att försöka attrahera inhemsk arbetskraft genom att höja lönerna när arbetskraftsbrist uppstår är dyrbart och skapar en snedvridning i lönehierarkin. Att importera arbetskraft till att utföra arbeten den inhemska arbetskraften inte vill utföra för en så låg lön är en för arbetsgivaren möjlig lösning på arbetskraftsförsörjningen. (2) Då arbeten på botten av arbetshierarkin inte ger någon status, inte ger några möjligheter till karriär eller är välbetalt uppstår motivationsproblem hos arbetskraften. Att ha ett arbete är i många fall en förutsättning för att immigranter skall få uppehållstillstånd i ett land, varför lön, möjligheter och status är av underordnad betydelse. (3) Arbetsmarknaden består av två segment där det övre segmentet erbjuder trygga anställningar, bra arbetsmiljö, bra inkomster och sociala villkor för personer med hög och specialiserad utbildning. Arbetsgivarna är även tvingade att investera i sin arbetskraft, vilket gör det mycket kostsamt för dem att göra sig av med denna arbetskraft då dess humankapital är värdefullt. Det nedre arbetsmarknadssegmentet utgörs av okvalificerade arbeten med dålig arbetsmiljön, låga löner och tungt och monotont arbete. Kan en arbetsgivare inte attrahera den inhemska arbetskraften till det nedre segmentet blir denna tvingad att fylla vakanserna inom arbetsmarknadens nedre segment med invandrad arbetskraft. (4) Historiskt sett har det nedre arbetsmarknadssegmentet kunnat fyllas med kvinnor och ungdomar, vilka accepterade låga löner, dåliga arbetsförhållanden och avsaknad av karriärmöjligheter. Idag blir kvinnor i mindre utsträckning försörjda av sina män, och därmed är de själva intresserade av utbildning, inkomst, karriär och status. Som följd härav har fertiliteten minskat. Denna utveckling har genererat en efterfrågan på arbetskraft som är villig att utföra arbetena i det undre segmentet på arbetsmarknaden.

³⁷ Massey et al. (1993).

Det är svårt för regeringar att genom förändrade löner, lagar och regleringar förändra efterfrågan på invandrare i någon större utsträckning, då efterfrågan på någon som gör "skitjobben" finns inbyggt i systemet. För att minska efterfrågan på invandrad arbetskraft krävs genomgripande förändringar av den ekonomiska strukturen och dess organisation.³⁸

Den huvudsakliga kritik som kan riktas mot den duala arbetsmarknadsteorin är att gränsen mellan det övre och undre segmentet är flytande. Dessutom kan yrken och sektorer som vid en tidpunkt tillhört det ena segmentet komma att tillhöra det andra segmentet vid en annan tidpunkt. Detta gör att det är svårt att genomföra empiriska undersökningar som baseras på denna teori.

Nätverksteorin betonar betydelsen av kunskap, kontakter och kostnader av olika slag för den potentielle invandraren. På makronivå handlar dessa nätverk om institutionella faktorer (lagstiftning inom olika områden, arbetsmarknadsläge, invandringspolitik etcetera). På mikronivå handlar nätverksteorin om de informella nätverk och sociala kapital den enskilde invandraren besitter. Känner man folk i ett nytt land kan sökkostnaderna för bostad och arbete bli lägre och det är lättare att bygga upp ett socialt umgänge. Makro- och mikrostrukturerna är länkade till varandra.³⁹ Dessa nätverk har en tendens att växa över tid då de minskar kostnader och risker för nya invandrare samtidigt som de bidrar till att tidigare invandrare får en avsättningsmarknad för sina kunskaper och erfarenheter. När invandringen uppnått en viss nivå kommer nätverket i sig själv generera den sociala struktur som är nödvändig för att migrationen skall bli självgenererande.⁴⁰

"Migrant networks are notoriously difficult to measure, as network ties (type and intensity) are cumbersome to define and risk being understood differently by researchers and by individual respondents".⁴¹ Dessa migrationsnätverk är svåra för regeringar att kontrollera när de väl blivit självgenererande, då nätverken ligger helt utanför statlig insyn. Detta får till följd att förändringar i lagstiftning har en liten effekt på invandringen.⁴²

³⁸ Se Piore (1979) för en utförlig beskrivning. Massey et al. (1993) ger en överskådlig översikt av migration och den duala arbetsmarknadsteorin. Se även Schoorl (1995). Se Doeringer & Piore (1971) för en genomgång av teorin kring den duala arbetsmarknaden.

³⁹ Castles & Miller (1993).

⁴⁰ Massey et al. (1993) och Schoorl (1995).

⁴¹ Schoorl (1995, sid. 6).

⁴² Massey et al. (1993).

Ersättningsmigration till Sverige

Migrationsbehov

Migrationsbehovet varierar inte bara beroende på vilka beräkningstekniska antaganden man gör, utan även om migrationsbehovet avser att trygga *arbetskraftsförsörjningen* eller att hålla nere *försörjningskvoten*. Beräkningar som gjorts kring migrationsbehovet för att trygga arbetskraftsförsörjningen behöver inte peka på ett särskilt stort behov av arbetskraftsinvandring. Det stora problemet för många länder är inte att det sker radikala förändringar i åldersgrupperna 0–19 år samt 20–64 år, utan att antalet äldre ökar dramatiskt. Detta är något som försämrar försörjningskvoten. De skattningar som gjorts kring hur omfattande en arbetskraftsinvandring måste vara för att konstanthålla försörjningskvoten visar ofta på att en mycket omfattande invandring är nödvändig.

Hur stor invandring behövs?

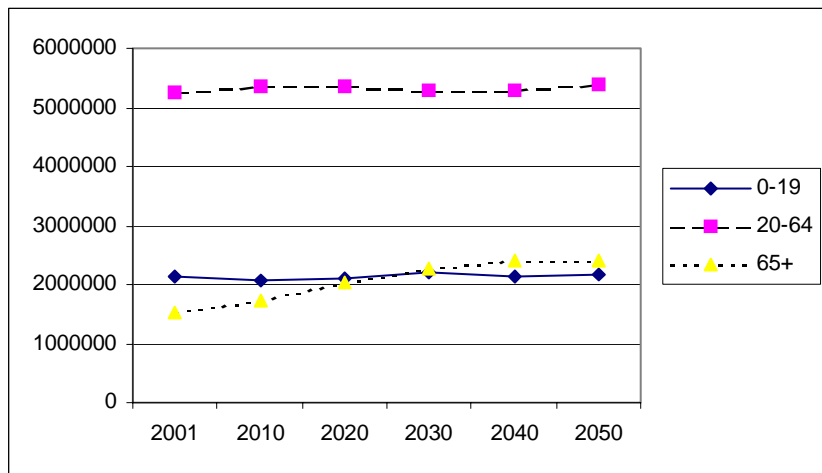
Behovet av arbetskraftsinvandring är inte särskilt stort om man försöker konstanthålla den förvärvsarbetande åldersgruppen 20–64 år. Vissa studier visar på att en invandring på 25 000 personer per år fram till 2050 skulle räcka för att täcka behoven.⁴³ Andra studier visar på att den årliga invandringen till Sverige endast behöver uppgå till 20 000 personer.⁴⁴ Andra prognoser som gjorts visar på att Sveriges befolkning har *ökat* till 10 miljoner invånare år 2050. Ökningen bygger på att pensionärerna blir fler. Antalet personer i åldern 20–64 år kommer att ha minskat med endast 150 000 personer jämfört med idag, vilket innebär en minskning med drygt tre procent. Sett som andel av totalbefolkningen utgjorde åldersgruppen 20–64 år 59 procent år 2002 och beräknas vara 54 procent för år 2050.⁴⁵ För att andelen 20–64 åringar av totalbefolkningen skall vara 59 procent även för år 2050 måste åldersgruppen 20–64 år öka med cirka 515 000 personer.

⁴³ *Dagens Nyheter* (2002a).

⁴⁴ *OECD* (2002, sid. 18f.).

⁴⁵ *SCB* (2002a).

FIGUR 4: ÅLDERSFÖRDELNINGEN I ABSOLUTAT TAL 2001–2050

Källa: SCB (2002a)

Detta skulle innebära ett behov av ett nettotillskott via invandring på knappt 11 000 personer per år fram till år 2050.⁴⁶ Ett annat sätt att hantera problemet på är att öka arbetskraftsdeltagandet i åldersgruppen 20–64 år och även att höja pensionsåldern.⁴⁷

Vissa forskare menar att det kommer att råda *arbetskraftsbrist* i Sverige.⁴⁸ Dock är det demografiskt sett inte åldersgrupperna 0–19 år och 20–64 år som utgör det stora problemet. Förändringarna i dessa åldersgrupper är relativt sett små fram till 2050. Den stora förändringen sker i åldersgruppen 65+ år (se figur 4). I och med att andelen äldre av totalbefolkningen ökar kraftigt påverkas *försörjningskvoten*. Enligt vissa studier försämras kvoten mellan försörjda och försörjande kraftigt mellan 2001 och 2050: från att ha haft en försörjningskvot på 0,70 för år 2001 beräknas denna bli 0,85 för år 2050.⁴⁹ Andra studier visar på en likartad utveckling, även om de antaganden skattningarna bygger på skiljer sig åt. Försörjningskvoten beräknas då hamna mellan 0,78 och 0,82 år 2050 från att ha varit 0,55 år 2000 (se figur 5). I grova drag rör det sig om en fördubbling av andelen äldre i befolkningen under perioden 2000–2050.⁵⁰

⁴⁶ ITPS (2002).

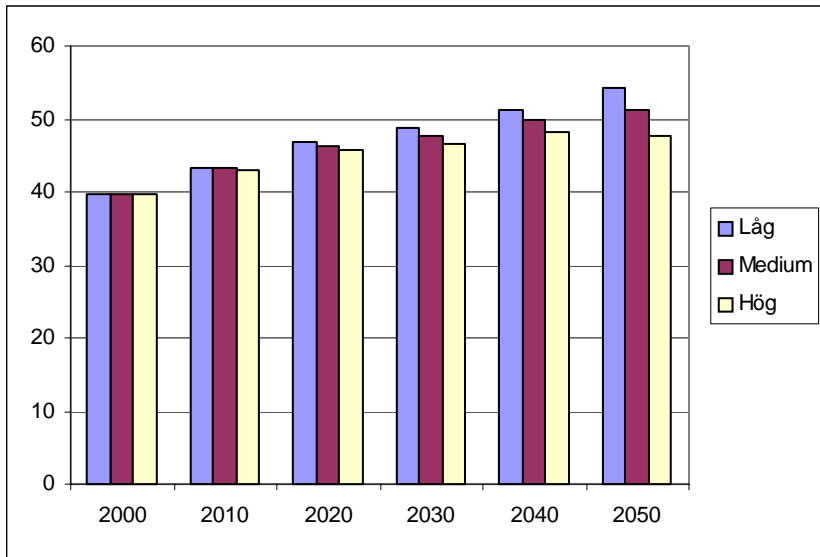
⁴⁷ Johnreden & Wallin (2002).

⁴⁸ Ekenger & Wallen (2002).

⁴⁹ Egna beräkningar från SCB (2002a).

⁵⁰ UN Population Division (2001).

FIGUR 5: FÖRSÖRJNINGSKVOTEN I SVERIGE 2000–2050. PROCENT.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Vissa forskare pekar på att det behövs *minst* fyra miljoner invandrare de närmaste tjugo åren, därefter måste invandringen öka med cirka 2,5 miljoner under ungefär åtta år, för att under perioden 2030–2040 uppgå till 4 miljoner. Sverige skulle behöva en invandring på drygt tio miljoner fram till 2050 för att bibehålla den försörjningskvot man hade år 2000.⁵¹

Nu är det inte enbart andelen personer i åldersgrupperna 0–19 och 65+ genom åldersgruppen 20–64 år som påverkar försörjningskvoten. Det grundläggande problemet är inte att andelen i arbetsför ålder minskar, och därmed orsakar en brist på arbetskraft. Inte heller utgörs problemet av att andelen barn minskar kraftigt under en kort period, och därmed orsakar en framtida brist på arbetskraft. Det nya pensionssystemet uppmuntrar även den enskilde att arbeta så länge som möjligt, något som även förbättrar försörjningskvoten. Andelen långtidssjukskrivna, förtidspensionärer och socialbidragstagare i åldersgruppen 20–64 år påverkar även försörjningskvoten. Problemet utgörs av att andelen äldre blir allt större och att den svenska välfärden baseras på transfereringar från förvärvsarbetande till icke-förvärvsarbetande. Ju mindre andel av befolkningen som förvärvsarbetar, desto större blir bördan för dem som förvärvsarbetar.

⁵¹ Lindh (2002a).

Det problem Sverige står inför har egentligen inget att göra med arbetskraftsbrist, utan med det sätt man valt att organisera välfärden politiskt och ideologiskt.

Vilken typ av invandrare efterfrågas?

Det största behovet av arbetskraft i framtiden kommer att finnas inom tjänstesektorn, och då främst den offentliga sektorn.⁵² Redan idag är personalförsörjningen inom vård- och omsorgsyrken ansträngd.⁵³ Lindh anser att ”åldersfördelningen inom offentlig sektor har en stark koncentration av fyrtilotalister framför allt inom utbildningssektorn, men till vissa delar även inom sjukvården”.⁵⁴ Dessa har en sak gemensamt: de tillhör arbetsmarknadens nedre segment och den inhemska arbetskraften vill inte längre arbeta inom en lågstatussektor med dålig lön och slitsamma arbetsförhållanden.

Inom den privata sektorn befaras att en brist på tekniska tjänstemän, främst civilingenjörer och IT-specialister, industriarbetare och vissa typer av byggarbetare.⁵⁵ Dock kommer andelen sysselsatta av arbetskraften att minska inom industrin, byggverksamhet, skogs- och jordbruk de närmaste 20 åren.⁵⁶ Bristen på ingenjörer och tekniska specialister är inget nytt fenomen, utan har uppkommit tidigare och handlar om att flaskhalsar uppstår i systemet när en omvandling sker av den ekonomiska strukturen.⁵⁷

Sammanfattningsvis finns det största behovet av arbetskraft inom tjänstesektorns lågstatusarbeten, vilka är dåligt betalda, saknar karriärmöjligheter och arbetsmiljön är slitsam. Dessa arbetsförhållanden kännetecknar arbeten i arbetsmarknadens nedre segment. Historiskt sett är det just i arbetsmarknadens nedre segment som utländsk arbetskraft efterfrågats.⁵⁸ Då jämställdheten inte kommit lika långt i andra länder som i Sverige kommer det med stor sannolikhet att bli svårt att rekrytera män från andra länder för att utföra traditionella kvinnoyrken i Sverige. Arbetskraftsimporten kommer med stor sannolikhet att domineras av kvinnor. Vidare finns det även ett behov av specialister för att avhjälpa de flaskhalsar som finns i ekonomin. Detta handlar om ett behov av att komplettera den befintliga arbetskraften i det övre segmentet på arbetsmarknaden.

⁵² Se t.ex. SCB (2002b), och Broomé et al. (2001)

⁵³ Lindh (2002a). Se även Broomé et al. (2001).

⁵⁴ Lindh (2002a, sid 21).

⁵⁵ SCB (2002b) och Johnredén & Wallin (2002). Se även *Arbetskraftsförsörjningen i Jämtlands län* (2002), *Rapport framtid E* (2000), Lindell (2000), *Framtid Gällivare* (2001).

⁵⁶ SCB (2002b).

⁵⁷ Ohlsson (1978).

⁵⁸ Wadensjö (1972, 1976), Lundh & Ohlsson (1994, 1999).

Geografiska skillnader i behovet av arbetskraft

Under 1990-talet ökade de regionala skillnaderna i Sverige. Detta gäller såväl demografiskt som ekonomiskt.⁵⁹ Denna ökande regionala divergens ses av många som negativ, då hela Sverige anses få svårt att leva. Framför allt är det den negativa befolkningsutvecklingen i många län som oroar och som anses hota den framtida välfärden. Enligt en prognos baserade på trendframskrivning är det endast fyra län som inte kommer att drabbas av befolkningsminskning fram till 2030: Stockholm, Uppsala, Västra Götaland och Skåne.⁶⁰

Nygren och Persson menar att Sverige kommer att vara uppdelad i tre slags regioner i framtiden: (1) tre stycken *storstadsregioner*, vilka tillsammans står för cirka 85 procent av den nationella bruttoinkomsten; (2) *regioner med mellanstora städer*, kommer att överleva; samt (3) *glesbygdsregioner*, som kommer att drabbas av kraftig befolkningsminskning och som kommer att vara beroende av ekonomiskt stöd för att kunna överleva.⁶¹ Den utveckling arbetsmarknaden går till mötes med ett fåtal kvalificerade anställningar med fasta arbeten, en större grupp av tillfälliga anställningar med specialistkompetens, samt en stor grupp arbetslösa kommer att gynna utvecklingen i storstadsregionerna, men inte i glesbygden.⁶² Lindh är av den uppfattningen att ”om nuvarande trender med inflyttning av ungdomar till storstadsregionerna håller i sig, är det klart att vi kommer att få se allt fler kommuner med den upp- och nedvända ålderspyramiden som det redan finns exempel på /.../ Rekryteringsproblemen till offentlig sektor kan förvärras i glesbygderna. Till detta bidrar att det främst är kvinnor som flyttar från de små orterna och den offentliga sektorn är starkt dominerad av kvinnlig arbetskraft”.⁶³

Sammanfattningsvis kommer behovet av arbetskraft till den offentliga sektorn vara störst i glesbygden. Särskilt hårt drabbat av 40-talisternas pensionsavgångar kommer Norrland att bli. Den offentliga sektorn har utgjort en stor arbetsgivare, som nu kommer att få det ytterst svårt att finna personal då de unga flyttar söderut.

Tänkbara sändarländer

Världens befolkningsmässigt två största länder är *Kina* och *Indien*. Med befolkningar över en miljard vardera är det naturligt att analysera vilka möjligheter dessa båda länder har att försörja västvärlden med arbetskraft. Östeuropa nämns även som en potentiell arbetskraftsreserv. *Ryssland* är ett land som ligger nära Sverige geografiskt, och det är ett land med relativt hög utbildningsnivå.

⁵⁹ NUTEK (1999).

⁶⁰ Landstingsförbundet (2000a).

⁶¹ Nygren & Persson (2001).

⁶² Aronsson & Sjögren (1994).

⁶³ Lindh (2002a, sid. 22).

Vidare befinner sig Ryssland relativt sett närmare Sverige i kulturella aspekter än vad Kina och Indien gör, vilket skulle kunna tala för en enklare integration av den importerade arbetskraften.

Som medlem i den Europeiska Unionen (EU) har Sverige tillgång till en stor arbetsmarknad på vilken det råder fri rörlighet. Teoretiskt sett borde Sverige kunna attrahera arbetslös arbetskraft från andra EU-länder. En utvidgning av EU, där Östeuropeiska länder blir medlemmar i EU, innebär att arbetskraften ökar inom unionen. Följden av detta blir att Sverige borde ha ökade möjligheter att rekrytera arbetskraft inom EU.

Nu är det inte bara Sverige som behöver arbetskraft, utan hela västvärlden. Då migration har en tendens att följa de migrationsströmmar som redan finns är Sveriges position inte gynnsam när det gäller migration från länder som Indien, Kina och Ryssland. Två områden som går mot strömmen, och har en befolkningsökning, är *Västra Asien* och *Nordafrika*.⁶⁴ En inte obetydlig flyktinginvandring har ägt rum från Västra Asien till Sverige, varför Sverige skulle kunna dra nytta av att migrationsströmmar redan förekommit mellan detta område och Sverige. Nordafrika har sedan tidigare etablerade migrationsströmmar mot Frankrike, Spanien och Italien. Om dessa länder inte vill ta emot fler invandrare från Nordafrika borde Sverige kunna attrahera dem att söka sig till Sverige. De språkliga och kulturella skillnaderna gentemot de många flyktinginvandrarna från Mellanöstern är små, varför nordafrikaner borde kunna dra nytta av de etablerade nätverk och migrationsströmmar som finns mellan Mellanöstern och Sverige.

I tabell 2 visas migrationsnettot, antalet utländska medborgare, antalet födda utomlands, samt antalet personer med utländsk bakgrund i Sverige år 2000. Migrationsnettot från länder som Irak, Libanon, Syrien och Turkiet är nästan 250 procent större än migrationsnettot för Indien, Kina och Ryssland under samma år. Antalet utländska medborgare i Sverige från länder som Irak, Libanon, Syrien och Turkiet är nästan 400 procent högre än antalet utländska medborgare från Indien, Kina och Ryssland. Jämför man antalet personer som är födda i Irak, Libanon, Syrien och Turkiet är det cirka 350 procent fler än antalet personer som är födda i Indien, Kina och Ryssland. När det gäller antalet personer med utländsk bakgrund från Irak, Libanon, Syrien och Turkiet relativt Indien, Kina och Ryssland är skillnaderna ännu större. Sammanfattningsvis finns det en stor och etablerad migrationsström från vissa länder i Västra Asien till Sverige. Då denna region dessutom kommer att ha en fortsatt befolkningsökning under 2000-talet har Sverige goda möjligheter att attrahera invandrare från denna region.

⁶⁴ Områdesindelningen i denna studie följer den uppdelning som gjorts av *World Population Prospects Population Database*. I Västra Asien ingår följande länder: Armenien, Azerbadjan, Bahrain, Cypern, Förenade Arabemiraten, Georgien, Irak, Israel, Jordanien, Kuwait, Libanon, Ockuperade palestinska territorier, Oman, Qatar, Saudiarabien, Syrien och Turkiet. I Nordafrika ingår följande länder: Algeriet, Egypten, Ljbyen, Marocko, Sudan, Tunisien och Västra Sahara.

TABELL 2: MIGRATIONSNETTO, ANTALET UTLÄNDSKA MEDBORGARE, ANTALET FÖDDA UTMOLANDS, SAMT ANTALET PERSONER MED UTLÄNDSK BAKGRUND I SVERIGE ÅR 2000.

	<i>Migrationsnetto</i>	<i>Utländsk medborgare</i>	<i>Födda utomlands</i>	<i>Utländsk bakgrund</i>
<i>Norden</i>	3 226	160 192	279 631	658 285
<i>EU 12</i> ^{a h}	1 101	56 053	96 122	218 258
<i>Europa</i> ^b	6 211	89 992	233 896	364 559
<i>Totalt</i>	10 538	306 237	609 649	1 241 103
<i>Indien</i>	350	1 678	11 110	n.a.
<i>Kina</i>	731	4 438	8 150	n.a.
<i>Ryssland</i> ^c	991	5 658	6 523	n.a.
<i>Totalt</i>	2 072	11 774	25 783	n.a.
<i>Irak</i>	4 885	33 116	49 372	64 069
<i>Libanon</i>	265	3 369	20 038	35 886
<i>Syrien</i>	833	6 035	14 162	n.a.
<i>Turkiet</i>	829	15 846	31 894	60 026
<i>Övriga Västra Asien</i>	208	n.a. ^e	n.a.	n.a.
<i>Totalt</i>	7 020	58 366 ^f	115 466 ^f	159 981 ^g
<i>Algeriet</i>	n.a.	500	1 681	n.a.
<i>Egypten</i>	n.a.	592	2 085	n.a.
<i>Marocko</i>	172	1 234	4 492	n.a.
<i>Tunisien</i>	n.a.	797	2 728	n.a.
<i>Totalt</i>	^d	3 123	10 986	n.a.
<i>Övriga</i>	4 564	103 470	248 437	n.a.
<i>Totalt</i>	24 568	477 312	1 003 798	1 903 849

- a. EU exklusive Danmark, Finland och Sverige
b. Europa exklusive Norden och EU 12
c. Ryssland ingår även i redovisningen för Europa.
d. Migrationsnettot från hela Afrika var 1 375 personer år 2000.
e. Antalet medborgare från övriga länder i Västra Asien uppgår maximalt till 3000 st.
f. Exklusive övriga Västra Asien.
g. Exklusive Syrien och övriga Västra Asien.
h. Bruttomigrationen mellan Sverige och EU12-länderna är stor, vilket ger en missvisande bild av nettomigrationen.

Källa: SOS Befolkningsstatistik 2000, SCB Be 68 SM 0201.

Migrationsnettot från Nordafrika är ytterst blygsamt, vilket man även kan säga om migrationsnettot från Afrika i sin helhet. Även antalet utländska medborgare från Afrika, antalet personer som är födda i Afrika, samt antalet personer med utländsk bakgrund i Afrika är mycket blygsamt. Vad detta beror på ligger utanför denna studies syfte, men då Afrika är ett av de få områden som kommer att ha en fortsatt kraftig befolkningstillväxt under 2000-talet måste kanske invandringen från Afrika tillåtas att öka.

Trots att Sverige är medlem i EU så är migrationsnettot mellan Sverige och EU12⁶⁵ endast 1 101 personer! Detta är en siffra som motsvarar migrationsnettot från Libanon och Syrien. Det finns även fler medborgare och utrikes födda från Västra Asien i Sverige än från EU12-länderna, vilket indikerar styrkan i migrationsflödet från Västra Asien till Sverige. Det ytterst blygsamma migrationsnettot från EU12-länderna kan tolkas på flera sätt: rörligheten på arbetsmarknaden har inte kommit igång efter Sveriges EU-medlemskap, Sverige uppfattas inte som attraktivt av de arbetslösa i EU12-länderna, substituerbarheten mellan inhemsk och arbetskraft från EU12-länderna kanske är låg, eller att den arbetskraft Sverige behöver även efterfrågas i övriga EU-länder.

En internationell utblick

Beräkningar som gjorts kring volymen på arbetskraftsinvandringen till västvärlden för att konstanthålla försörjningskvoten pekar på att behovet av arbetskraft är så stort. Vissa beräkningar pekar på att västvärlden behöver en invandring på cirka *1 890 miljoner personer* mellan 1995 och 2050 för att bibehålla 1995 års försörjningskvot. EU skulle behöva en *årlig nettoinvandring* på 12,7 miljoner personer mellan 1995–2050 för att bibehålla 1995 års försörjningskvot. USA behöver, enligt samma beräkning och över samma tidsperiod, en *årlig nettoinvandring* på 10,7 miljoner och Japan 10,1 miljoner.⁶⁶ Det stora behovet av arbetskraft i Europa gör att konkurrensen om den internationella arbetskraften blir stor och att Sverige måste locka utomeuropeisk arbetskraft till Sverige.⁶⁷

Detta är enormt höga siffror och det är frågan om en så omfattande migration är realistisk. Det finns såväl politiska som sociala kostnader länkade till migration, kostnader som inte skall underskattas. Finns det bostäder till alla invandrare, fungerar kommunikationer, hur ser väljarna i invandringsländerna på en så omfattande invandring etcetera? Det finns forskare som mot bakgrund av detta ifrågasätter västvärldens behov av internationell ersättningsmigration.⁶⁸ Andra menar att mottagarlandet endast erhåller små nettovinsten av invandringen. Dessa beror på vilket behov av arbetskraft som finns och om inhemsk och invandrad arbetskraft är substituerbar. En ersättningsmigration kan endast i mindre utsträckning kompensera för en minskande befolkning eller att befolkningsökningen minskar. Däremot finns det inget som tyder på att en ersättningsmigration kan kompensera för de budgeteffekter en åldrande befolkning ger upphov till.⁶⁹

⁶⁵ EU minus Danmark, Finland och Sverige.

⁶⁶ UN Population Division (2000). Tilläggas bör att denna skattning endast är en framskrivning av dagens förhållanden och bortser från alla former av förändring av den ekonomiska strukturen.

⁶⁷ Se den diskussion Broomé et al. (2001) för kring detta.

⁶⁸ Se t.ex. Coleman (2000, 2001a, 2001b) och dennes kritik av slutsatserna som dras angående det framtida behovet av ersättningsmigration i UN Population Division (2000).

⁶⁹ Coppel et al. (2001).

EU-kommissionen har i ett meddelande kommit med svagt positiva signaler angående en arbetskraftsinvandring till Unionen. Samtidigt påtalar man vikten av att migranterna återvänder till sina hemländer. Ett sätt att stimulera fram en återvandring till delar av Östeuropa, Västra Asien och Nordafrika kan vara att EU hjälper till med bistånd och utvecklingsprojekt i dessa områden. EU-kommissionen avvisar även ersättningsmigration som en strategi för att komma tillrätta med de demografiska problem som finns inom unionen och att arbetskraftsinvandring inte är någon långsiktig lösning på dessa problem.⁷⁰

Personer som är medborgare i ett land inom Schengenområdet samt personer med uppehållstillstånd inom Schengenområdet har rätt att röra sig fritt inom Schengenområdet. Medlemsländerna har gemensamt kommit överens om från vilka länder visum beviljas eller avslås. Schengenavtalets yttre gränser skall bevakas noga så att medborgare från icke önskvärda länder tar sig in i Schengenområdet.⁷¹ Medborgare i vissa östeuropeiska länder, länder i Mellanöstern och Nordafrika skall stängas ute från Schengenområdet.⁷² Schengenländernas samarbete för att försvåra en invandring från vissa områden kommer att fördjupas, bland annat som en konsekvens av att länder såsom Danmark, Italien, Spanien och Storbritannien skärpt sin invandringspolitik. EU avser även att ge bland annat tekniskt och finansiellt bistånd till vissa områden för att förmå människor att inte lämna sina hemländer.⁷³

Sammanfattning

Sammanfattningsvis visar de beräkningar som hittills gjorts av det framtida behovet av en arbetskraftsimport på att mellan 11 000 och 400 000 invandrare per år skulle behövas. Den stora spridningen i behovet av arbetskraftsinvandrare beror på att beräkningarna bygger på olika antaganden. En omfattande invandring är dock inte helt oproblematiskt, utan medför, enligt Lindh, ”problem med social integration och har den nackdelen att även invandrare med tiden blir äldre /.../. Att ha fyra miljoner nettoinvandrare på ett årtionde är knappast realistiskt. Även med den bästa invandrarpolitik skulle det krävas enorma infrastrukturinvesteringar i bostäder, vägar och helt nya städer. Allteftersom invandrarna pensioneras, måste vi öka takten ytterligare så det utgör ingen långsiktig lösning”.⁷⁴

⁷⁰ Europeiska gemenskapernas kommission (2000).

⁷¹ Migrationsverket (2001).

⁷² Se t.ex. Europeiska gemenskapernas kommission (2000).

⁷³ Regeringskansliet (2001). *Finland och Österrike har sedan tidigare mycket restriktiva invandringslagar.*

⁷⁴ Lindh (2002a)

Om man importerar arbetskraft för att kompensera för en ökad andel äldre, samt för arbetslösa, långtidssjukskrivna, förtidspensionärer och socialbidragstagare i åldersgruppen 20–64 år kan man, teoretiskt sett, vända en negativ utveckling av försörjningskvoten till en positiv. Detta gäller under antagandet att den importerade arbetskraften erhåller arbete omedelbart efter ankomsten till Sverige, att den importerade arbetskraften inte själv blir till exempel arbetslösa, långtidssjukskrivna eller förtidspensionerade. Slutligen bygger detta antagande på att den importerade arbetskraften är substituerbar med inhemsk arbetskraft. Inget av dessa antaganden är självklara. Snarare pekar forskningen på att det inte finns en enda vedertagen sanning inom den ekonomiska vetenskapen i denna fråga.⁷⁵

I denna studie antas det att invandrarna kan få arbete direkt vid ankomsten till Sverige, att de är unga och friska, att de är beredda att flytta vart som helst i Sverige och att substituerbarheten mellan inhemsk och invandrad arbetskraft är god.⁷⁶ Att dessa antaganden inte är självklara ignoreras helt i denna studie.

Slutligen kommer det med största sannolikhet vara svårt att rekrytera män från länder där jämställdheten inte kommit särskilt långt till att utföra traditionella kvinnoyrken inom den offentliga sektorn i Sverige. Tills andra länder har fått samma syn på jämställdhet som vi har i Sverige kommer arbetskraftsimporten till den offentliga sektorns lågstatusarbeten, med största sannolikhet, domineras av kvinnor.

⁷⁵ *ITPS (2002).*

⁷⁶ *Vedertagen forskning har visat på att invandrare och personer med utländsk bakgrund under en lång period fått det allt svårare att få arbete (Se t.ex. Aguilar & Gustafsson (1994), Valfördrådets rapport (1998), Scott (1999), Ekberg (1994, 1999), Bevelander (1999, 2000), Bevelander & Skyt-Nielsen (2001), Rooth (2001), och Broomé et al. (2001). Se även ITPS (2002) för en översikt. En stor transfereringspost till invandrarna utgörs av långtidssjukskrivningar och förtidspensioneringar (Gustafsson et al. 1990), Gustafsson & Österberg (2001), Broomé et al. (1996), RFV (1990, 1996, 2001)). Substituerbarheten mellan inhemsk och invandrad arbetskraft är i det flesta fall låg (ITPS 2002). Slutligen, visar koncentrationen av personer med utländsk bakgrund till de tre storstadsregionerna (SOS Befolkningsstatistik) att villigheten att flytta vart som helst i Sverige kan ifrågasättas.*

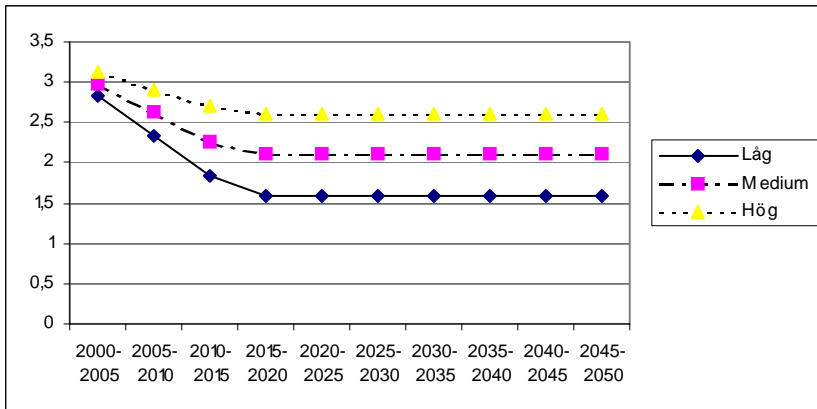
Indien

Demografisk struktur

Den explosionsartade befolkningsökning Indien upplevde mellan 1950–1990 har nu kommit av sig. De närmaste decennierna kommer befolkningsstillväxten att vara lägre än tidigare.⁷⁷ Dock kommer befolkningsutvecklingen fortfarande vara positiv (se figur 6). I ”sämsta” fall kan Indien komma att ställas inför en befolkningsminskning efter 2040.

Den summerade fruktsamheten fortsätter att sjunka fram till 2020 för att sedan ligga relativt konstant (se figur 7). I vissa delstater har den summerade fruktsamheten sjunkit under 2,1 barn per kvinna. I delstaten Kerala föder varje kvinna i genomsnitt 1,8 barn, vilket innebär att befolkningen minskar. I andra delstater är den summerade fruktsamheten fortfarande hög, till exempel 5,0 (Uttar Pradesh) och 4,0 (Rajasthan och Bihar).⁷⁸

FIGUR 6: BEFOLKNINGSTILLVÄXT I INDIEN 2000–2050. PROCENT.

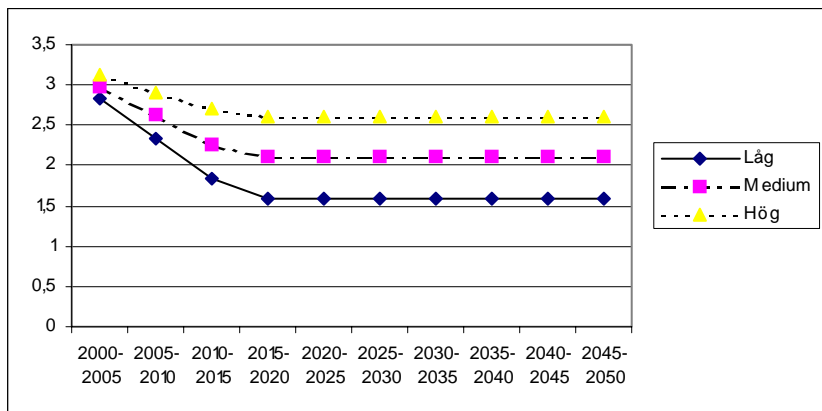

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

⁷⁷ Sanderson & Tan (1995), och de menar att de familjeplaneringsprogram som implementerats i Indien nu börjat ge synbara effekter. Frågan om effektiviteten hos familjeplaneringsprogrammen är dock en mycket kontroversiell fråga.

⁷⁸ Dubey (2001a).

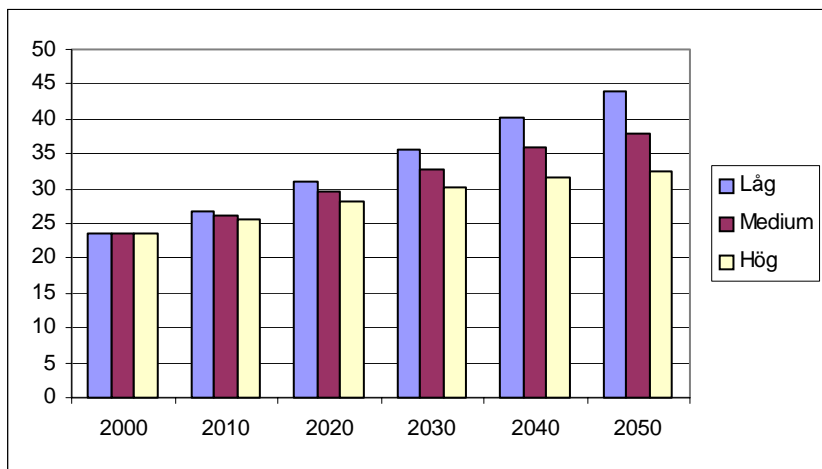
FIGUR 7: SUMMERAD FRUKTSAMHET PER KVINNA I INDIEN 2000–2050.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Spädbarnsdödligheten har minskat kraftigt i Indien de senaste tjugo åren, från 129 döda per 1000 spädbarn till 72 per 1000 spädbarn. Samtidigt har även medellivslängden ökat med tio år, från 52,9 år 1975/80 till 62,4 år 1995/2000. Andelen äldre och åldrande personer är idag mindre än i många industrialiserade länder, men denna grupp växer relativt snabbt i Indien idag. Det ökande antalet åldrande i Indien som ett stort framtida problem för Indien, socialt, ekonomiskt och politiskt.⁷⁹

FIGUR 8: MEDIANÅLDER I INDIEN 2000–2050.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

⁷⁹ Se t.ex. Husain (1997), Rajan et al. (1999) och Bhai (2002).

Den demografiska utvecklingen de senaste årtiondena har inneburit att den indiska medianåldern har höjts. Det finns inget som tyder på att denna utveckling skulle förändras i framtiden. Snarare är det så att medianåldern på 24 år för år 2000 kommer att höjas till mellan 32 och 44 år till år 2050 (se figur 8).

Arbetsmarknad

Möjligheten för jordbrukssektorn att absorbera ytterligare arbetskraft är låg i Indien, liksom i Asien för övrigt. Snarare minskar jordbrukssektorn. Den enda aktören som har möjligheter och resurser att förändra situationen är staten. I de flesta fall intar staten en passiv eller ointresserad roll.⁸⁰ Dubey menar att "several highly educated people with Bachelors and Master's degrees in India sit at home, because they cannot find jobs. Such unemployment and underemployment leads to corruption and exploitation of the people by the richer classes of society".⁸¹ Denna arbetslöshet och undersysselsättning leder till fattigdom, och fattigdom leder till arbetslöshet och undersysselsättning.

I de flesta fall är enda möjligheten till försörjning att arbeta inom den informella servicesektorn i städerna. Detta är den enda sektor som har förmågan att absorbera den från jordbruket frigjorda arbetskraften. Dock är löner under existensminimum är vanliga och arbetsförhållandena vidriga.⁸² Fackföreningarna i Indien är svaga, bland annat beroende på interna stridigheter inom och mellan fackföreningarna. Vidare är de flesta fackföreningar inte erkända och de manipuleras ofta av etablerade politiska intressen.⁸³

Utbildning

Analfabetismen är mycket utbredd i Indien. Vissa studier pekar på att endast 43 procent av de vuxna i Indien är läs- och skrivkunniga.⁸⁴ Andra studier visar på något annorlunda resultat. Bland männen är cirka 25 procent analfabeter och bland kvinnorna 45 procent.⁸⁵ Dock kan endast 40 procent av alla flickor över 15 år läsa och skriva.⁸⁶

⁸⁰ Sanderson & Tan (1995).

⁸¹ Dubey (2001a, sid. 10).

⁸² Sanderson & Tan (1995).

⁸³ Candland (2001). *Under de senaste åren har många fackföreningar börjat att demokratiseras och visa en större öppenhet med förhoppningen att vinna erkännande och minska den interna korrupsjonen.*

⁸⁴ Sanderson & Tan (1995)

⁸⁵ Dubey (2001b).

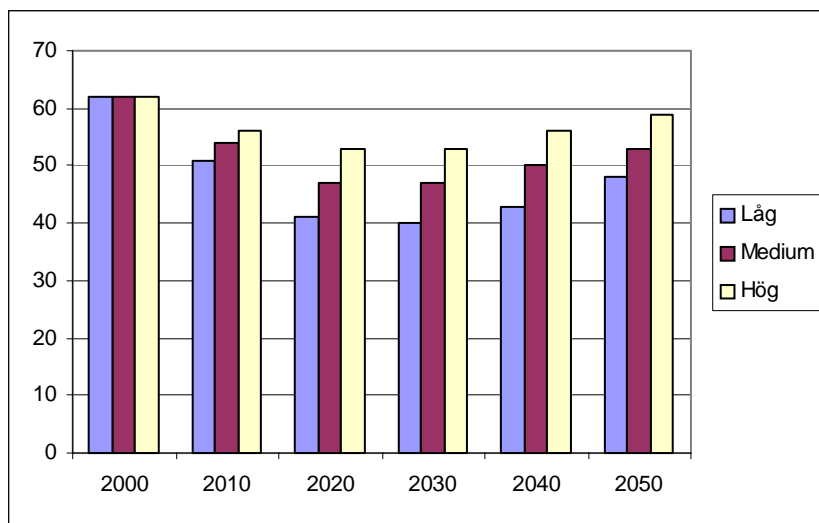
⁸⁶ Dubey (2001a).

Cirka 83 procent av alla barn börjar årskurs ett i Indien. Av dessa når endast 40 procent årskurs fem. Övergångsfrekvensen från primary school till secondary school är 41 procent, och övergångsfrekvensen från secondary school till högre utbildning är 9 procent. En tänkbar förklaring till dessa mycket blygsamma tal är att den indiska staten inte spenderar några större summor på utbildning, varför denna måste finansieras privat. Många barn är därför tvingade att sluta skolan tidigt och i stället arbeta för att klara familjens försörjning. Det är av yttersta vikt att mer resurser läggs på det utbildningsväsendet om Indien skall få ett fungerande utbildningsväsen och om analfabetismen skall kunna bekämpas.⁸⁷ För att Indien skall kunna utvecklas ekonomiskt krävs även förbättringar av hela det indiska utbildningsväsendet.⁸⁸

Försörjningsbörda

Även om andelen äldre och åldrande personer är mindre än i många industrialiserade länder, så uppfattas det ökande antalet åldrande i Indien som ett stort problem.⁸⁹ Beräkningar för den indiska försörjningskvoten visar att denna kommer att förbättras fram till 2030 (se figur 9). Efter 2030 sker åter en försämring, men år 2050 kommer försörjningskvoten ändå att vara lägre än år 2000.

FIGUR 9: FÖRSÖRJNINGSKVOT I INDIEN 2000–2050.

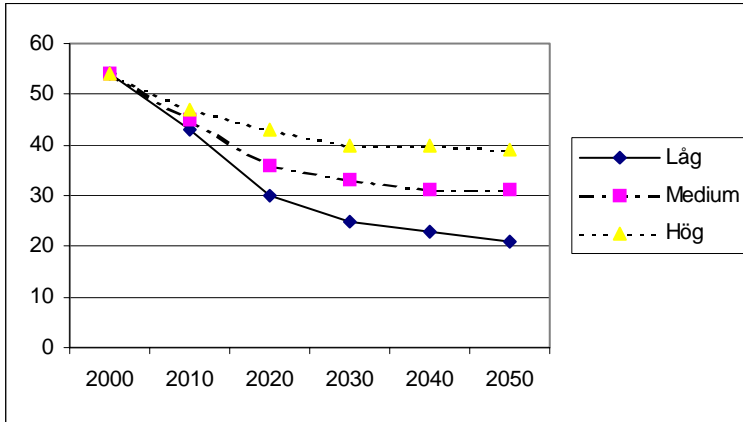

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

⁸⁷ Sanderson & Tan (1995).

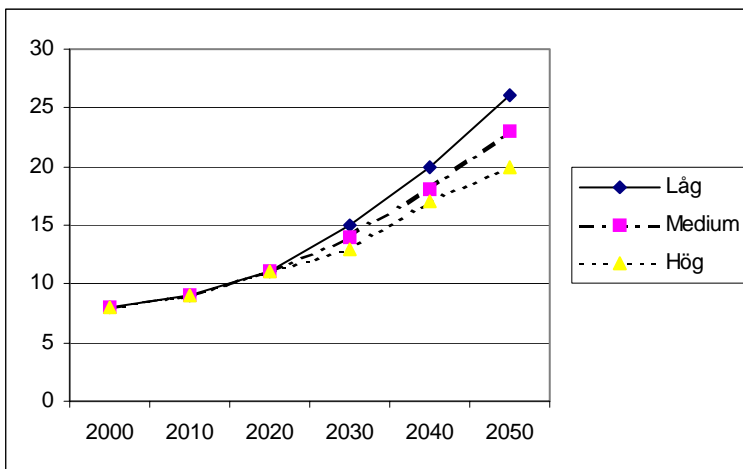
⁸⁸ Dubey (2001b).

⁸⁹ För en översikt, se Husain (1997), Rajan et al. (1999) och Bhai (2002).

FIGUR 10: ANDELEN BARN I BEFOLKNINGEN I INDIEN 2000–2050. PROCENT.

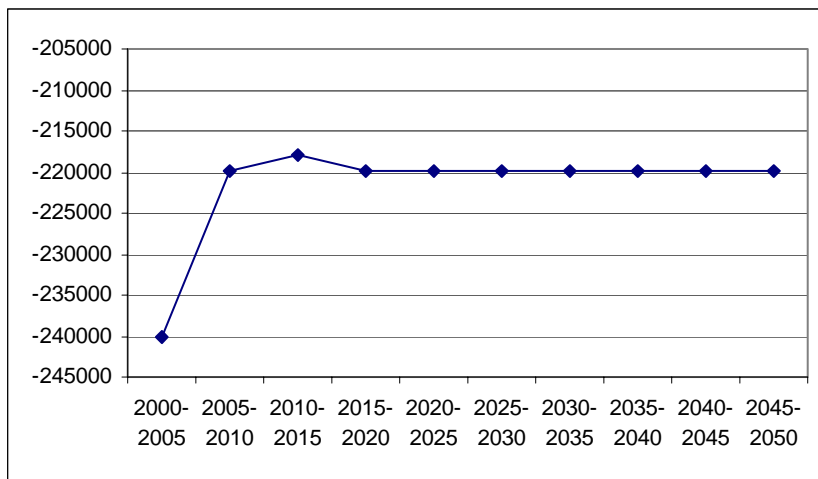
Källa: World Population Prospects, Population Database

Förbättringen av försörjningskvoten bygger på en markant minskning av antalet barn i befolkningen fram till 2030 (se figur 10). Efter 2030 blir minskningen av andelen barn i befolkningen avsevärt mindre. Samtidigt som andelen barn i befolkningen minskar kraftigt fram till 2030 är ökningen av andelen äldre i befolkningen relativt blygsam fram till 2020–2030 (se figur 11). Det är först efter 2030 som andelen äldre i befolkningen ökar på ett mer påtagligt sätt.

FIGUR 11: ANDELEN ÄLDRE I BEFOLKNINGEN I INDIEN 2000–2050. PROCENT.

Källa: World Population Prospects, Population Database

FIGUR 12: MIGRATIONSNETTO I INDIEN 2000–2050.

Källa: World Population Prospects, Population Database

Etablerade migrationsströmmar

Nya migrationsströmmar följer ofta redan utarbetade migrationsströmmar. I ett presumtivt invandringsland där det finns många landsmän till en presumtiv invandrare är det relativt lätt för denne att bygga upp nätverk, skaffa information etcetera.⁹⁰ Redan idag sker en omfattande emigration från Indien. Högutbildad arbetskraft söker sig till, främst, OECD-länder, och låg- och utbildad arbetskraft till, främst, Gulf-staterna.⁹¹ Man måste dock komma ihåg att till skillnad från många västerländska länder har migration spelat en mycket liten betydelse genom historien för den indiska befolkningsutvecklingen.⁹²

USA är det land som tar emot flest indier, följt av Kanada och Storbritannien. Först under 1990-talet har *mycket små* migrationsströmmar bland välutbildade indier gått till Norge, Irland, Nederländerna, Tyskland och Sverige.⁹³ Trots att Tyskland satsat stort på att attrahera indiska IT-specialister har man misslyckats med att få den arbetskraft man önskade. De två huvudsakliga skälen är att USA framstår som mer attraktivt för indier då engelska även talas i USA (att flytta till Tyskland innebär ett språkligt och kulturellt handikapp), och att den genomreglerade tyska arbetsmarknaden gör det svårt för indierna att starta egna företag. Dessa hinder finns inte på arbetsmarknaden i USA.⁹⁴

⁹⁰ Castles & Miller (1993).

⁹¹ Gayathiri (2002).

⁹² Dubey (2001a).

⁹³ Gayathiri (2002).

⁹⁴ Werner (2002).

Skattningar har gjorts angående migrationen till och från Indien. Dessa visar att Indien kommer att ha ett migrationsnetto på cirka -220 000 personer årligen från och med 2005 (se figur 12). Mot bakgrund av att Indien har mer än en miljard invånare rör detta sig trots allt om en mycket begränsad migration.

År 2000 fanns det 1 678 indiska medborgare i Sverige. Under samma år fanns det 11 110 personer i Sverige som var födda i Indien. Antalet personer som invandrade från Indien till Sverige översteg antalet personer som emigrerade till Indien från Sverige med 350 personer år 2000.⁹⁵ Dessa siffror skall jämföras med att antalet indier som arbetade utomlands i mitten av 1990-talet uppskattades till cirka 35 miljoner personer.⁹⁶ Migrationsströmmen till Sverige från Indien kan endast beskrivas som mycket blygsam. Den är till och med så liten att det är svårt att tro att migrationsströmmen till Sverige från Indien skall bli avsevärt större inom en överskådlig framtid.

Politiska implikationer

Arbetslöshet, undersysselsättning och fattigdom kan lätt leda till spänningar och social oro, en social oro som kan komma att riktas mot de maktavande. Skulle arbetslösa och undersysselsatta emigrera och skicka hem pengar till sina anhöriga leder detta troligtvis till att släktingarnas köpkraft ökar, deras möjlighet till olika former av riskförsäkring ökar och den relativa deprivationen minskar. Sammantaget leder detta till att de sociala spänningar och social oro som finns kan minska. Emigration kan således fungera som en social säkerhetsventil.

Frågan är dock om Indien är intresserad av att låta värdefullt humankapital försvinna ut ur landet på ett systematiskt sätt. Debatten om "brain-drain" visar inte på några entydigt negativa eller positiva resultat av emigration av högutbildade. Mot bakgrund av att analfabetismen är så utbredd och utbildningsväsendet i behov av att reformeras kan det bli mycket svårt för Indien att klara övergången till en kunskapsorienterad ekonomi om de högutbildade hela tiden lämnar landet. Detta kommer att leda till någon form av politisk reaktion.

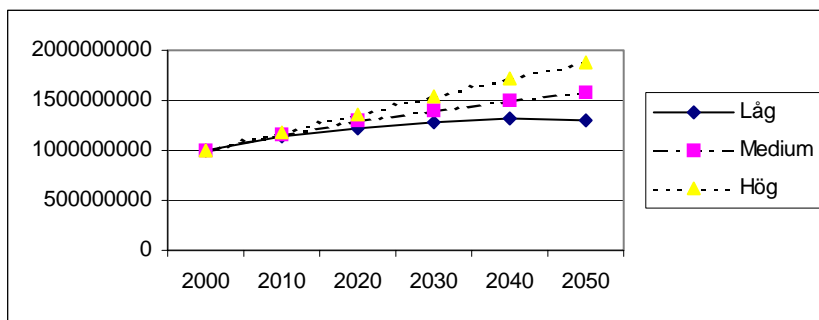
Sammanfattning

Indien kommer att ha en fortsatt befolkningstillväxt under de kommande decennierna. Endast i *sämsta* fall kommer Indien att få en befolkningsminskning efter 2040 (se figur 13). Den summerade fruktsamheten beräknas även minska i Indien och medianåldern beräknas även att bli högre. Även om andelen äldre inte ökar lika snabbt som i många västerländska länder så uppfattas den ökande andelen äldre som en börda för samhället då försörjningskvoten försämras.

⁹⁵ SOS Befolkningsstatistik 2000 del 3.

⁹⁶ Khadria (1999).

FIGUR 13: BEFOLKNINGSUTVECKLING I INDIEN 2000–2050.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Jordbrukssektorn har ingen möjlighet att absorbera ytterligare arbetskraft, främst på grund av att denna sektor minskar i storlek och betydelse. Den indiska arbetsmarknaden fungerar dåligt, och arbetslöshet och under-sysselsättning är vanligt förekommande. Hela det indiska utbildningsväsendet behöver reformeras, inte minst då analfabetism är vanligt förekommande.

Det finns cirka 35 miljoner indier som arbetar utomlands idag. Högutbildad arbetskraft söker sig till OECD-länder och utbildad arbetskraft till främst Gulf-staterna. Etablerade migrationsströmmar för utbildad arbetskraft finns mellan Indien och USA, Kanada och Storbritannien. Tyskland misslyckade med sin rekrytering av indier på grund av kulturella och institutionella hinder. Antalet indier i Sverige och personer med indiskt ursprung i Sverige är så få att det är svårt att tro att någon migrationsström till Sverige skall kunna ta fart under en överskådlig framtid.

En emigration kan fungera som en social säkerhetsventil. I stället för att vända sig mot de maktavande väljer de missnöjda att emigrera. Frågan är dock om Indien med sitt bristfälliga utbildningsväsen har råd att låta sina välutbildade flytta utomlands. En institutionaliserad emigration av högutbildade förhindrar ekonomisk utveckling. Indien har troligtvis en god potential att förse Sverige med låg- eller utbildad arbetskraft, främst inom tjänstesektorns dåligt betalda lågstatusarbeten. Att få arbete i Sverige skulle innebära att pengar kan skickas hem till Indien för att hjälpa familjen att försäkra sig mot olika risker och avhjälpa relativ deprivation. Dock får Sverige antagligen svårt att rekrytera högutbildade indier då Sverige inte kan konkurrera med USA, Kanada och Storbritannien när det gäller löner, skatter och en avreglerad arbetsmarknad. Vidare lär inte många indier söka sig till Sverige, då etablerade migrationsströmmar saknas.

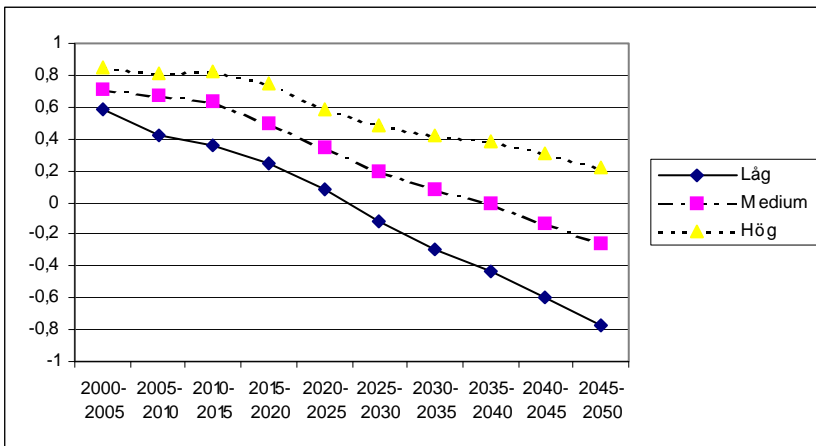
Kina

Demografisk struktur

Kinas ettbarnspolitik kommer att orsaka en kraftig demografisk chock kring 2025–2030.⁹⁷ Vissa beräkningar pekar på att redan 2040 kommer andelen över 65 år av den kinesiska befolkningen ligga på samma nivå som i USA.⁹⁸ Enligt beräkningar som gjorts rörande befolkningstillväxten i Kina fram till 2050 visar på en kraftig minskning. En befolkningsminskning är att vänta mellan 2020–2025 och 2035–2040 beroende på hur snabbt befolkningen åldras (se figur 14). Mycket små förändringar i den summerade fruktsamheten är att vänta, och sker det några förändringar handlar det om en svag ökning (se figur 15). Effekterna av ettbarnspolitiken och en fortsatt låg fertilitet får till följd att medianåldern i Kina kommer att höjas kraftigt mellan år 2000 och 2050. Enligt vissa skattningar kan medianåldern komma att höjas från 30 år till mellan 38,7 och 50,2 år under den kommande 50-årsperioden (se figur 16).

Mer än två miljoner personer dör i Kina varje år på grund av vatten- och luftföroreningar.⁹⁹ Vidare sker en kraftig spridning av AIDS och HIV i Kina. År 2010 beräknas *minst* tio miljoner kineser vara smittade.¹⁰⁰

FIGUR 14: BEFOLKNINGSTILLVÄXT I KINA 2000–2050. PROCENT.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

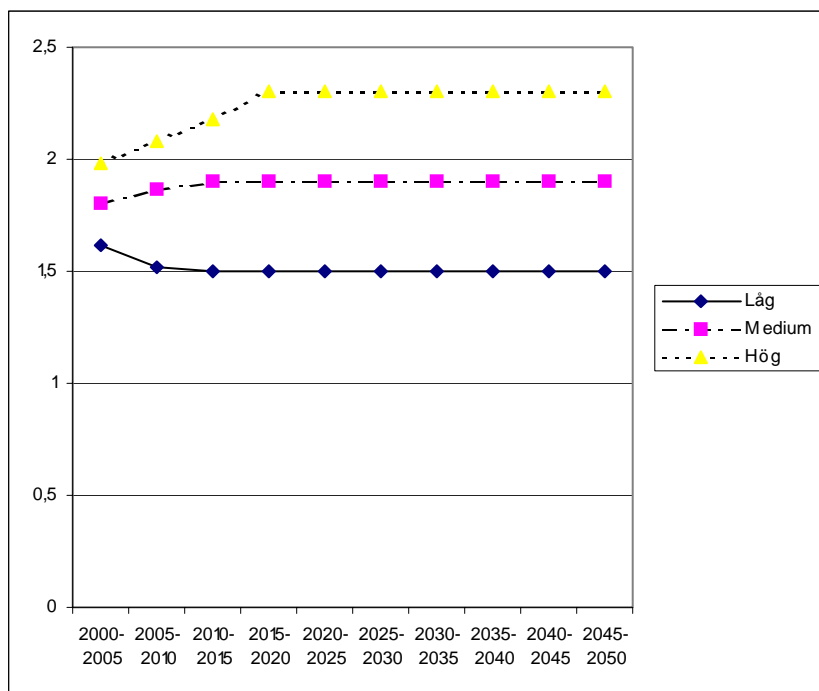
⁹⁷ CIPRC (2002a).

⁹⁸ Rostow (1998).

⁹⁹ Dahlman & Aubert (2001).

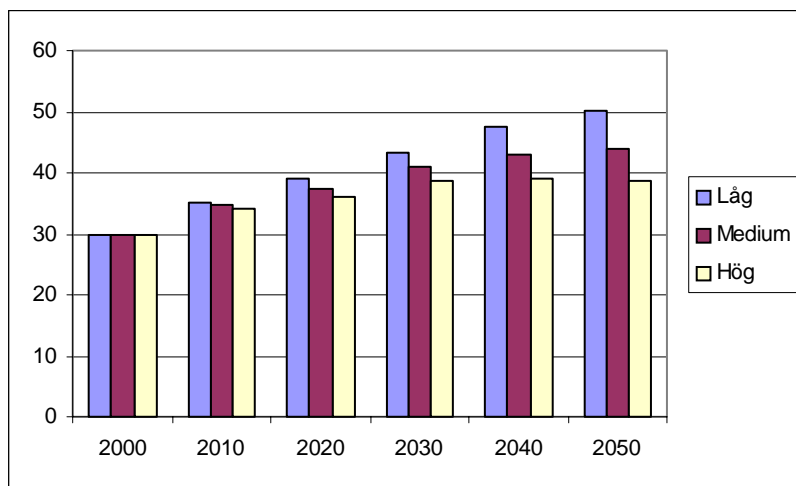
¹⁰⁰ CIPRC (2002b).

FIGUR 15: SUMMERAD FRUKTSAMHET PER KVINNA I KINA 2000–2050.

Källa: World Population Prospects, Population Database

FIGUR 16: MEDIANÅLDER I KINA 2000–2050.

Källa: World Population Prospects, Population Database

Sammanfattningsvis kan man säga att Kina under de kommande 50 åren kommer att ha samma problem västvärlden brottas med: en låg fertilitet, en åldrande befolkning och en negativ befolkningstillväxt.

Arbetsmarknad

Kina står inför två mycket stora utmaningar när det gäller arbetsmarknaden. Den första handlar om att genomföra en förändring från en agrar ekonomi till en industriell- och serviceekonomi, och den andra utmaningen rör övergången från en socialistisk planekonomi till en västerländsk marknadsekonomi. Mellan 40 och 50 miljoner personer kommer att friställas från jordbruket inom de kommande åren. Till detta måste cirka 50 miljoner arbeten skapas åt dem som kommit upp i arbetsför ålder fram till 2010. Detta är dock blygsamma skattningar. Sammantaget visar skattningar som gjorts på att mellan 90 och 300 miljoner arbeten måste skapas fram till år 2010.¹⁰¹ Dessa arbetstillfällen kommer med största sannolikhet att skapas av den kinesiska staten. Även om en marknadsanpassning sakta börjat äga rum, är marknadskrafterna för svaga för att kunna skapa några större mängder arbetstillfällen.¹⁰²

De arbeten som hittills skapats som ersättning för minskade arbeten inom jordbrukssektorn har handlat om arbetsintensiva industriarbeten. Om Kina skall lyckas med att bli konkurrenskraftigt, och bli en ekonomisk stormakt, måste de nya arbetena skapas inom den kunskapsintensiva sektorn, inom service sektorn och i infrastruktursektorn (konstruktion, transport, telekom etcetera).¹⁰³

Utbildning

Kinas kraftiga ekonomiska tillväxt har lett till en efterfrågan på högutbildade, en efterfrågan som saknar matchande utbud. Endast *två procent* av den kinesiska befolkningen har en eftergymnasial utbildning, vilket kan jämföras med 14 procent i Ryssland, 21 procent i Japan och 45 procent i USA. Detta har gett upphov till ett enormt behov av att reformera Kinas utbildningsväsen.¹⁰⁴ Det handlar inte endast om att reformera det kinesiska universitetsväsendet, utan hela utbildningssektorn.

¹⁰¹ Dahlman & Aubert (2001).

¹⁰² Lu (2001).

¹⁰³ Dahlman & Aubert (2001).

¹⁰⁴ World Bank (1997). *I Sverige har 27 procent av befolkningen mellan 16-64 år någon form av eftergymnasial utbildning: sex procent har eftergymnasial utbildning kortare än två år, sju procent har en eftergymnasial utbildning på två år, 13 procent har en eftergymnasial utbildning på tre år eller längre, och en procent av befolkningen mellan 16-64 år har genomgått forskarutbildning (SCB 2002c).*

Dagens utbildningssektor är anpassad efter det behov en socialistisk planekonomi kan tänkas ha, men inte de behov en marknadsekonomi har.¹⁰⁵ Det kan vara så att endast 5–10 miljoner av den kinesiska arbetskraften är intressant för västvärlden.¹⁰⁶

Mot bakgrund av att den efterfrågan på arbetskraft som finns i västvärlden på högutbildade arbetskraft är det tveksamt om Kina kan möta denna efterfrågan. Då Kina vill bli en ekonomisk stormakt är mer troligt att man försöker behålla det för en ekonomisk expansion nödvändiga humankapitalet. Att försöka behålla sin egen högutbildade befolkning skulle befrämja det egna landets ekonomiska utveckling och skapa komparativa fördelar.

Försörjningsbörda

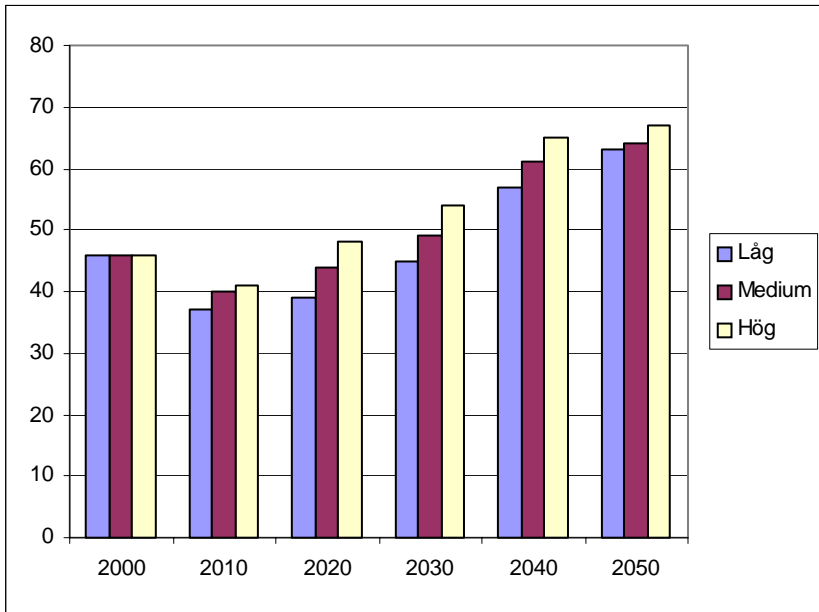
1978 gick det 30,3 försörjande på varje försörjd pensionär. År 1999 hade denna siffra minskat till 3,7 per pensionär. År 2030 beräknas antalet försörjande per pensionär ha minskat till 2,4.¹⁰⁷ Detta kommer att påverka försörjningskvoten på ett negativt sätt.

En viss förbättring av försörjningskvoten kommer att ske fram till 2010, men därefter kommer en mycket kraftig försämring att äga rum (se figur 17). Försörjningskvoten kommer att ligga på mellan 0,37 och 0,41 år 2010 för att år 2050 ligga på mellan 0,63 och 0,67. I grova drag handlar det således om att andelen som skall försörjas av de förvärsarbetande kommer att fördubblas under perioden 2010–2050!

¹⁰⁵ Dahlman & Aubert (2001).

¹⁰⁶ Den kinesiska befolkningen var 1,275 miljarder år 2000, och av dessa var ca 35 procent barn. Endast två procent av den vuxna befolkningen i Kina har en postgymnasial utbildning, varav 75 procent av dessa snarast är utbildade i ideologisk korrekthet och inte utbildade enligt den västerländska innebörden av utbildning. Detta ger en population på 4,1 miljoner kineser med postgymnasial utbildning som kan vara av intresse för västvärlden. Till dessa 4,1 miljoner personer kan antagligen lika många kvalificerade arbetare med kompetens som saknas i västvärlden läggas. Man hamnar då på en för västvärlden intressant arbetskraft på mellan fem och tio miljoner kineser.

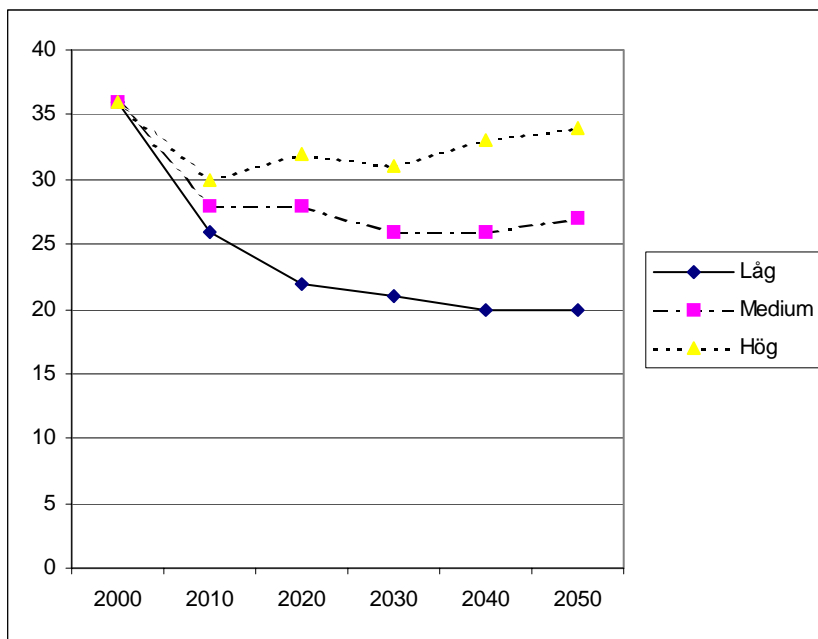
¹⁰⁷ CPIRC (2002a).

FIGUR 17: FÖRSÖRJNINGSKVOTEN I KINA 2000–2050.

Källa: World Population Prospects, Population Database

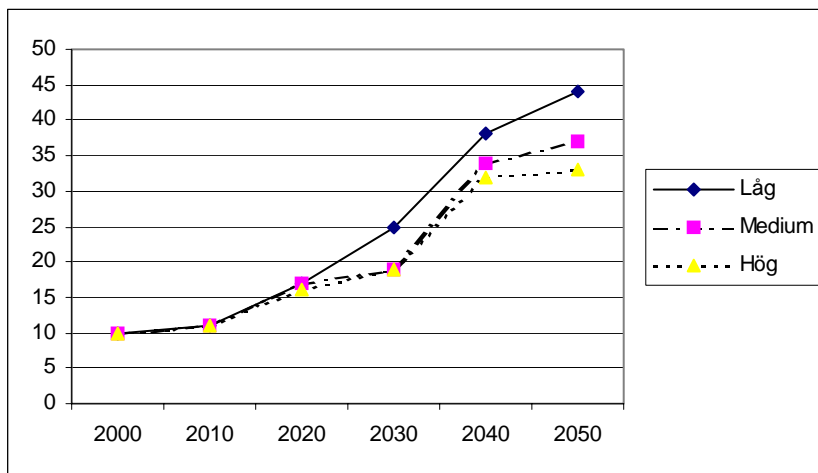
Den fortsatt låga, och minskande, andelen barn (se figur 18) och en allt äldre befolkning får till följd att andelen barn i befolkningen kommer att sjunka i Kina under de närmaste femtio åren. Försämringen av försörjningskvoten beror inte på att andelen barn i befolkningen ökar, utan på att andelen äldre ökar kraftigt under samma period. Andelen äldre av Kinas befolkning kommer att öka med mellan drygt 200 till nästan 350 procent mellan 2000 och 2050 (se figur 19). En så kraftigt försämrad försörjningskvot kommer att utsätta försörjningssystemet i Kina för en mycket hård press.

FIGUR 18: ANDELEN BARN I BEFOLKNINGEN I KINA 2000–2050. PROCENT.

Källa: World Population Prospects, Population Database

FIGUR 19: ANDELEN ÄLDRE I BEFOLKNINGEN I KINA 2000–2050. PROCENT.

Källa: World Population Prospects, Population Database

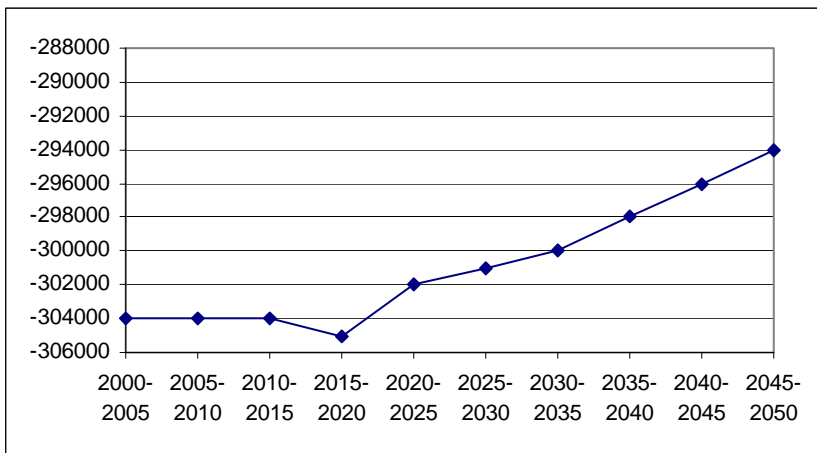
Etablerade migrationsströmmar

Den kinesiska statistiken är mycket bristfällig när det gäller migration. Under 1999 uppskattas det totala antalet kinesiska studenter utomlands ha uppgått till 400 000. Av de studenter som studerar utomlands studerar knappt 55 procent i USA och 14 procent av dessa återvänder till Kina. Drygt 15 procent av utlandsstudenterna studerar i Japan, och av dessa återvänder cirka 35 procent. Europeiska länder tar emot en avsevärt mindre andel av de kinesiska studenterna, och andelen som återvänder är kring femtio procent.¹⁰⁸ Tyvärr innehåller inte den kinesiska statistiken några uppgifter om hur många kineser som lämnat Kina på grund av arbete utomlands. En skattning som gjorts visar på att cirka 186 000 kineser arbetade utomlands 1999.¹⁰⁹

År 2000 fanns det 4 438 kinesiska medborgare i Sverige. Under år 2000 fanns det 8 150 personer i Sverige som var födda i Kina. Antalet personer som invandrade från Kina till Sverige översteg antalet personer som emigrerade till Kina från Sverige med 731 personer år 2000.¹¹⁰ Detta relativt blygsamma antal personer med kinesisk bakgrund kan inte kallas för en stor och etablerad migrationsström till Sverige.

Det finns tecken som tyder på att en obetydlig minskning av migrationen från Kina kommer att äga rum de närmaste 50 åren. Enligt skattningar för migrationsnettot, vilket är negativt för perioden 2000–2050, skulle detta minska från -304 000 personer år 2000 till -294 000 år 2050 (se figur 20).

FIGUR 20: MIGRATIONSNETTO FÖR KINA 2000–2050.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

¹⁰⁸ Guochu & Wenjun (2002).

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ SOS Befolkningsstatistik 2000 del 3.

Politiska implikationer

Kinas gradvisa anpassning till en marknadsekonomi har varit en medveten strategi från den politiska ledningens sida med det uttalade syftet att undvika social oro.¹¹¹ Om den kinesiska staten misslyckas med att skapa de uppemot 300 miljoner nya arbeten som behövs för att sysselsätta den arbetskraft som friställts genom jordbruksomvandlingen kommer sociala spänningar och oro att uppstå. Att låta den låg- och utbildade arbetskraften från jordbruket emigrera kan vara en lösning för att lätta på trycket mot makthavarna. Skulle denna låg- och utbildade arbetskraft emigrera kan de skicka hem pengar till sina anhöriga. Detta leder troligtvis till att släktingarnas köpkraft ökar, deras möjlighet till olika former av riskförsäkring ökar och den relativa deprivationen minskar.

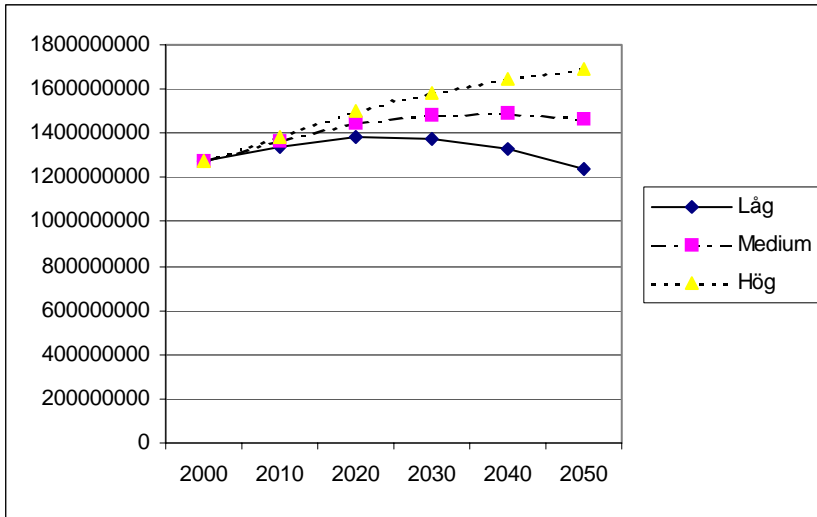
I Kina har endast två procent av befolkningen en eftergymnasial utbildning, vilket är en mycket låg siffra med tanke på att Kina önskar att bli en ekonomisk stormakt. Det finns ett stort behov av att reformera hela Kinas utbildningsväsen, då detta är konstruerat efter de behov en socialistisk planekonomi har och inte de behov en marknadsekonomi har. Mot bakgrund av detta är det inte troligt att Kina på sikt låter sitt dyrbara human kapital systematiskt försvinna ut ur landet. Om de högutbildade hela tiden lämnar landet så kommer det att bli mycket svårt för Kina att klara övergången till en kunskapsorienterad ekonomi. Detta är något den kinesiska staten inte kommer att tillåta. Kina är trots allt en totalitär stat som inte styrs med västerländska demokratiska ideal. Vill man behålla sina högutbildade och låta låg- och utbildade emigrera lär så bli fallet.

Sammanfattning

Kring 2025–2030 kommer en kraftig demografisk chock att drabba Kina, en demografisk chock som är relaterad till den i landet förda ettbarnspolitiken. Följden av detta blir en åldrande befolkning, höjd medianålder, färre unga och en befolkningsminskning (se figur 21). Kina kommer att drabbas av de problem västvärlden brottas med: låg fertilitet, en allt tyngre försörjningsbörda och befolkningsminskning.

¹¹¹ Lu (2001).

FIGUR 21: BEFOLKNINGSUTVECKLING I KINA 2000–2050.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Den kinesiska ekonomin genomgår en struktumvandling, där arbetskraft frigörs från den arbetsintensiva jordbrukssektorn. Någonstans mellan 90 och 300 miljoner arbeten måste skapas fram till 2010, och dessa arbeten måste, om Kina har för avsikt att bli en ekonomisk stormakt, skapas inom den kunskapsintensiva sektorn. Problemet är dock att andelen med en eftergymnasial utbildning av den kinesiska befolkningen är endast två procent. Nya arbeten inom en kunskapsintensiv sektor kan kanske inte absorbera all den låg- och utbildade arbetskraften som rationaliserats bort inom jordbrukssektorn.

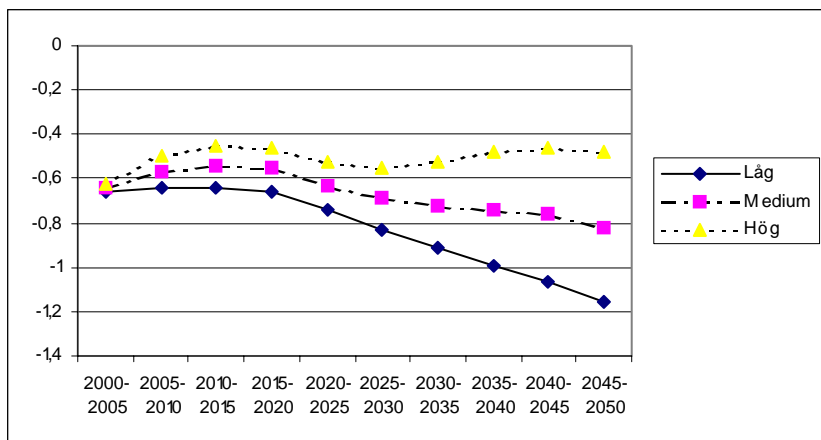
Det kinesiska utbildningsväsendet är konstruerat för att fylla det behov en socialistisk planekonomi har, inte de behov en marknadsekonomi har på högutbildade. Detta har lett till ett enormt behov av att reformera hela utbildningsväsendet. Då efterfrågan på högutbildade inom Kina är stort är det knappast troligt att den kinesiska staten låter högutbildade systematiskt lämna landet. Däremot kan en emigration av låg- och utbildade fungera som en social säkerhetsventil för makthavarna i deras strävan efter att undvika sociala spänningar och oro, då dessa lätt kan komma att riktas mot makthavarna. Sammanfattningsvis kan man säga att Kina, liksom Indien, har en god potential att förse Sverige med låg- eller utbildad arbetskraft till arbetsmarknadens nedre segment. Sverige får antagligen svårt att rekrytera högutbildade kineser då Sverige inte kan konkurrera med länder som till exempel USA när det gäller löner, skatter och en avreglerad arbetsmarknad. Då etablerade migrationsströmmar saknas lär inte många kineser söka sig till Sverige.

Ryssland

Demografisk struktur

Mellan 1992 och 1999 har antalet döda överstigit antalet födda med cirka sex miljoner personer. Att Ryssland fortfarande har en positiv befolkningsutveckling beror på en omfattande invandring av etniska ryssar från de forna Sovjetrepublikerna. Vissa beräkningar visar på att den ryska befolkningen kommer att minska från 145 miljoner idag till cirka 100 miljoner år 2050¹¹². Andra beräkningar visar på att den ryska befolkningen *endast* kommer att minska till 121 miljoner år 2050.¹¹³ Under alla omständigheter kommer befolkningstillväxten i Ryssland att vara negativ under hela perioden 2000–2050 (se figur 22).

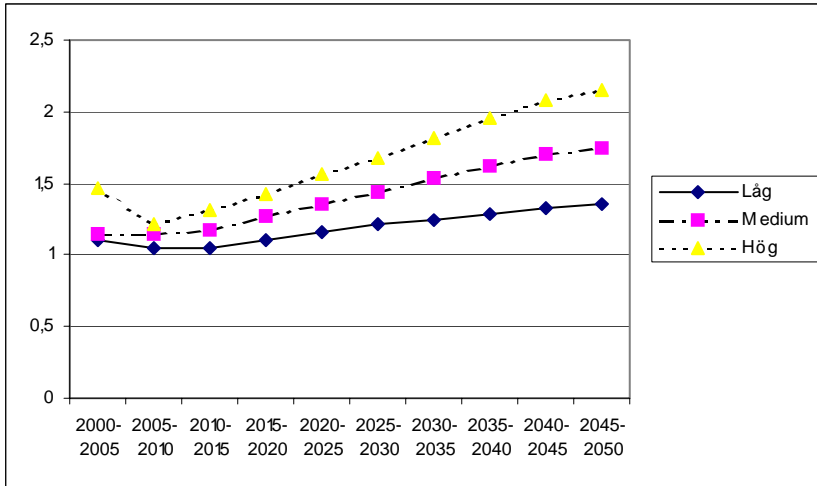
FIGUR 22: BEFOLKNINGSTILLVÄXT I RYSSLAND 2000–2050. PROCENT.

Källa: World Population Prospects, Population Database

¹¹² Se DaVanzo & Grammich (2001) för en översikt angående de demografiska problemen i Ryssland.

¹¹³ UN Population Division (2000).

FIGUR 23: SUMMERAD FRUKTSAMHET PER KVINNA I RYSSLAND 2000–2050.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

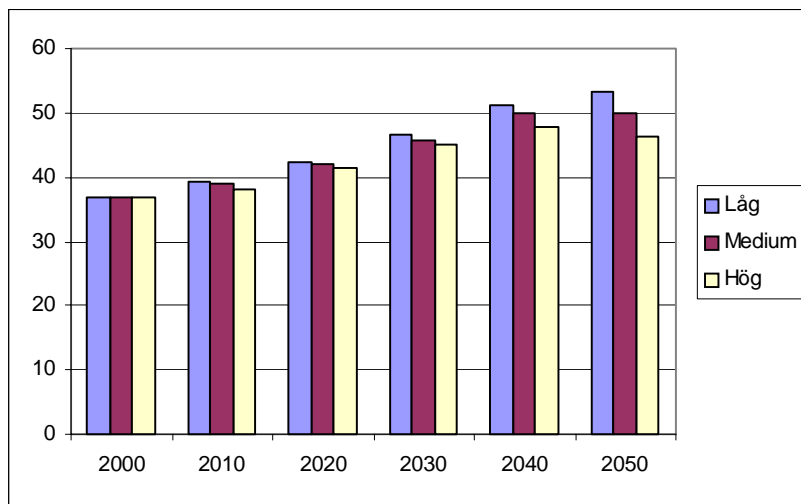
Ryssland är ett av de områden där AIDS och HIV sprids snabbast idag. För 2001 uppskattas antalet personer med AIDS och HIV överstiga en miljon. Även när det gäller vissa multiresistenta bakterier, bland annat TBC, har de vunnit stor spridning i Ryssland. Antalet dödsfall i tuberkulos per 100 000 invånare är hela 1 200! En förklaring till detta är att hälso- och sjukvårdsväsendet brutit samman. Vidare har mortaliteten ökat i lägre åldersgrupper på grund av miljöförstörrelse, alkohol- och drogmissbruk. Även fertiliteten har minskat påtagligt i Ryssland under 1990-talet. DaVanzo och Grammich påtalar att ”in the mid-1990’s nearly 7 in 100 Russian women of childbearing age had an abortion each year/.../more than three in four Russian women who ever been pregnant had an abortion”.¹¹⁴

Trots det höga antalet aborter beräknas den summerade fruktsamheten att öka i Ryssland efter 2005–2010 (se figur 23). Den mest positiva utvecklingen skulle innebära att den summerade fruktsamheten ökade från 1,22 barn per kvinna år 2005 till 2,15 år 2050, och den mest negativa utvecklingen skulle innebära en förändring från 1,05 år 2005 till 1,35 barn per kvinna år 2050.¹¹⁵

¹¹⁴ DaVanzo & Grammich (2001, sid. 26f.). De höga aborttalen har även lett till en följd hälsoproblem. Ca 10 procent av kvinnorna som genomfört abort har blivit sterila. Kring var fjärde dödsfall för kvinnor i barnafödande ålder är relaterat till aborter. Detta är dock en förbättring sedan 1960-talet då vartannat dödsfall för kvinnor i barnafödande ålder var relaterat till aborter (DaVanzo & Grammich 2001).

¹¹⁵ *World Population Prospects, Population Database*.

FIGUR 24: MEDIANÅLDER I RYSSLAND 2000–2050.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

År 2000 var medianåldern för den ryska befolkningen 36,8 år (se figur 24). Under de närmaste femtio åren beräknas medianåldern hos den ryska befolkningen att öka till mellan 46,3 och 53,3 år, vilket är i paritet med skattningarna för medianåldern hos den svenska befolkningen år 2050.¹¹⁶

Arbetsmarknad

Ryssland har haft svårare än de flesta andra före detta kommunistiska länder i Öst- och Centraleuropa att genomföra strukturella förändringar på arbetsmarknaden. I många fall har endast namn och titlar bytts, men inga förändringar genomförts. I många fall används även arbetslöshet som ett hot för att hålla nere löneutvecklingen.¹¹⁷ På de flesta håll lever de normer, praxis och informella regler som skapades under Sovjettiden kvar i det ekonomiska livet i Ryssland. En av förklaringarna till att detta kunnat ske är att de normer, regler och attityder som finns i en marknadsekonomi uppfattas som lika godtyckliga och orättvisa som de som fanns i det planekonomiska systemet.¹¹⁸

Andra forskare som Blanchard et al. beskriver den ryska privatiseringen på följande vis: ”despite the progress on privatization, the process of transition from state to private employment has barely begun. State firms still operate under soft budget constraints, one consequence of which is acute macroeconomic instability”.¹¹⁹

¹¹⁶ *World Population Prospects, Population Database*

¹¹⁷ *Commander et al. (1995).*

¹¹⁸ *Sil (2001).*

¹¹⁹ *Blanchard et al. (1995, sid. 327).*

Mobiliteten hos den ryska arbetskraften är fortfarande mycket låg, då institutionella hinder förhindrar mobilitet. Bostadsbristen i Ryssland förhindrar även den geografiska mobiliteten hos arbetskraften.¹²⁰

Utbildning

Till skillnad från Indien och Kina är andelen analfabeter mycket låg i Ryssland. Endast 0,3 procent av alla män över 15 år och 0,6 procent av alla kvinnor över 15 år var analfabeter i Ryssland år 1989.¹²¹ Utbildning är i princip gratis i Ryssland, det vill säga inga terminsavgifter eller dylikt betalas. Intresset för högre utbildning har ökat markant under 1990-talet, och då särskilt intresset för tekniska utbildningar. Tretyakov menar att ”students are under the impression that graduates in materials science and technology from the best Russian universities can find high-paid employment abroad”.¹²²

De ryska naturvetenskapliga och tekniska utbildningarna håller, trots alla ekonomiska problem, fortfarande hög internationell klass, och ingenjörsutbildningar av olika slag rankades i mitten av 1990-talet bland de bästa i världen av Världsbanken. En förklaring till detta kan ha att göra med att det i Ryssland allt sedan Peter den Store år 1701 grundat den första naturvetenskapliga elitskolan alltid funnits elitutbildningar i Ryssland.¹²³ En annan förklaring kan vara att utbildningar inom naturvetenskaplig och teknisk, till skillnad från humaniora och samhällsvetenskap, inte ägnade sig åt ideologisk indoktrinering under Sovjettiden.¹²⁴ En av de stora utmaningarna för det ryska utbildningsväsendet är att etablera elitutbildningar inom ekonomi och samhällsvetenskap. Ett av de stora hinderna är rent ekonomiska: resurserna är otillräckliga.¹²⁵ Samtidigt kan denna resursbrist vara bra då de gamla sovjetiska strukturerna inom samhällsvetenskap, ekonomi och humaniora bryts ner.

¹²⁰ *Commander & Coricelli (1995).*

¹²¹ *UN Statistics Division.*

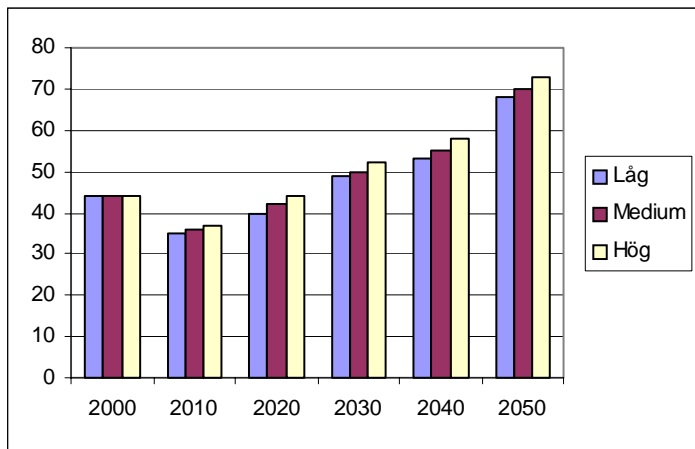
¹²² *Tretyakov (2001, sid. 928).*

¹²³ *Zhurakovsky et al. (2001).*

¹²⁴ *Jensen (1992)*

¹²⁵ *Schulus (1993).*

FIGUR 25: FÖRSÖRJNINGSKVOT I RYSSLAND 2000–2050.

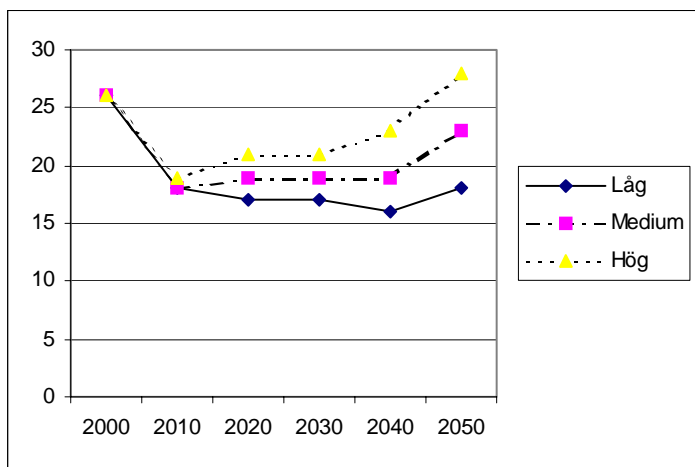

Källa: World Population Prospects, Population Database

Försörjningsbörda

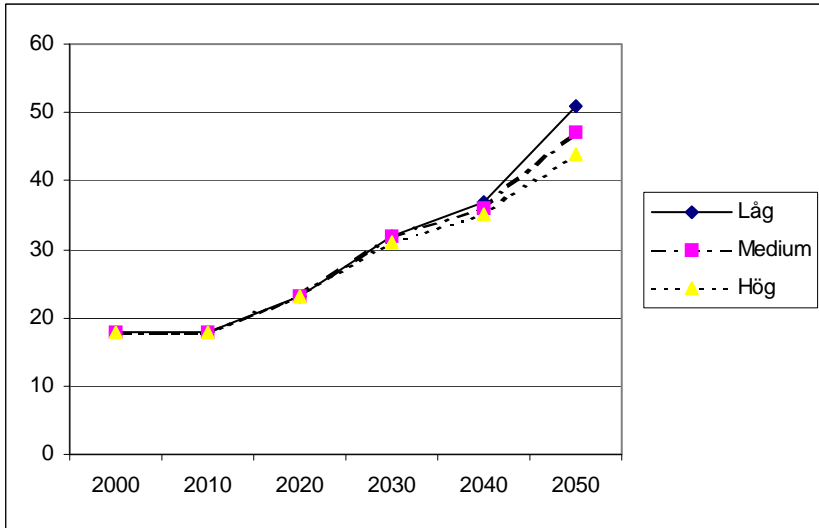
Den ryska försörjningskvoten kommer att förbättras mellan 2000 och 2010, föra att sedan successivt försämrans mellan 2010 och 2050. Från att ha legat på kring 0,35 år 2010 kommer försörjningskvoten att öka till kring 0,70 år 2050 (se figur 25). Detta kan jämföras med försörjningskvoten för Sverige 2050, vilken beräknas ligga på kring 0,80.¹²⁶

FIGUR 26: ANDELEN BARN I BEFOLKNINGEN I RYSSLAND 2000–2050. PROCENT.

Källa: World Population Prospects, Population Database

¹²⁶ World Population Prospects, Population Database

FIGUR 27: ANDELEN ÄLDRE I BEFOLKNINGEN I RYSSLAND 2000–2050. PROCENT.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

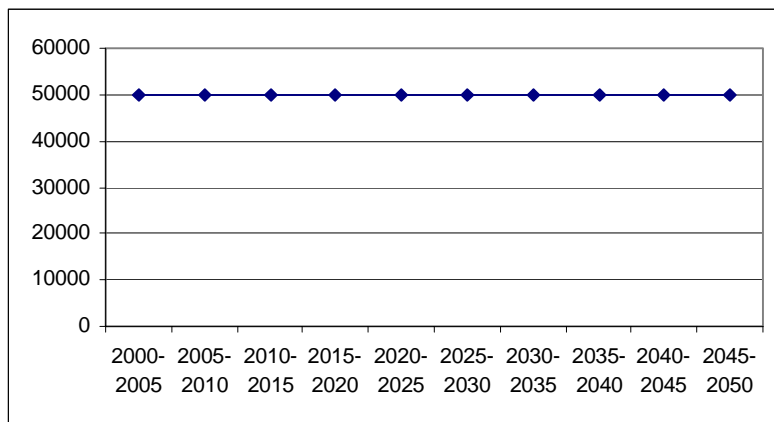
Den förbättring av försörjningskvoten som äger rum mellan 2000 och 2010 har att göra med att andelen barn i befolkningen minskar kraftigt (se figur 26). Mellan 2010 och 2040 beräknas endast små förändringar att ske av andelen barn i befolkningen, och efter 2040 beräknas andelen barn öka påtagligt.

Den försämring av försörjningskvoten som äger rum efter 2010 är relaterad till den ökande andelen äldre i befolkningen (se figur 27). Från att ha utgjort cirka 18 procent av befolkningen kommer andelen äldre av den ryska befolkningen uppgå till mellan 43 och 51 procent år 2050.

Etablerade migrationsströmmar

Under Sovjettiden användes befolkningsomflyttningar som ett politiskt instrument för att förryska Sovjetunionen. De till delrepublikerna invandrade ryssar kom att besätta de viktiga samhällspositionerna, vilket betraktade som en slags kolonisering. Den praktiska innebörden av en avkolonisering av de forna Sovjetrepublikerna är att de etniska ryssarna antingen lämnar dessa länder eller frivilligt låter sig integreras. De absolut flesta ryssar väljer dock att emigrera från de forna Sovjetrepublikerna till Ryssland. Detta har kommit att paralysera många nya stater ekonomiskt och politiskt, främst i Centralasien.¹²⁷

¹²⁷ Hedlund (1993).

FIGUR 28: MIGRATIONSNETTO FÖR RYSSLAND 2000–2050.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Immigrationen av etniska ryssar till Ryssland har bidragit till att den ryska befolkningsminskningen inte blivit särskilt omfattande. Mellan 1992 och 1998 invandrade drygt 5,5 miljoner etniska ryssar till Ryssland. Dock kommer denna invandring för eller senare att avta.¹²⁸

De skattningar som gjorts av det ryska migrationsnettot visar inte på någon entydig bild av migrationsströmmarna till och från Ryssland. Vissa studier visar på ett positivt migrationsnetto (se figur 28), medan andra studier visar på ett negativt migrationsnetto då invandringen från de forna Sovjetrepublikerna kommer att avta med tiden.¹²⁹

De högt utbildade ryssar som emigrerar från Ryssland söker sig i huvudsak till Tyskland (58 procent), men även till Israel (21 procent) och USA (12 procent).¹³⁰ Mellan 1992 och 1998 emigrerade knappt 700 000 personer, medan det immigrerade drygt 5,5 miljoner ryssar från de forna Sovjetrepublikerna under samma period.¹³¹ År 2000 fanns det 5 658 ryska medborgare i Sverige och under samma år fanns det 6 523 personer i Sverige som var födda i Ryssland. Antalet personer som invandrade från Ryssland översteg antalet personer som emigrerade till Ryssland med 991 personer år 2000.¹³² Av dessa var 606 kvinnor.¹³³ Det är svårt att tala om denna migrationsvolym från Ryssland som en stor och etablerad migrationsström.

¹²⁸ DaVanzo & Grammich (2001). Enligt beräkningar som gjorts finns det ytterligare ca 25 miljoner ryssar i de forna Sovjetrepublikerna.

¹²⁹ Se t.ex. DaVanzo & Grammich (2001).

¹³⁰ Gokhberg & Nekipelova (2002).

¹³¹ DaVanzo & Grammich (2001).

¹³² SOS Befolkningsstatistik 2000 del 3.

¹³³ SCB (2002c). De flesta av dessa beviljades uppehållstillstånd p.g.a. familjeband. Familjeband som grund för bosättning inkluderar bl.a. personer som avser att gifta sig eller sammanbo med någon som är fast bosatt i Sverige. Se även SCB (1999).

Politiska implikationer

Det finns ett inflöde till Ryssland av högutbildade ryssar från de forna Sovjetrepublikerna¹³⁴, många vill utbilda sig inom naturvetenskap och teknik då de tror att detta kan ge dem ett välbetalt arbete i väst¹³⁵ och utbildningarna inom dessa områden håller hög internationell klass.¹³⁶ Att högutbildade vill lämna Ryssland samtidigt som högutbildade vill flytta till Ryssland lär inte vålla några politiska problem, då andelen väl- eller högutbildade kommer att vara fortsatt hög.

Stora problem finns på arbetsmarknaden samt inom utbildningar i samhällsvetenskap och humaniora där sovjetiska strukturer lever kvar. Det är en stor politisk utmaning att försöka bryta ner dessa planekonomiska normer och värderingar, och i stället ersätta dem med mer västerländska och marknadsekonomiska normer och värderingar.

Att få bukt med den organiserade kriminaliteten och korrruptionen är andra stora politiska utmaningar. Detta är faktorer som kan skrämja bort utländska investeringar, och i stället få utländska företag att rekrytera ryssar för stationering utomlands. Frågan är om inte utländska investeringar är av stor betydelse för den framtida ekonomiska utvecklingen i Ryssland.

Mot bakgrund av att problemen med de sovjetiska normerna och värderingarna på arbetsmarknaden, den organiserade kriminaliteten, korrruptionen, fattigdomen, det kollapsade sjuk- och hälsovårdssystemet, spridningen av multiresistenta bakterier och HIV/AIDS etcetera är så stora och omfattande kommer, med stor sannolikhet, frågan om en åldrande befolkning och dess effekter att hamna långt ner på den politiska dagordningen under en ganska lång tid framöver.

Sammanfattning

Den demografiska utvecklingen i Ryssland kan sammanfattas med att landet riskerar en befolkningsminskning på cirka 30 procent de närmaste 50 åren (se figur 29). Den summerade fruktsamheten kan under gynnsamma förhållanden komma att öka, annars kommer den att vara fortsatt mycket låg. Vidare kommer medianåldern hos den ryska befolkningen år 2050 att närma sig nivåer som kan jämföras med den svenska medianåldern 2050. Då Ryssland står inför en kraftig befolkningsminskning är det frågan om Rysslands demografiska utveckling inte är värre än den svenska.

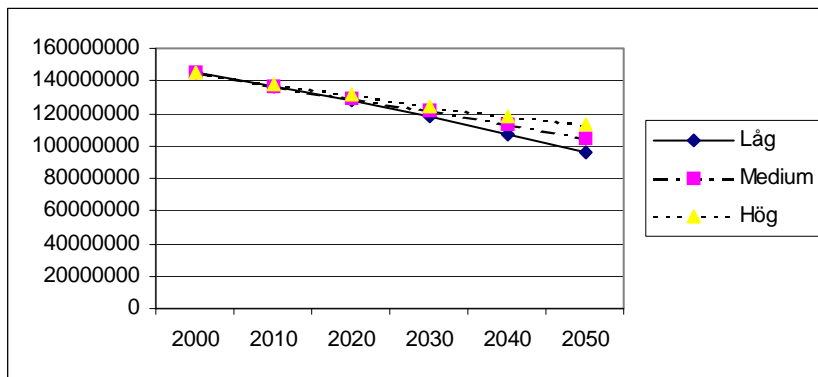
De normer, regler, värderingar och den praxis som skapades under Sovjettiden lever kvar på arbetsmarknaden, vilket försvårar en övergång till en marknadsekonomi. Det ryska utbildningsväsendet inom naturvetenskap och teknologi håller fortfarande högsta internationella klass. Samhällsvetenskap och humaniora lider av resursbrist och att de gamla sovjetiska strukturerna lever kvar inom dessa ämnesområden.

¹³⁴ Hedlund (1993), DaVanzo & Grammich (2001).

¹³⁵ Tretyakov (2001)

¹³⁶ Zhurakovsky et al. (2001).

FIGUR 29: BEFOLKNINGSUTVECKLING I RYSSLAND 2000-2050

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Försörjningskvoten i Ryssland kommer att förbättras mellan år 2000 och 2010, för att sedan försämrans. Förbättringen hör samman med att andelen barn i befolkningen minskar, och försämringen efter år 2010 hör samman med att andelen äldre i befolkningen ökar. Kring år 2050 kommer försörjningskvoten i Ryssland nästan att ligga på samma nivå som i Sverige.

Det finns etablerade migrationsströmmar till Ryssland bestående av etniska ryssar från de forna Sovjetrepublikerna. De emigrationsströmmar som finns leder inte till Sverige. Snarare är migrationsströmmen mellan Ryssland och Sverige ytterst begränsad. Det finns en efterfrågan i Sverige på högutbildade inom naturvetenskap och teknik, utbildningar som är eftertraktade av studenter i Ryssland som håller högsta internationella klass. Eftersom den existerande migrationsströmmen är mycket begränsad kan det bli svårt att attrahera arbetskraft annat än med mycket höga löner.

Just höga löner är något som den offentliga sektorn inte har råd att betala i framtiden med tanke på till exempel pensionsskuldena och ansträngda finanser. Dessutom finns det största behovet av arbeten i tjänstesektorns lågstatusyrken, det vill säga i arbetsmarknadens nedre segment. Industrin är i behov av komplementär arbetskraft för att avhjälpa olika flaskhalsar i produktionen, och då kan det vara en god strategi att aktivt försöka rekrytera högutbildade från Ryssland.

Då stora etablerade migrationsströmmar mellan Sverige och Ryssland saknas, samt att Ryssland står inför en befolkningsminskning av stora format är det tveksamt om en större migration av arbetskraft kommer att ske från Ryssland till Sverige.

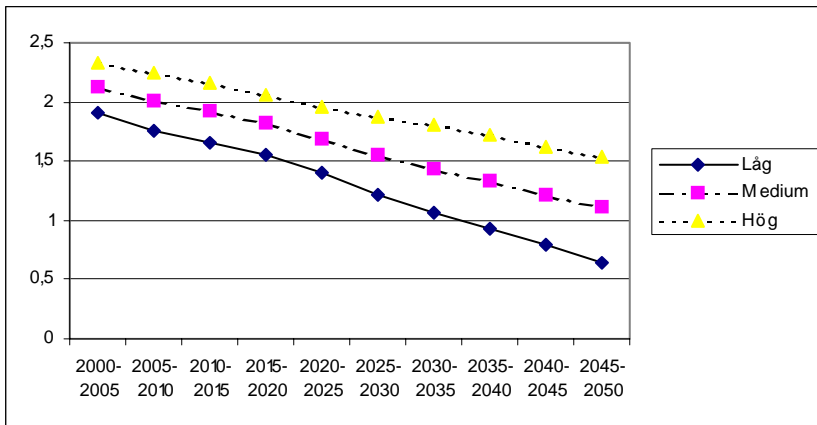
Västra Asien

Demografisk struktur

Befolkningstillväxten i regionen har varit mycket hög under de senaste årtiondena, något som hämmat den ekonomiska utvecklingen. I vissa länder har befolkningstillväxten överstigit tre procent per år.¹³⁷ Även om den genomsnittliga befolkningstillväxten för regionen mattas av de närmaste femtio åren kommer befolkningen att öka (se figur 30).

I de flesta länder i regionen har den summerade fruktsamheten börjar sjunka och förväntas sjunka än mer de närmaste femtio åren (se figur 31). Dock är den summerade fruktsamheten i Gaza-remsan och i Yemen mycket hög, 7,6 respektive 7,1 barn per kvinna.¹³⁸ I länder som Turkiet och Bahrain är den summerade fruktsamheten under tre barn per kvinna.¹³⁹

FIGUR 30: BEFOLKNINGSTILLVÄXT I VÄSTRAASIEN 2000–2050. PROCENT.

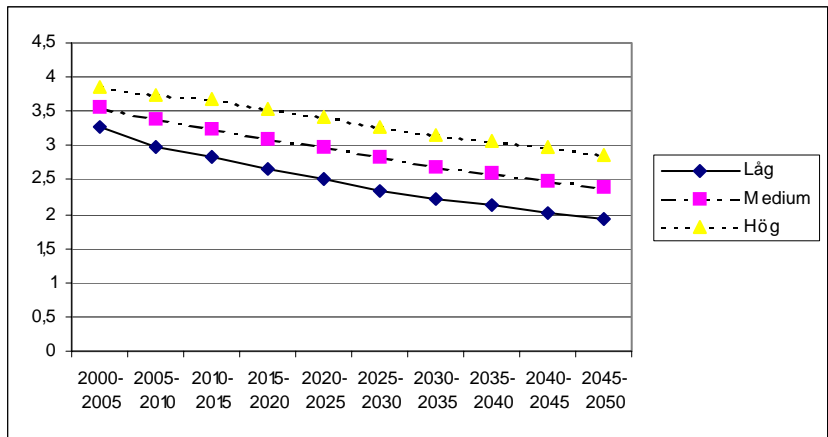
Källa: World Population Prospects, Population Database

¹³⁷ Deegan (1996).

¹³⁸ Utrikesdepartementet (1999).

¹³⁹ Egset (2000).

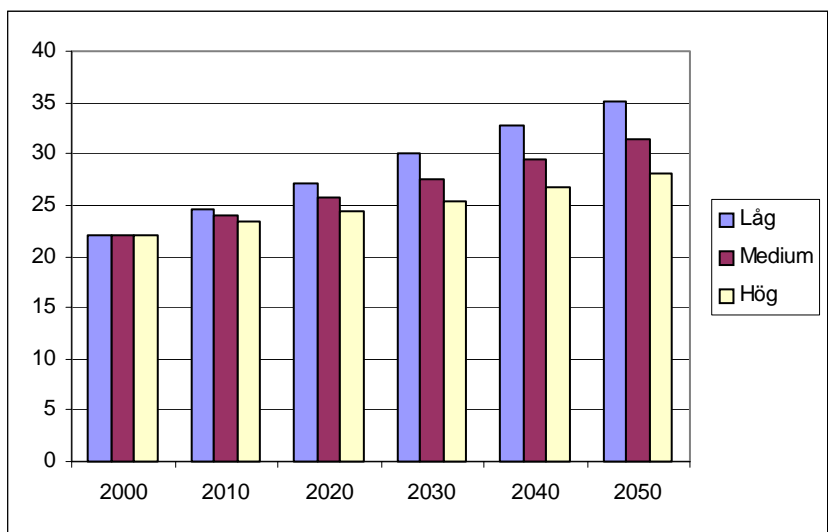
FIGUR 31: SUMMERAD FRUKTSAMHET PER KVINNA I VÄSTRAASIEN 2000–2050

Källa: World Population Prospects, Population Database

Den stora andelen barn i befolkningen gör att medianåldern hos befolkningen är relativt låg.¹⁴⁰ Under de närmaste 50 åren kommer förvisso en höjning av medianåldern att ske (se figur 32), men medianåldern hos befolkningen kommer att förbli låg relativt andra områden i världen.

FIGUR 32: MEDIANÅLDER I VÄSTRAASIEN 2000–2050.

Källa: World Population Prospects, Population Database

¹⁴⁰ Utrikesdepartementet (1999).

Arbetsmarknad

Med undantag av Kuwait är arbetslösheten genomgående hög i regionen, vilket även undersysselsättningen är (se tabell 3).¹⁴¹ Det är inte bara de låg- och utbildade som drabbats av en hög arbetslöshet, utan även högutbildade. I många av regionens länder finns det en överproduktion av universitetsutbildningar, som inte efterfrågas av det privata näringslivet och de nyexaminerade kan inte erbjudas anställning inom den offentliga sektorn. Det finns med andra ord allokeringsproblem på arbetsmarknaden.¹⁴² Att ha en arbetslöshet på över 40 procent innebär en god grogrund för olika typer av extremistorganisationer¹⁴³ Kvinnorna är till mångt och mycket utestängda från såväl arbetsmarknad som utbildning i regionen.¹⁴⁴

Även om stora förändringar skett när det gäller andelen verksamma i olika sektorer, så är jordbrukssektorn fortfarande mycket stor i de flesta länderna i Västra Asien. I de flesta länderna har även industrisektorn expanderat under perioden 1965–1989/91. Beroendet av oljeexport är även påtagligt för många av länderna.¹⁴⁵

TABELL 3: ARBETSLÖSHET I MELLANÖSTERN UNDER 1990-TALET. PROCENT.

	<i>Arbetslöshet i procent av arbetskraften</i>	<i>Arbetslöshet i procent av personer med minst högstadieutbildning</i>
<i>Bahrain</i>	15	n.a.
<i>Israel</i>	7,7	n.a.
<i>Jemen</i>	30	18
<i>Jordanien</i>	25	53
<i>Kuwait</i>	1,8	n.a.
<i>Libanon</i>	18	n.a.
<i>Syrien</i>	12	45
<i>Västbanken & Gaza</i>	28	n.a.

Not: n.a. innebär att uppgift saknas.

Källa: Belfrage (2000).

¹⁴¹ Belfrage (2000).

¹⁴² Egset (2000).

¹⁴³ Belfrage (2000).

¹⁴⁴ Utrikesdepartementet (1999), Belfrage (2000), Egset (2000).

¹⁴⁵ Deegan (1996).

**TABELL 4: ANDELEN VERKSAMMA INOM OLIKA SEKTORER I VÄSTRAASIEN
1965 – 1991.**

	Jordbruk		Industri		Service*	
	1965	1989/91	1965	1989/91	1965	1989/91
Irak	50	13	20	8	30	79
Israel	12	3	35	24	53	73
Jordanien	37	10	26	26	37	64
Kuwait	2	n.a.	34	n.a.	64	n.a.
Libanon	29	14	24	27	47	59
Oman	62	49	15	22	23	29
Saudiarabien	68	48	11	14	21	37
Syrien	52	22	20	36	28	42
UAE	21	5	32	38	47	57
Yemen	73	63	8	11	19	26
Turkiet	*	*	*	*	*	*

* Turkiet ingår inte i den studie Deegan (1996) gjort. Det har varit svårt att hitta jämförbara uppgifter för Turkiet.

Källa: Deegan (1996).

Regionens ekonomiska utveckling sedan 1985 kännetecknas i mångt och mycket av minskade oljeinkomster, minskningar av investeringar och produktivitet. Stora neddragningar har skett i den offentliga sektorn, och den övriga arbetsmarknaden har inte förmått att absorbera den tillgängliga arbetskraften. Till detta skall sedan det stora inslaget av invandrad arbetskraft läggas. Tillsammans har detta skapat en svårbemästrad arbetslöshet.¹⁴⁶

Den kanske viktigaste utmaningen är att minska arbetslösheten. Möjligheterna för den offentliga sektorn att suga upp arbetskraften är begränsad, och möjligheten att exportera den arbetslösa arbetskraften bedöms som liten. Således måste ekonomisk tillväxt genereras så att nya arbeten skapas. Sker inte detta kommer länderna stå inför stora omställningsproblem.¹⁴⁷

Utbildning

I de flesta länder innebär en högre utbildning förbättrade chanser att få ett bra arbete. Dock är det inte så i majoriteten av länderna i Västra Asien; högutbildade är överrepresenterade bland de arbetslösa och under-sysselsatta.¹⁴⁸ En förklaring till att högutbildade har svårt att få arbete i denna region kan bero på att ekonomin domineras av jordbruk och oljeindustri (inklusive verksamheter relaterade till oljeindustrin).

¹⁴⁶ Belfrage (2000).

¹⁴⁷ Utrikesdepartementet (1999).

¹⁴⁸ Egset (2000). Se även Utrikesdepartementet (1999).

TABELL 5: ANALFABETISM OCH OFFENTLIGA UTBILDNINGSGIFTER I VÄSTRA ASIEN

	<i>Analfabetism i procent av befolkningen</i>		<i>Offentliga utgifter för utbildning som andel av BNP</i>	
	<i>1970</i>	<i>1990</i>	<i>1960</i>	<i>1989/90</i>
<i>Bahrain</i>	n.a.	n.a.	n.a.	5,4
<i>Irak</i>	66	40	5,8	5,1
<i>Israel</i>	12	n.a.	8	n.a.
<i>Jordanien</i>	53	20	3	4,4
<i>Kuwait</i>	46	27	n.a.	5
<i>Libanon</i>	31	20	n.a.	n.a.
<i>Oman</i>	n.a.	n.a.	n.a.	3,7
<i>Qatar</i>	n.a.	n.a.	n.a.	3,4
<i>Saudiarabien</i>	91	38	3,2	5,8
<i>Syrien</i>	60	35	2	4,4
<i>UAE</i>	84	n.a.	n.a.	1,9
<i>Yemen</i>	91	61	n.a.	n.a.
<i>Turkiet</i>	n.a.	*	n.a.	n.a.

* Analfabetismen i Turkiet år 1990 var 6,6 procent för män och 23,5 procent för kvinnor (UN Statistics Division).

Källa: Deegan (1996).

Även om utgifterna är fragmentariska har de offentliga utgifterna för utbildning som andel av BNP ökat mellan 1960 och 1989/90 i många av regionens länder. Även om läs- och skrivkunnsigheten fortfarande är lågt sett ur ett västerländskt perspektiv så har denna förbättrats radikalt i de flesta länder i Västra Asien mellan 1970 och 1990.¹⁴⁹ Dock är kvinnornas läs- och skrivkunnsighet sämre än männens, och kvinnorna har lägre utbildningsnivå än männen.¹⁵⁰ Det stora problemet är att det humankapital som finns i regionen och hos dess medborgare i exil inte utnyttjas på ett effektivt sätt.¹⁵¹

¹⁴⁹ Deegan (1996).

¹⁵⁰ Belfrage (2000). Se även Utrikesdepartementet (1999).

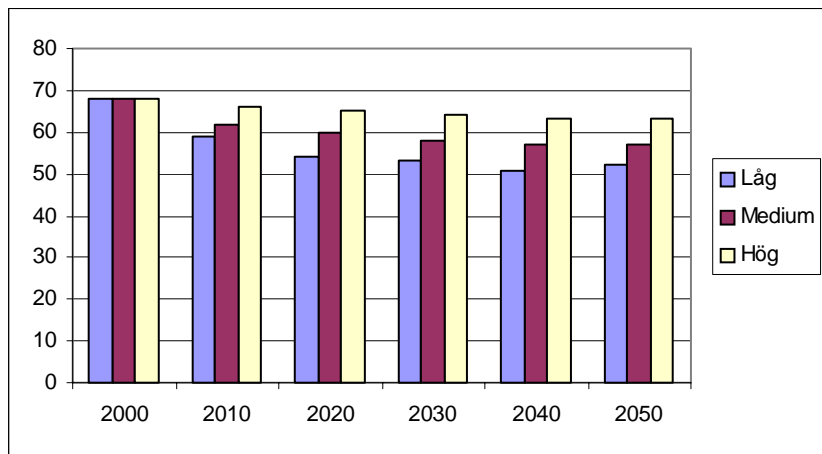
¹⁵¹ Utrikesdepartementet (1999).

Försörjningsbörda

Medan de flesta områden i världen kommer att erfara en försämrad försörjningskvot ser utvecklingen för Västra Asien helt annorlunda ut: försörjningskvoten förbättras under perioden 2000–2050 (se figur 33). Detta har till viss del att göra med att andelen barn minskar (se figur 34). År 2000 var andelen barn i Västra Asien i genomsnitt 60 procent. Fram till 2050 beräknas andelen barn minska till mellan 32 och 47 procent.

I ett internationellt perspektiv är 32 procent *i sämsta fall* en relativt hög andel. Den huvudsakliga förklaringen har att göra med att andelen äldre i *sämsta fall* uppgår till 20 procent av befolkningen (se figur 35).¹⁵² Även om försörjningskvoten förbättras i Västra Asien så innebär detta att trycket på arbetsmarknad och utbildningsväsen kommer att vara stort. Om inte befolkningen i arbetsför ålder har en utkomst, så belastas försörjningskvoten genom undersysselsättning och arbetslöshet. Detta är en aspekt som måste vägas in i sammanhanget.

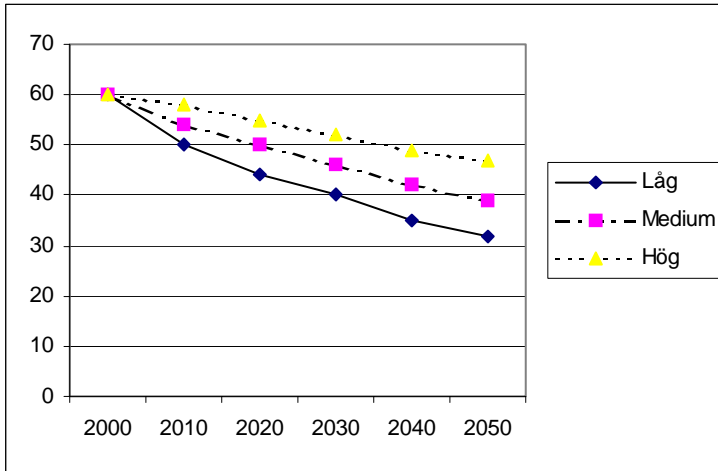
FIGUR 33: FÖRSÖRJNINGSKVOT I VÄSTRAASIEN 2000-2050

Källa: World Population Prospects, Population Database

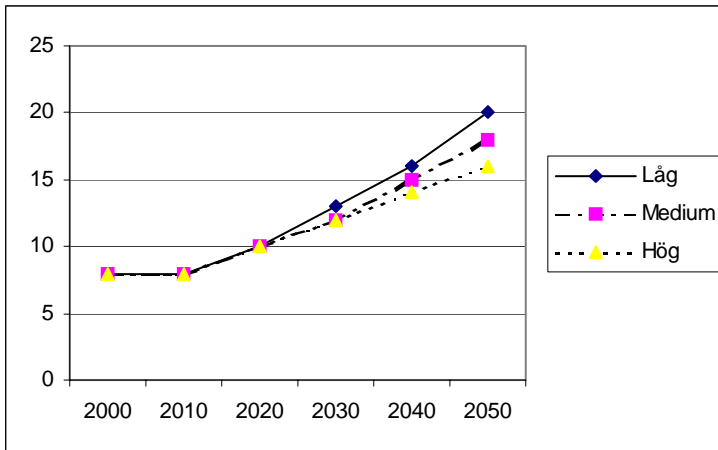
¹⁵² World Population Prospects, Population Database

FIGUR 34: ANDELEN BARN I BEFOLKNINGEN I VÄSTRAASIEN 2000–2050. PROCENT.

Källa: World Population Prospects, Population Database

FIGUR 35: ANDELEN ÄLDRE I BEFOLKNINGEN I VÄSTRAASIEN 2000–2050. PROCENT.

Källa: World Population Prospects, Population Database

Etablerade migrationsströmmar

Det som gör Västra Asien intressant när det gäller frågan om ersättningsmigration för ett svenskt vidkommande är dels att regionen har en fortsatt befolkningsökning under de närmaste 50 åren, dels att det finns etablerade migrationsströmmar från länder i Västra Asien till Sverige (se tabell 6). Särskilt det sistnämnda är viktigt, då migration föder fortsatt migration.

TABELL 6: SVERIGES BEFOLKNING EFTER MEDBORGARSKAP I VÄSTRAASIEN 1945–2000

	1945	1950	1960	1970	1980	1990	2000
<i>Irak</i>	*	*	*	*	557	10 528	33 116
<i>Libanon</i>	*	*	15	169	1 561	6 547	3 369
<i>Syrien</i>	*	*	9	107	1 594	3 637	6 035
<i>Turkiet</i>	9	55	168	4 069	18 303	25 475	15 846

* Antalet medborgare från dessa länder är för få för att särredovisas i statistiken. De ingår i stället i gruppen "Asien i övrigt".

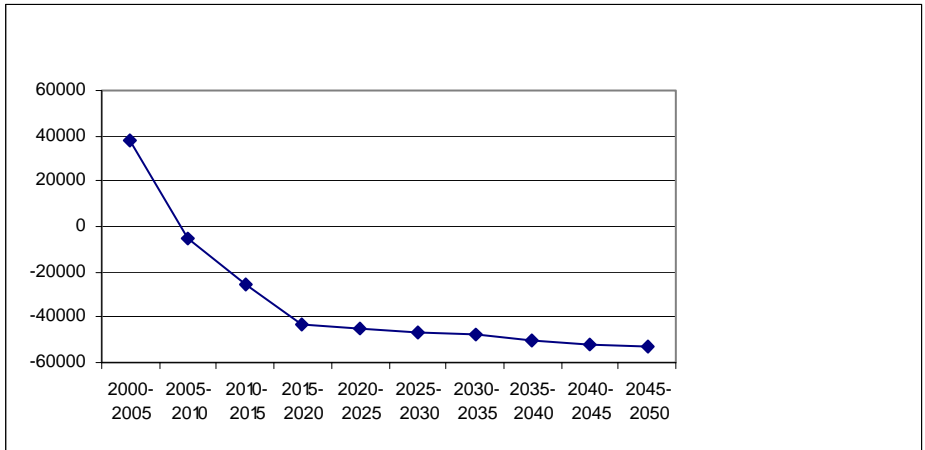
Källa: SOS Befolkningsstatistik och Statistisk Årsbok

Med undantag av Turkiet har invandringen från Västra Asien rört sig om flykting- och anhöriginvandring. Under 1960-talet skedde en arbetskraftsimport från Turkiet, men som under 1970-talet övergick i en flykting- och anhöriginvandring. Efter 1985 har invandringen från Turkiet främst rört sig om flyktingar av kurdiskt, syrianskt samt assyriskt ursprung. Många har varit politiskt eller fackligt aktiva i Turkiet. Invandrarna från Irak handlar om krigsvägrare under 1980-talet, men främst om förföljda minoriteter och då främst kurder. Under 1990-talet har även anhöriginvandringen från Irak tagit fart. Den första stora invandringsvågen från Libanon ägde rum under 1970-talet och bestod av kristna assyrier och syrianer. Under 1980-talet tog anhöriginvandringen fart från Libanon. Syrier följer samma mönster i det att det under 1970-talet skedde en flyktinginvandring av förföljda minoriteter, för att under 1980-talet ersättas av en anhöriginvandring.¹⁵³

Ser man på hur migrationsnettot förväntas utveckla sig för Västra Asien under perioden 2000 till 2050 framkommer det i figur 36 att endast mindre migrationsströmmar förväntas äga rum. Från att fram till 2005 ha en nettoimmigration på cirka 40 000 personer per år kommer regionen att se en nettoemigration på drygt 40 000 personer per år efter 2015. Nettoemigrationen förväntas öka till drygt 50 000 personer per år 2050. Mot bakgrund av att regionen beräknas ha mellan 350 och 500 miljoner invånare år 2050 är en årlig nettoemigration på drygt 50 000 personer en mycket blygsam siffra. Siffran är dock rimlig om man jämför med andra studier.¹⁵⁴

¹⁵³ Lundh & Ohlsson (1999).

¹⁵⁴ Se t.ex. Utrikesdepartementet (1999).

FIGUR 36: MIGRATIONSNETTO FÖR VÄSTRAASIEN 2000–2050.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Sammanfattningsvis kan man säga att det finns etablerade migrationsströmmar mellan länder i Västra Asien och Sverige. Möjligheterna att rekrytera såväl låg- som högutbildad arbetskraft från denna region borde vara god då arbetslösheten för högutbildade är hög. Slutligen, nettoemigrationen från regionen är mycket blygsam vilket gör det möjligt för länder som verkligen söker arbetskraft att ta tillvara den arbetskraft man anser sig behöva.

Politiska implikationer

Länderna i Västra Asien kännetecknas i huvudsak av ett auktoritärt ledarskap. Demokrati i västerländsk mening tillämpas inte.¹⁵⁵ En kraftig befolkningsökning, våld och konflikter, fattigdom och arbetslöshet utgör stora problem i många av regionens länder. Att komma tillrätta med dessa problem utgör stora utmaningar för de sittande regimerna.¹⁵⁶ Rädslan för social oro är stor bland de sittande regimerna, men samtidigt är rädslan större för reformer, vilka skulle leda till att den egna makten blir mindre eller begränsas av islamistiska krafter.¹⁵⁷

¹⁵⁵ *Belfrage (2000).*

¹⁵⁶ *Utrikesdepartementet (1999).*

¹⁵⁷ *Egset (2000).*

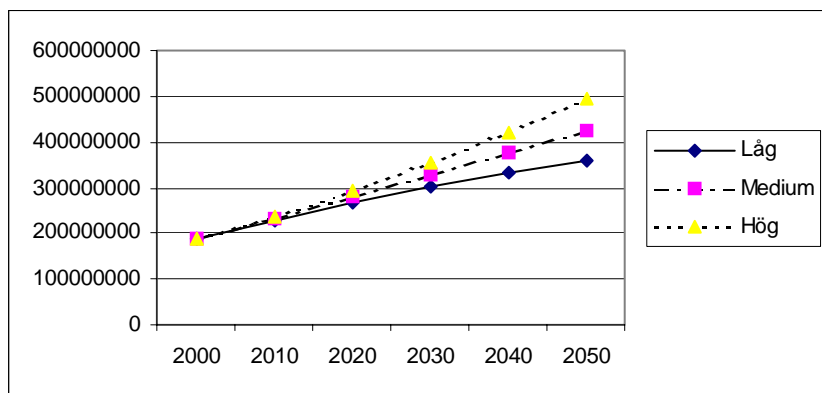
En arbetskraftsmigration från denna region till Sverige och Västeuropa skulle fungera som en säkerhetsventil i flera bemärkelser. Genom att människor lämnar området blir de problem den kraftiga befolkningsökningen medfört mindre akuta. Arbetslösheten kan minska genom arbetskraftsemigration, även bland högutbildade, och genom att emigranterna skickar hem pengar kan fattigdomen även lindras. Det är inte orimligt att anta att en emigration samt ökat inflöde av pengar från emigranterna leder till att de radikala politiska grupperna i området får det svårare att rekrytera självmordsbombare etcetera. En följd av detta skulle mycket väl kunna bli att till exempel utländska investeringar och turister söker sig till regionen, vilket skulle förbättra den ekonomiska situationen i dessa länder ytterligare. Den negativa cirkeln bryts och ersätts av en positiv utveckling.

En omfattande emigration skulle samtidigt leda till att förändringstrycket på det politiska ledarskapet minskar, och de auktoritära regimerna kan ohotade sitta kvar vid makten. Mot bakgrund av detta borde regimerna i Västra Asien snarast försöka uppmuntra sina medborgare att söka arbete utomlands.

Sammanfattning

Västra Asien är ett av de få områden i världen som beräknas ha en befolkningsökning de närmaste femtio åren. Även om ökningstakten av befolkningstillväxten beräknas minska kommer befolkningen i regionen uppskattningsvis att öka från cirka 200 miljoner invånare år 2000 till mellan 350 och 500 miljoner invånare år 2050 (se figur 37). Jämfört med andra delar av världen kommer medianåldern hos befolkningen vara relativt sett låg. Försörjningskvoten *förbättras* i denna region fram till 2050, vilket är anmärkningsvärt.

FIGUR 37: BEFOLKNINGSUTVECKLING I VÄSTRAASIEN 2000–2050

Källa: World Population Prospects, Population Database

Regionen har stora problem med arbetslöshet och undersysselsättning. Högutbildade är överrepresenterade bland de arbetslösa i många länder. Utbildningsväsendet producerar många välutbildade, med det är en arbetskraft ingen efterfrågar. Regionen kännetecknas av ett auktoritärt politiskt ledarskap. Demokrati i västerländsk mening är ett okänt fenomen. Arbetslöshet, våld, konflikter och en kraftig befolkningstillväxt utövar ett starkt tryck mot de sittande regimerna. En emigration skulle lätta på förändringstrycket. Arbetslösheten skulle kunna minska genom en emigration, emigranter som skickar hem pengar skulle öka köpkraften hos delar av befolkningen, och ett mindre laddat politiskt klimat kanske skulle kunna växa fram, vilket skulle kunna leda till att utländska investeringar och turism söker sig till regionen.

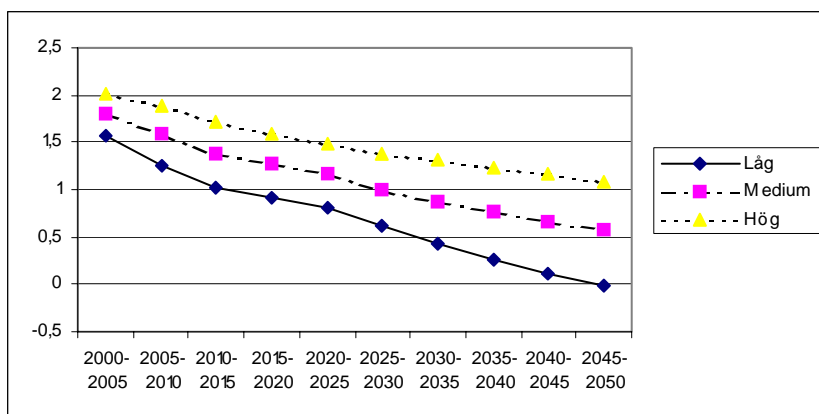
Slutligen, viktigast av allt är att det finns etablerade migrationsströmmar mellan flera länder i Västra Asien och Sverige. Önskar Sverige att importera arbetskraft kan dessa migrationsströmmar komma att vara värdefulla.

Nordafrika

Demografisk struktur

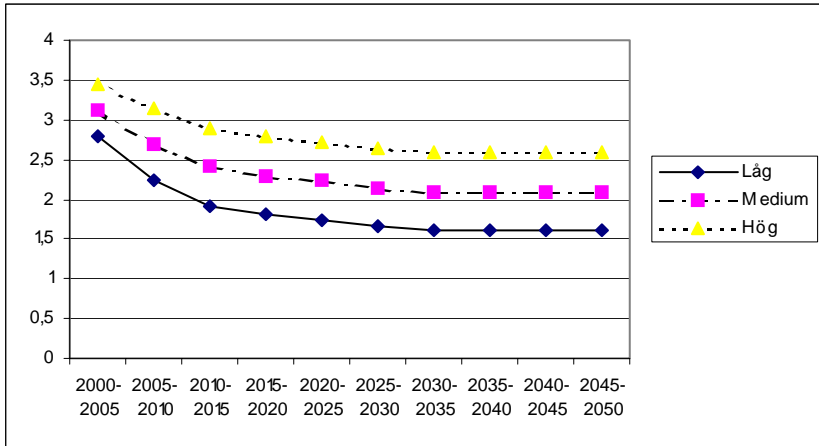
Nordafrika är, tillsammans med Västra Asien och Indien, ett av de få områden som kommer att ha en fortsatt befolkningsökning fram till 2050. Under perioden 2000–2005 kommer befolkningstillväxten vara mellan 1,6 och 2,0 procent årligen. Förvisso kommer denna relativt sett kraftiga befolkningstillväxt att mattas av fram till 2050, då den årliga befolkningsökningen för Nordafrika beräknas vara mellan 0 och drygt 1 procent (se figur 38). Den summerade fruktsamheten beräknas sjunka relativt sett kraftigt fram till 2015, för att sedan minska svagt fram till 2030. Efter 2030 beräknas endast små förändringar av den summerade fruktsamheten ske fram till 2050 (se figur 39).

FIGUR 38: BEFOLKNINGSTILLVÄXT I NORDAFRIKA 2000–2050. PROCENT.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

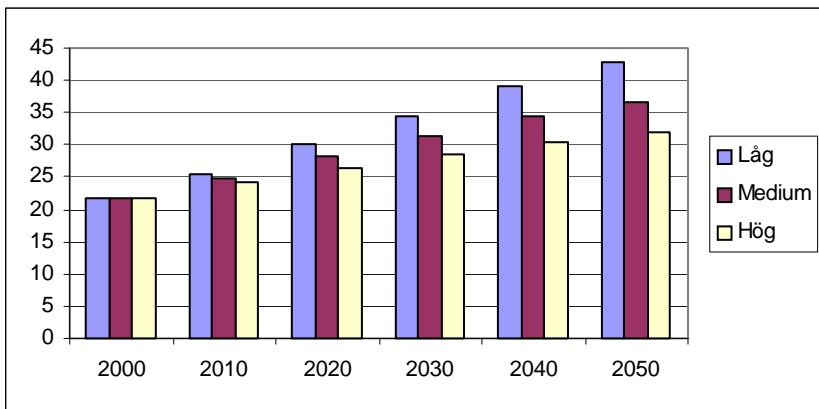
FIGUR 39: SUMMERAD FRUKTSAMHET PER KVINNA I NORDAFRIKA 2000–2050

Källa: World Population Prospects, Population Database

Utvecklingen av medianåldern är beroende av hur fertilitet och mortalitet utvecklar sig. I Nordafrika år 2000 var medianåldern i genomsnitt 21,7 år, och denna beräknas för år 2050 ha ökat till mellan 31,9 och 42,8 år (se figur 40). En medianålder på knappt 32 år är en relativt sett låg medianålder jämfört med de flesta andra länder år 2050.

FIGUR 40: MEDIANÅLDER I NORDAFRIKA 2000–2050

Källa: World Population Prospects, Population Database

TABELL 7: ARBETSLÖSHET I NORDAFRIKA UNDER 1990-TALET. PROCENT.

	<i>Arbetslöshet i procent av arbetskraften</i>	<i>Arbetslöshet i procent av personer med minst högstadieutbildning</i>
<i>Algeriet</i>	28	32
<i>Egypten</i>	9,4	57
<i>Libyen</i>	25	n.a.
<i>Marocko</i>	16	25
<i>Tunisien</i>	15	31

Källa: Belfrage (2000).

Arbetsmarknad

Arbetsmarknaden i Nordafrika har, i stora drag, samma problem som Västra Asien. Arbetslösheten är genomgående hög och välutbildade är överrepresenterade bland de arbetslösa.¹⁵⁸ Detta framkommer i tabell 7. Precis som i Västra Asien finns det allokeringssproblem i det att en överproduktion av universitetsutbildningar finns, och att akademikerna inte efterfrågas av det privata näringslivet samtidigt som de nyexaminerade kan inte erbjudas anställning inom den offentliga sektorn.¹⁵⁹ Förekomsten av en arbetslöshet innebär, precis som i Västra Asien, en god grogrund för olika typer av extremistorganisationer¹⁶⁰ Vidare är stora delar av arbetsmarknad och utbildning i regionen stängd för kvinnor. Även här finns det likheter med Västra Asien.¹⁶¹

TABELL 8: ANDELEN VERKSAMMA INOM OLIKA SEKTORER I NORDAFRIKA 1965–1991.

	<i>Jordbruk</i>		<i>Industri</i>		<i>Service</i>	
	<i>1965</i>	<i>1989/91</i>	<i>1965</i>	<i>1989/91</i>	<i>1965</i>	<i>1989/91</i>
<i>Algeriet</i>	57	14	17	11	26	75
<i>Egypten</i>	55	34	15	22	30	44
<i>Libyen</i>	41	18	21	29	38	53
<i>Marocko</i>	61	46	15	25	24	29
<i>Sudan</i>	82	64	5	4	14	32
<i>Tunisien</i>	49	22	21	16	29	62

Källa: Deegan (1996).

¹⁵⁸ *Belfrage (2000).*

¹⁵⁹ *Egset (2000).*

¹⁶⁰ *Belfrage (2000).*

¹⁶¹ *Utrikesdepartementet (1999), Belfrage (2000), Egset (2000).*

Även när det gäller andelen verksamma inom olika sektorer inom ekonomin finns det påtagliga likheter mellan Nordafrika och Västra Asien. Trots att det skett stora förändringar i näringsstrukturen utgör jordbrukssektorn fortfarande en stor och viktig sektor.¹⁶² Expansionen av servicesektorn handlar med stor sannolikhet om att arbeten i den informella sektorn expanderat, beroende på att denna sektor är den enda som har potential att absorbera den arbetskraft jordbruket inte längre behöver. Att jordbrukssektorn i Nordafrika fortfarande spelar en så stor roll kan eventuellt förklaras att den kan absorbera undersysselsatta. Den informella servicesektorn kan även ha potential all absorbera undersysselsatta.

Den kanske viktigaste utmaningen i Nordafrika är att minska arbetslöshet och undersysselsättning. Möjligheterna är begränsade när det gäller att exportera arbetslösa och undersysselsatta, och den offentliga sektorn kan inte absorbera några större mängder arbetskraft. Om inte länderna i Nordafrika kan generera ekonomisk tillväxt så att nya arbeten skapas står länderna inför stora omställningsproblem.¹⁶³

Utbildning

Uppgifterna kring de offentliga utgifterna för utbildning som andel av BNP i Nordafrika är fragmentariska, men de uppgifter som finns tyder på att de offentliga utgifterna för utbildning har ökat mellan 1960 och 1989/90 i många av regionens länder (se tabell 9). Förvisso är läs- och skrivkunnigheten fortfarande låg sett ur ett västerländskt perspektiv, men denna har förbättrats radikalt i de flesta länder i Nordafrika 1970–1990 (se tabell 9).¹⁶⁴ Precis som i Västra Asien är kvinnornas läs- och skrivkunnighet i Nordafrika lägre än männens, och kvinnorna har även en lägre utbildningsnivå än männen.¹⁶⁵ Det stora problemet är att det humankapital som finns inte utnyttjas på ett effektivt sätt.¹⁶⁶

Precis som i Västra Asien innebär en högre utbildning i Nordafrika inte förbättrade chanser att få ett bra arbete. I majoriteten av länderna i Västra Asien är högutbildade överrepresenterade bland de arbetslösa och undersysselsatta.¹⁶⁷ En förklaring till detta är att en överproduktion av akademiker förekommer, och att denna överproduktion inte efterfrågas av vare sig det privata näringslivet eller den offentliga sektorn.¹⁶⁸

¹⁶² Deegan (1996).

¹⁶³ Utrikesdepartementet (1999).

¹⁶⁴ Deegan (1996).

¹⁶⁵ Belfrage (2000). Se även Utrikesdepartementet (1999).

¹⁶⁶ Utrikesdepartementet (1999).

¹⁶⁷ Utrikesdepartementet (1999). Se även Egset (2000).

¹⁶⁸ Se t.ex. Egset (2000).

TABELL 9: ANALFABETISM OCH OFFENTLIGA UTBILDNINGSGRÄNSUTGIFTER I NORDAFRIKA.

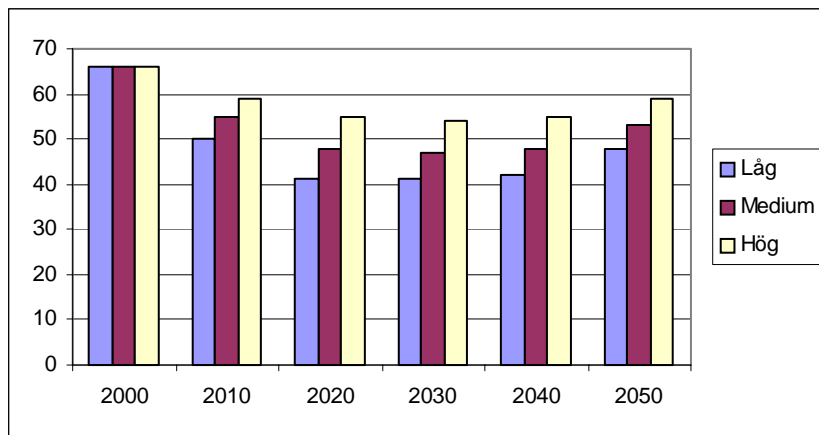
	<i>Analfabetism i procent av befolkningen</i>		<i>Offentliga utgifter för utbildning som andel av BNP</i>	
	<i>1970</i>	<i>1990</i>	<i>1960</i>	<i>1989/90</i>
<i>Algeriet</i>	73	43	5,6	9,1
<i>Egypten</i>	65	52	4,8	6
<i>Libyen</i>	63	36	2,8	n.a.
<i>Marocko</i>	78	50	3,1	7,4
<i>Sudan</i>	83	73	n.a.	n.a.
<i>Tunisien</i>	69	35	3,3	6

Källa: Deegan (1996).

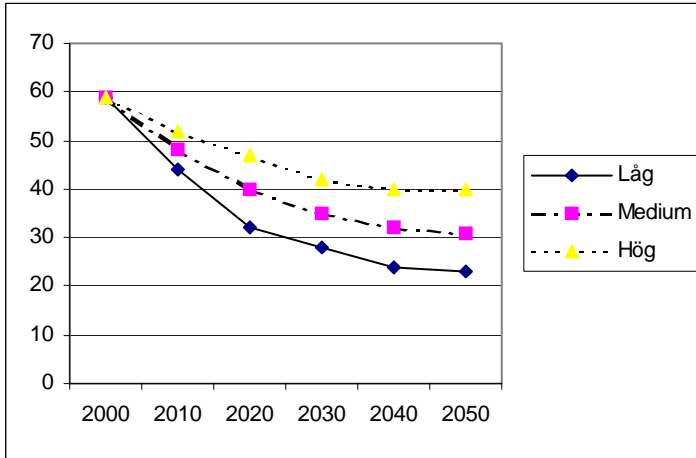
Försörjningsbörd

Utvecklingen av försörjningskvoten i Nordafrika avviker från den allmänna utvecklingen för perioden 2000 till 2050 (se figur 41). Medan försörjningskvoten försämras i en majoritet av världens länder så förbättras försörjningskvoten i Nordafrika kraftigt fram till år 2020. Mellan 2020 och 2040 sker endast små förändringar av försörjningskvoten. Mellan år 2040 och 2050 sker en viss försämring av försörjningskvoten i Nordafrika, men den är ändå lägre år 2050 än år 2000.

FIGUR 41: FÖRSÖRJNINGSKVOT I NORDAFRIKA 2000–2050

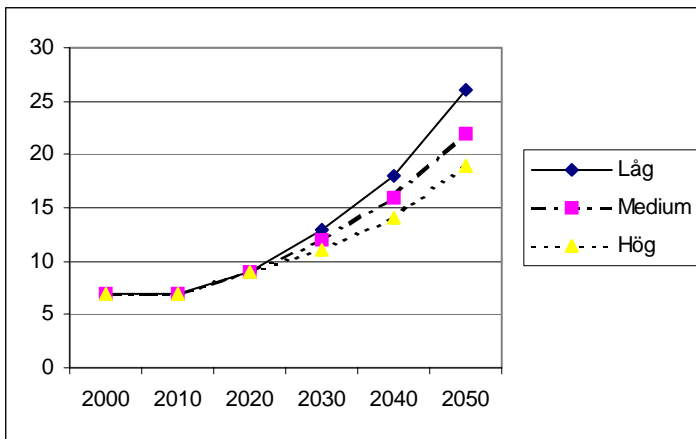

Källa: World Population Prospects, Population Database

FIGUR 42: ANDELEN BARN I BEFOLKNINGEN I NORDAFRIKA 2000–2050. PROCENT.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Förbättringen av försörjningskvoten i Nordafrika fram till år 2020 beror på att andelen barn av befolkningen minskar från cirka 60 procent år 2000 till mellan cirka 32 och cirka 48 procent år 2020 (se figur 42). Därefter är minskningen inte lika påtaglig. Mellan år 2040 och 2050 sker endast små förändringar av andelen barn i befolkningen. Den andra förklaringen till den kraftiga förbättringen av försörjningskvoten i Nordafrika beror på att andelen äldre inte ökar i särskilt stor omfattning mellan 2000 och 2020 (se figur 43).

FIGUR 43: ANDELEN ÄLDRE I BEFOLKNINGEN I NORDAFRIKA 2000–2050. PROCENT.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Ökningen av andelen äldre i befolkningen tar fart efter år 2020 och accentueras efter 2040. År 2050 beräknas andelen äldre av befolkningen i Nordafrika uppgå till mellan cirka 18 och 27 procent, vilket är en relativt sett låg nivå jämfört med västvärlden.¹⁶⁹

Etablerade migrationsströmmar

Historiskt sett har invandringen från Afrika varit mycket liten. Det bodde endast 38 000 personer med afrikanskt ursprung i Sverige 1992. Under 1970-talet kom en viss flyktinginvandring att äga rum från Uganda, Kenya och Marocko. Under andra halvan av 1980-talet började en flyktinginvandring att äga rum från Etiopien, Eritrea och Somalia.¹⁷⁰ Endast mycket få personer i Sverige har sitt ursprung i Nordafrika (tabell 2). Antalet medborgare i Nordafrikanska länder i Sverige har varit litet sett över tid (se tabell 10). Migrationsnettot är näst intill obefintligt mellan Nordafrika och Sverige. Det saknas således etablerade migrationsströmmar mellan Sverige och ett av de få områden som kommer att ha en fortsatt befolkningsökning de närmaste 50 åren.

I Nordafrika översteg emigrationen immigrationen med 70 000 personer år 2000. Efter 2005 och fram till 2050 beräknas migrationsnettot uppvisa ett underskott på cirka 90 000 per år. Mot bakgrund av att regionen hade en befolkning på cirka 175 miljoner år 2000 är ett negativt migrationsnetto på 70 000 personer inte mycket. År 2050 beräknas regionens befolkning uppgå till mellan 250 till 360 miljoner invånare. Ett negativt migrationsnetto på cirka 90 000 personer indikerar en mycket blygsam emigration (se figur 44).

TABELL 10: NORDAFRIKANSKA MEDBORGARE I SVERIGE 1960–2000.

	1960	1970	1980	1990	2000
<i>Algeriet</i>	*	281	582	596 a	500
<i>Egypten</i>	*	*	478	629 a	592
<i>Libyen</i>	*	*	*	142 a	146
<i>Marocko</i>	4	695	1 395	1 291	1 234
<i>Sudan</i>	*	*	120	230 a	411
<i>Tunisien</i>	*	*	964	1 217 a	797

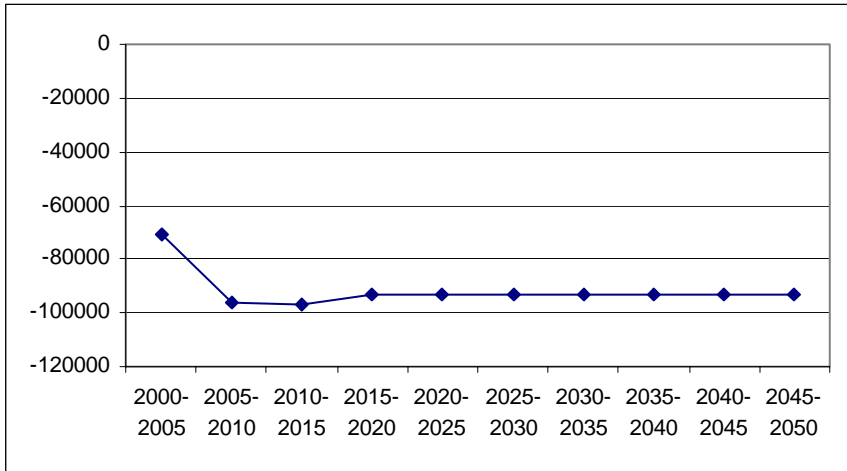
* Landet är ej redovisat separat, utan endast i gruppen "Övriga Afrika"

a. Siffran avser 1991.

Källa: Statistisk Årsbok, SOS Folkmängd och SOS Befolkningsstatistik

¹⁶⁹ World Population Prospects, Population Database

¹⁷⁰ Lundh & Ohlsson (1999).

FIGUR 44: MIGRATIONSNETTO FÖR NORDAFRIKA 2000-2050.

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Det har tidigare konstaterats att antalet personer med nordafrikanskt ursprung i Sverige är blygsamt och migrationsnettot med denna region är mycket blygsamt. En förklaring till detta kan vara att migrationsströmmarna från Nordafrika inte går till Sverige, utan till andra länder. De stora migrationsströmmarna av nordafrikaner går främst till länder såsom Frankrike, Belgien, Nederländerna och Tyskland.¹⁷¹

Mot bakgrund av att länder i Västra Asien, med vilka Sverige har ett stort positivt migrationsnetto, borde det vara relativt sett enklare att uppmuntra nordafrikaner att invandra än till exempel indier och kineser. Många av länderna i Västra Asien är, precis som de nordafrikanska länderna, arabiska och islamiska. Det är därför relativt sett enklare för nordafrikaner att ta del av de nätverk som växt fram bland västasiatiska invandrare i Sverige. Motsvarande nätverk från Kina och Indien är i bästa fall små och outvecklade.

Politiska implikationer

Demokrati i västerländsk mening tillämpas inte i Nordafrika, utan länderna i Nordafrika kännetecknas av ett auktoritärt ledarskap.¹⁷² Precis som i Västra Asien utgör en kraftig befolkningsökning, våld och konflikter, fattigdom och arbetslöshet stora problem i många av regionens länder. Att komma tillrätta med dessa problem utgör stora utmaningar för de sittande regimerna.¹⁷³

¹⁷¹ Hammar (1985)

¹⁷² Belfrage (2000).

¹⁷³ Utrikesdepartementet (1999).

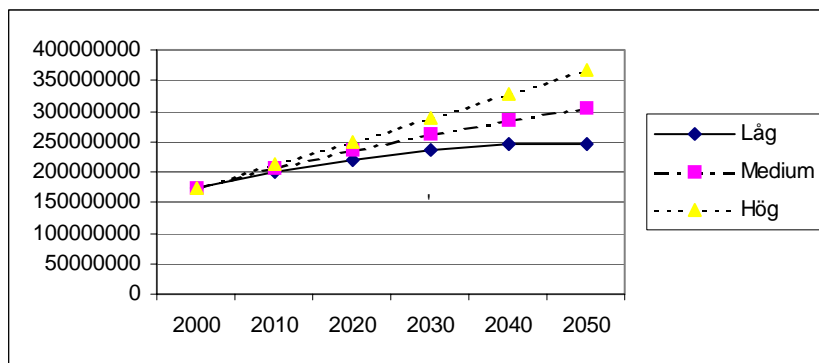
Rädslan för social oro och islamistisk extremism är stor bland de sittande regimerna, men samtidigt är rädslan större för reformer. Reformer innebär att den egna makten kan komma att begränsas.¹⁷⁴

Precis som i fallet med Västra Asien finns det en möjlig säkerhetsventil: en arbetskraftsmigration till Sverige och Västeuropa. Genom att människor lämnar området blir många av de problem som finns mindre akuta och att förändringstrycket på det politiska ledarskapet minskar. Följden blir att de autoritära regimerna ohotade kan sitta kvar vid makten. Mot bakgrund av detta borde regimerna i Nordafrika snarast försöka uppmuntra sina medborgare att söka arbete utomlands.

Sammanfattning

Nordafrika är ett av de få områden i världen som beräknas ha en befolkningsökning de närmaste femtio åren. Befolkningen i regionen kommer uppskattningsvis att öka från cirka 175 miljoner invånare år 2000 till mellan 250 och 360 miljoner invånare år 2050 (se figur 45). Jämfört med andra delar av världen kommer medianåldern hos befolkningen vara relativt sett låg. Värt att notera är, precis som i fallet med Västra Asien, att försörjningskvoten *förbättras* fram till 2050, vilket är anmärkningsvärt. Det innebär dock inte att regionen saknar problem. Arbetslöshet och undersysselsättning utgör stora problem i Nordafrika. Utbildningsväsendet i Nordafrika producerar många välutbildade, men det är en arbetskraft ingen efterfrågar. I likhet med Västra Asien är högutbildade över-representerade bland de arbetslösa i många nordafrikanska länder.

FIGUR 45: BEFOLKNINGSUTVECKLING I NORDAFRIKA 2000-2050

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

¹⁷⁴ Egset (2000).

Nordafrika kännetecknas av en avsaknad av demokrati och ett auktoritärt politiskt ledarskap. De sittande regimerna är utsatta för ett starkt tryck genom arbetslöshet, våld, konflikter och en kraftig befolkningstillväxt. En säkerhetsventil genom emigration skulle lätta på förändringstrycket, vilket med stor sannolikhet innebär att de sittande regimerna ser positivt på en arbetskraftsemigration.

Personer från Nordafrika är till övervägande del araber och muslimer, vilket innebär att de har mycket gemensamt med personer från Mellanöstern (det vill säga Västra Asien). Då det finns etablerade migrationsströmmar från länder i Mellanöstern såsom Irak, Syrien och, i viss mån, Libanon, borde det vara möjligt för nordafrikaner att kunna ta del av och bli en del av de etablerade migrationsströmmar som finns från islamiska och arabiska länder till Sverige.

Den Europeiska Unionen

Fri rörlighet och gemensamma institutioner

Föregångaren till EU uppstod 1952 under namnet den Europeiska kol- och stålgemenskapen. Medlemmar i denna var Belgien, Frankrike, Italien, Luxemburg, Nederländerna och Västtyskland. Man hade vissa gemensamma institutioner, till exempel Höga Myndigheten (senare Kommissionen) och Gemensamma Församlingen (senare parlamentet), rådet och domstolen.¹⁷⁵ Detta samarbete fördjupades i och med Romfördraget 1957, i vilket det fastslogs att fri rörlighet för personer, varor, tjänster och kapital skulle råda inom gemenskapen och de gemensamma institutionernas roll stärktes.¹⁷⁶

Gemenskaperna har successivt utökats med nya medlemmar (Danmark, Irland och Storbritannien 1973, Grekland 1981, Portugal och Spanien 1986, Finland, Sverige och Österrike 1995). Tanken om en union har länge varit en bärande tanke i den europeiska gemenskapens utveckling, och Maastrichtfördraget innebär att medlemsländerna godkännt ett mer djupgående och intimt samarbete med överstatliga institutioner.¹⁷⁷

I denna studie är det särskilt den fria rörligheten på arbetsmarknaden som är av intresse då medborgare i EU:s medlemsländer har laglig rätt att arbeta i andra EU-länder utan att behöva söka arbets- och uppehållstillstånd. Medborgare från andra EU-länder kan således utan arbets- och uppehållstillstånd arbeta i Sverige.

Demografisk struktur

Länderna inom den Europeiska Unionen kommer att drabbas av två stora demografiska förändringar fram till 2025. (1) Befolkningen blir allt äldre (se figur 46) och (2) de flesta av medlemsländerna kommer att drabbas av en befolkningsminskning (se figur 47).¹⁷⁸

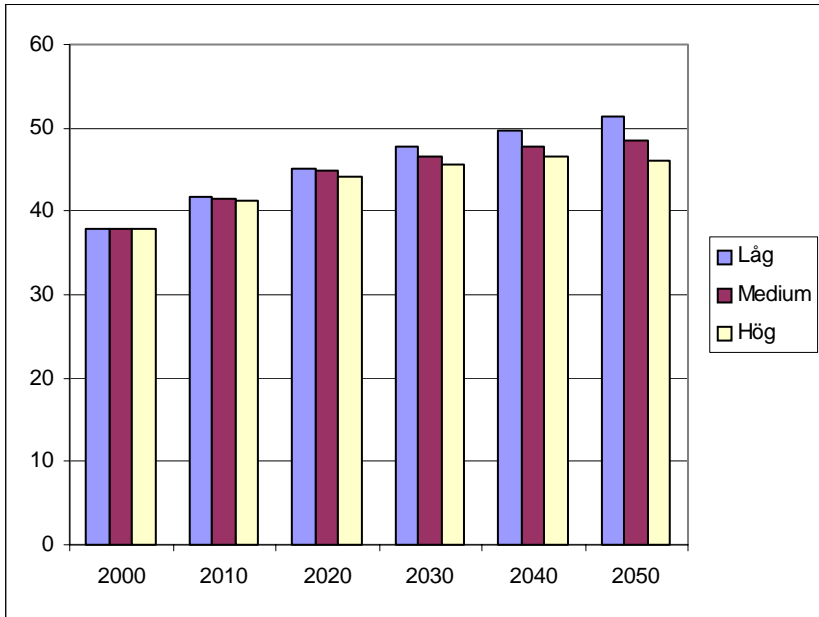
¹⁷⁵ Cole & Cole (1998).

¹⁷⁶ Utrikesdepartementet (1992a).

¹⁷⁷ Utrikesdepartementet (1992b).

¹⁷⁸ De Europeiska Gemenskapernas Kommission (2000).

FIGUR 46: GENOMSNITTLIG MEDIANÅLDER I EU-LÄNDERNA 2000–2050 (EXKLUSIVE SVERIGE).

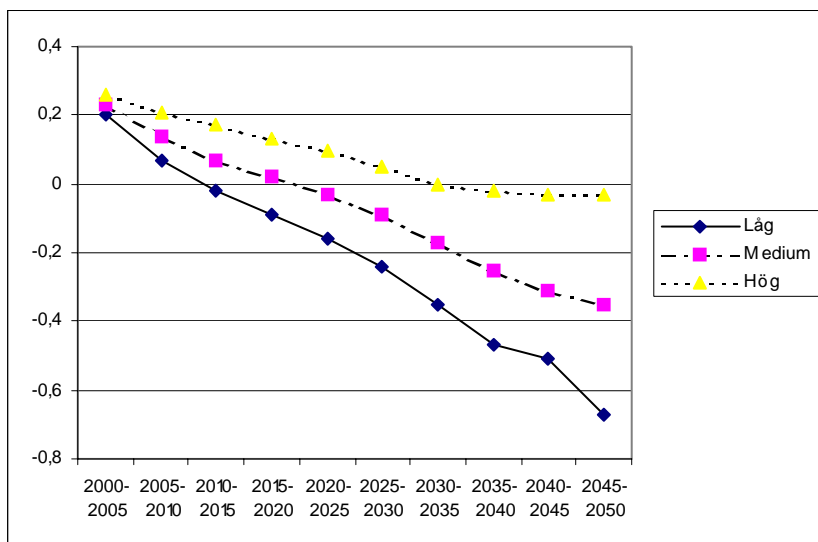

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Grekland, Italien, Spanien och Tyskland kommer att drabbas hårt. Hårdast av alla drabbas dock Österrike, som förväntas förlora 25 procent av sin befolkning fram till 2050. Frankrike, Irland och Luxemburg kommer att *öka* sin befolkning under motsvarande period. Nederländerna och Storbritannien kommer att se en befolkningsminskning först *efter* 2030. Den stora befolkningsminskning som sker i Grekland, Italien, Spanien och Tyskland gör dock att EU:s sammanlagda befolkningstillväxt antar negativa värden kring 2020 (se figur 47).¹⁷⁹

¹⁷⁹ *World Population Prospects, Population Database*

FIGUR 47: GENOMSNITTLIG BEFOLKNINGSTILLVÄXT I EU-LÄNDERNA 2000–2050 (EXKL. SVERIGE).

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Den befolkningsminskning som EU-länderna står inför är inte jämnt fördelad över medlemsländerna. Inte heller är befolkningsminskningen jämnt fördelad inom varje medlemsland. Stora delar av landsbygden i Spanien, Portugal, Frankrike, Irland, Österrike, Skottland, Wales, östra Tyskland, södra Italien och Grekland har redan en för EU låg befolkningstäthet.¹⁸⁰ Den befolkningsutveckling som skedde under 1980- och 1990-talen visar på en befolkningsbefolkningsminskning i just dessa områden. Denna befolkningsminskning har uppstått genom utflyttning av unga och att antalet invånare minskat på grund av ålderdom. Dessa områden är inte heller särskilt attraktiva för företag att starta upp någon verksamhet i, något som kanske kunde ha motverkat eller bromsat utvecklingen.¹⁸¹ Något förenklat skulle man kunna säga att varje EU-land har sitt ”Norrländ” och att dessa områden har drabbats speciellt hårt av de demografiska förändringarna.

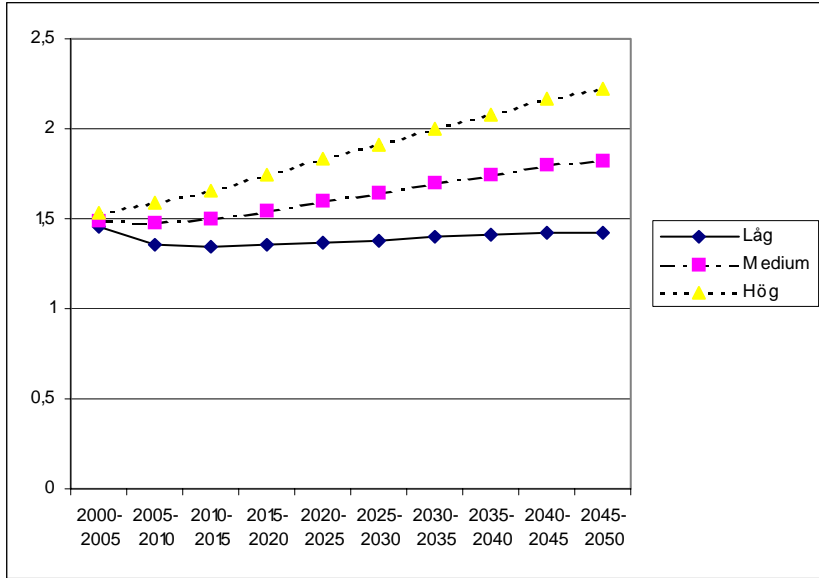
Den genomsnittliga summerade fruktsamheten i EU kommer att öka efter 2020 (se figur 48). I de mer optimistiska skattningarna kommer antalet barn per kvinna i EU öka till fler än två stycken 2030–2035. Dock är skillnaden mellan länderna är mycket stor. De irländska kvinnorna kommer att föda 1,7–2,5 barn i genomsnitt 2000–2050 medan kvinnorna i Italien, Spanien, Tyskland och Österrike endast kommer att föda 1,1–2,05 i genomsnitt under samma period.¹⁸²

¹⁸⁰ Cole & Cole (1998).

¹⁸¹ EC Regional Policies (1994), Cole & Cole (1998).

¹⁸² World Population Prospects, Population Database

FIGUR 48: GENOMSnittlig Summerad FRUKTSAMHET I EU-LÄNDERNA 2000–2050 (EXKL. SVERIGE)

Källa: World Population Prospects, Population Database

TABELL 11: ARBETSLÖSHETEN I EU-LÄNDERNA 1995. PROCENT.

	Under 25 år	Alla	Lägsta		Högsta	
Österrike	n.a.	3,9	Voralberg	2,5	Wien	5,1
Portugal	9,9	5,7	Centro	3,4	Alentejo	9,2
Nederländerna	13,8	6,5	Utrecht	5,3	Friesland	8,1
Tyskland	n.a.	7,5	Oberbayern	3,3	Mecklenburg	16,9
Grekland	n.a.	7,5	Ionia Nisia	3,6	Attili	10,4
Sverige	n.a.	7,9	Småland/öarna	6	Mell. Norrland	8,9
Belgien	16,9	8,2	W.Vlaanderen	4,8	Hainaut	13,5
Storbritannien	15,5	10	Grampian	5,6	N.Irland	15
Italien	31	10,4	Trentino-A.-A.	3,6	Campania	20,2
Frankrike	20,9	11,1	Alsace	6,9	Languedoc-R.	14,8
Finland	n.a.	16,4	Ahvenanmaa	5,1	Pohjois-Suomi	19,1
Spanien	37,1	21,5	Navarra	12,9	Andalucia	31,2
Danmark	11,5	10,3	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Luxemburg	5,1	10,4	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Irland	27,8	15,4	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.

Källa: Cole & Cole (1998).

Arbetsmarknad

Ett av EU:s huvudmål har varit att skapa en gemensam arbetsmarknad för att minska den totala arbetslösheten och jämna ut skillnaderna mellan regionerna. Några problem med arbets- och uppehållstillstånd finns inte inom EU för dess medborgare.

Ett problem som uppstår när man vill analysera arbetslösheten inom EU är till exempel att arbetslöshet definieras olika i olika medlemsländer, statistiken ser olika ut och tar upp olika saker i olika länder etcetera. Till detta skall man sedan lägga mycket stora regionala skillnader i arbetslöshet inom vissa medlemsländer (delar av Spaen, södra Italien, det forna Östtyskland etcetera), medan andra delar av dessa länder har en mycket låg arbetslöshet.¹⁸³

Som framgår av tabell 11 finns det stora regionala skillnader inom EU-länderna och när det gäller arbetslöshet för olika åldersgrupper. Det skulle vara möjligt att motverka den höga arbetslösheten för ungdomar och i vissa regioner genom att dessa flyttade till områden inom EU där det behövdes arbetskraft. Sverige borde kunna rekrytera arbetskraft från andra EU-länder till de okvalificerade arbeten som finns i den offentliga sektorns nedre segment.

EU satte upp ett mål om att höja sysselsättningsgraden inom unionen fram till 2010. Den genomsnittliga sysselsättningsgraden inom unionen var 61 procent år 2000 och den skall ha ökat till 70 procent år 2010. Kvinnornas genomsnittliga sysselsättningsgrad i unionen skall öka från 51 procent år 2000 till 60 procent under motsvarande period.¹⁸⁴

I endast sex av EU:s 15 medlemsländer utgjorde kvinnorna 40 procent eller mer av arbetskraften 1990, och i två länder utgjorde kvinnorna mindre än 30 procent av arbetskraften. Lönerna för kvinnorna är även avsevärt lägre än männens i samtliga EU-länder utom tre (Danmark, Frankrike och Italien).¹⁸⁵ Enligt neoklassisk makroekonomisk migrationsteori skulle detta stimulera en migration till Sverige från de EU-länder med ett lägre löneläge. Återigen borde Sverige kunna suga upp mycket av denna potentiella arbetskraft till de okvalificerade arbeten som finns i tjänstesektorns nedre segment. Problemet är att så hittills inte skett.

Utbildning

Kvaliteten på utbildningsstatistiken för de olika EU-länderna är mycket varierande. Det samma gäller tillgängligheten. Stora skillnader finns även mellan EU-länderna när det gäller åldern för den obligatoriska skolgången och hur länge den obligatoriska skolgången varar. Detsamma gäller ålder och utbildningslängd för gymnasieskolan eller motsvarande, samt för akademiska utbildningar.

¹⁸³ Cole & Cole (1998).

¹⁸⁴ De Europeiska Gemenskapernas Kommission (2000).

¹⁸⁵ Cole & Cole (1998).

Någon gemensam utbildningspolitik finns inte inom EU, utan, som Cole och Cole uttrycker det, ”huvudinriktningen för utbildningen på EU-nivå har hittills varit att säkerställa ömsesidigt erkännande av examina och kvalifikationer mellan länderna snarare än att åstadkomma en harmonisering och enhetlighet”.¹⁸⁶ Som en konsekvens av detta är till exempel en akademisk examen i ett land accepterad som akademisk examen i alla EU-länder. En åtgärd som denna skall göra det lättare för människor att bo och arbeta i ett annat EU-land.

Då examen från olika EU-länder accepteras i alla medlemsländer utgör inte valideringsproblem ett hinder för en svensk rekrytering av arbetskraft från EU. Erfarenheter vid rekrytering av utländska läkare visar att det är lättare att få ut verksamheten och introduktionstiden på arbetsplatsen är kortare. Ett fördelaktigt regelsystem och en relativt likartad utbildning spelar även in.¹⁸⁷

TABELL 12: UTBILDNINGSSSTATISTIK FÖR EU-LÄNDERNA.

	Utbildning som andel av BNP		Procent av befolkningen 5-24 år på alla utbildningsni- våer	Utgifter för 3:e utbildnings- nivån i procent av alla nivåer	Utgifter för naturvetenskap och tillämpad vetenskap som andel av alla utgifter för 3:e nivån.	Procent kvinnor i högre utbildning
	1960	1991	1991/92	1991	1990-91	1991
Belgien	4,8	5,4	80	19	39	52
Danmark	4	6,1	72	21	34	53
Tyskland	2,4	5,4	71	22	42	43
Grekland	2	3	65	20	40	53
Spanien	1,1	5,6	74	19	29	57
Frankrike	3,6	6	72	18	31	48
Irland	3	5,9	68	24	34	47
Italien	4,2	4,1	64	10	31	51
Luxemburg	n.a.	5,8	55	n.a.	n.a.	n.a.
Nederländerna	4,9	5,8	87	30	18	43
Österrike	2,9	5,4	66	23	31	48
Portugal	1,8	5,5	63	17	28	61
Finland	4,9	6,6	79	24	52	57
Sverige	5,9	6,5	65	18	43	58
Storbritannien	3,4	5,3	76	21	39	49

Källa: Cole & Cole (1998)

¹⁸⁶ Cole & Cole (1998, sid. 274).

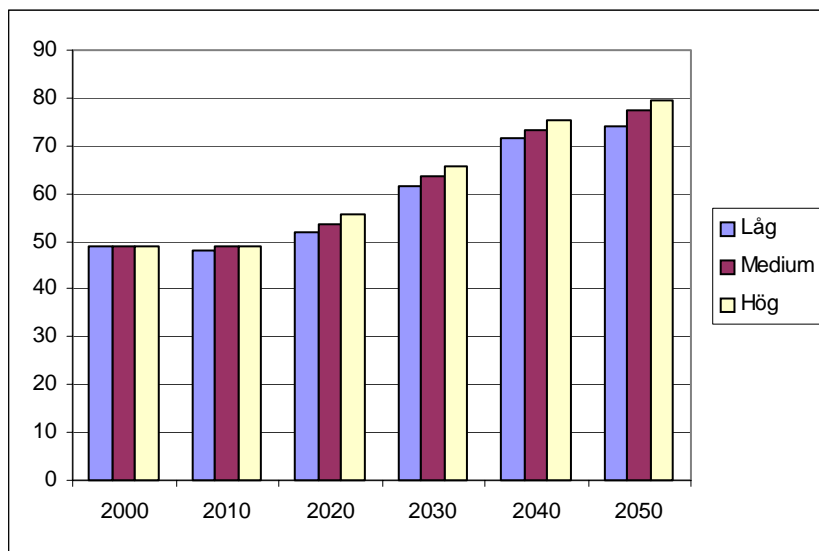
¹⁸⁷ Västra Götalandsregionen (2002). T.ex. vårdpersonal som rekryteras från ett EU-land behöver inte heller samma språkkunskaper som personal från icke-EU-land

Ser man på utbildningskostnadernas andel av BNP hade Sverige de högsta kostnaderna av de nuvarande EU-länderna 1960, och bland de högsta 1991. Detta framgår av tabell 12. Däremot var andelen av den svenska befolkningen mellan 5 och 24 år i utbildningsväsendet det tredje lägsta inom EU år 1991. Sverige hade även de tredje lägsta utgifterna för den tredje utbildningsnivån inom EU år 1991. När det gäller utgifter för naturvetenskap och tillämpad vetenskap som andel av alla utgifter för den tredje nivån låg hade Sverige den näst högsta nivån av alla EU-länderna, och Sverige hade den största andelen kvinnor i högre utbildning.

Försörjningsbörda

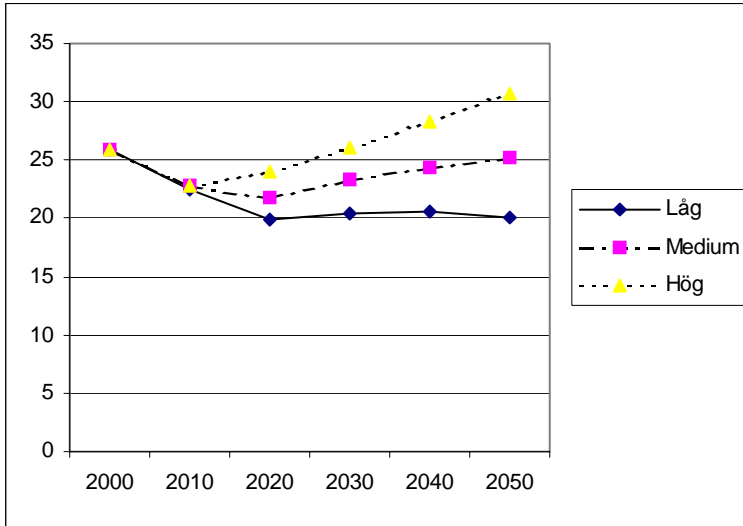
Den genomsnittliga försörjningsbördan i EU kommer att öka från 0,49 år 2000 till mellan 0,74 och 0,79 år 2050 (se figur 49). Förändringarna fram till 2010 är dock små. Orsaken till detta är att samtidigt som andelen barn minskar, så ökar andelen äldre.

FIGUR 49: GENOMSNITTLIG FÖRSÖRJNINGSKVOT I EU-LÄNDERNA 2000–2050 (EXKL. SVERIGE).

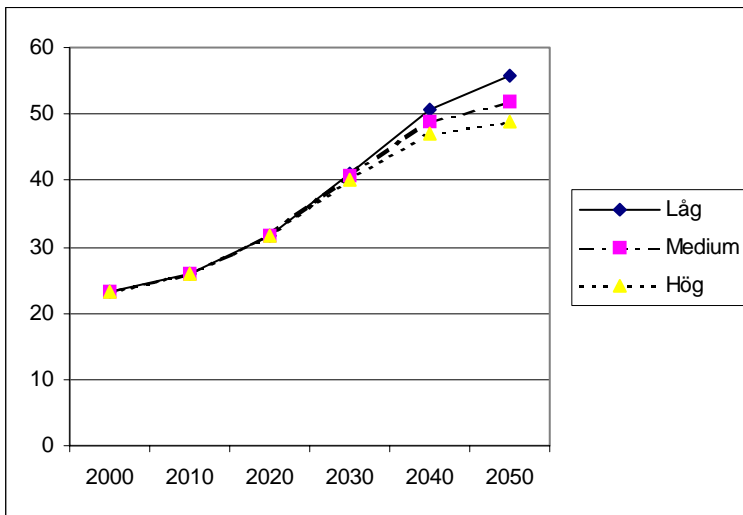
Källa: World Population Prospects, Population Database

FIGUR 50: GENOMSNITTLIG ANDEL BARN I BEFOLKNINGEN INOM EU 2000–2050 (EXKL. SVERIGE)

Källa: World Population Prospects, Population Database

FIGUR 51: GENOMSNITTLIG ANDEL ÄLDRE AV BEFOLKNINGEN I EU-LÄNDERNA 2000–2050 (EXKL. SVERIGE)

Källa: World Population Prospects, Population Database

Efter 2020 försämras försörjningskvoten successivt. Denna försämring beror inte endast på att andelen äldre blir fler (se figur 51), utan även på att andelen barn ökar i två av de tre skattade scenarierna (se figur 50). När det gäller skattningen av den genomsnittliga andelen äldre av EU:s befolkning påverkas denna i mycket stor utsträckning av utvecklingen Italien, Spanien, samt Tyskland. Exkluderas dessa länder sjunker andelen äldre i den sammanlagda befolkningen betydligt.¹⁸⁸

Etablerade migrationsströmmar inom EU

Migrationen inom EU är av ekonomisk karaktär, det vill säga man flyttar inte för att söka asyl utan för att arbeta, studera etcetera. I generella drag går migrationen från EU:s fattigare länder (Grekland, Irland, Italien, Portugal och Italien) till de rikare (Belgien, Frankrike, Nederländerna, Luxemburg, Storbritannien och Tyskland).¹⁸⁹ Under 1950- och 1960-talen gick arbetskraft även till Sverige från nuvarande EU-länder såsom Finland, Tyskland, Österrike och Grekland. Dessa länder var under denna period fattigare än Sverige.¹⁹⁰

De migrationsströmmar som finns inom EU idag bygger på avstånd, språk- och kulturskillnader, vilken typ av arbeten som finns, till befolkningscentra med stor omsättning på arbetskraft etcetera. Greker har i stor utsträckning flyttat, och flyttar, till Tyskland, portugiser och spanjorer till Frankrike, Belgien och Luxemburg, irländare till Storbritannien, och italienarna flyttar till Tyskland, Belgien och Frankrike.¹⁹¹ Endast två procent av arbetskraften inom EU arbetar i ett annat EU-land.¹⁹²

¹⁸⁸ *World Population Prospects, Population Database.*

¹⁸⁹ *Cole & Cole (1998).*

¹⁹⁰ *Lundh & Ohlsson (1994).*

¹⁹¹ *Cole & Cole (1998).*

¹⁹² *Tassinopoulos & Werner (1999).*

TABELL 13: MIGRATIONSNETTO EFTER FÖDELSELAND MELLAN SVERIGE OCH EU-LÄNDERNA 2001

	<i>Samtliga</i>	<i>Födda i Sverige</i>	<i>Födda i resp. land</i>	<i>Födda i annat land</i>
<i>Belgien</i>	105	-33	105	33
<i>Danmark</i>	1 317	-103	1 280	140
<i>Finland</i>	214	-277	439	52
<i>Frankrike</i>	95	-225	329	-9
<i>Grekland</i>	129	-55	119	65
<i>Italien</i>	235	-54	241	48
<i>Nederländerna</i>	367	19	304	44
<i>Spanien</i>	-197	-322	209	-84
<i>Storbritannien</i>	-210	-828	833	-215
<i>Tyskland</i>	1 155	-235	1 167	223
<i>Österrike</i>	-36	-91	64	-9
<i>Övriga*</i>	37	-68	98	7
<i>EU-land</i>	3 211	-2 272	5 188	295

* Övriga EU-länder är Irland, Luxemburg och Portugal.

Källa: SCB Be 68 SM 0201

Migrationsströmmarna mellan Sverige och EU-länderna är mycket små (se tabell 13). Nästan hälften av nettomigrationen kom från Danmark och Finland år 2001. Det är oberoende av om nettomigrationen mäts genom medborgarskap eller födelseland¹⁹³ I ett historiskt perspektiv började migrationen från de nuvarande EU-länderna till Sverige före andra världskriget. Redan 1935 hade de nordiska regeringarna diskuterat ett utbyte av arbetskraft, men andra världskriget kom att skjuta upp planerna på en gemensam nordisk arbetsmarknad. 1946 togs frågan åter upp och 1954 slöts en överenskommelse mellan de nordiska länderna om en gemensam arbetsmarknad, där arbets- och uppehållstillstånd inte var nödvändiga om man ville arbeta i ett annat nordiskt land. Resultatet blev att många finnar, men även danskar flyttade till Sverige.¹⁹⁴

Genom Arbetsmarknadskommissionen började Sverige aktivt rekrytera arbetskraft 1947 från Italien och Österrike. Under 1950-talet riktades rekryteringen mot Västtyskland och Nederländerna, men även mot Italien, Österrike, Belgien och Grekland.¹⁹⁵ Under 1950- och 1960-talen kom kring sextio procent av alla invandrare från de nordiska länderna. På tredje plats, efter Danmark och Finland, kom Västtyskland.

¹⁹³ SCB Be 68 SM 0201.

¹⁹⁴ Lundh & Ohlsson (1994).

¹⁹⁵ SCB (1999).

TABELL 14: MEDBORGARE I DE NUVARANDE EU-LÄNDERNA I SVERIGE 1945–2000.

	1945	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Belgien	*	93	167	250	253	370	629
Danmark	15 641 ^b	15 964	30 236	31 454	29 465	28 586	25 567
Finland	8 041 ^b	26 859	74 935	208 955	181 481	119 669	98 571
Frankrike	687 ^b	643	1 025	1 807	2 411	2 885	4 709
Grekland	9	70	229	13 987	15 254	6 516	4 407
Irland	*	7	38	126	342	651	1 146
Italien	303	2 633	4 997	7 761	4 786	3 988	4 512
Luxemburg	*	13	10	17	6	14	26
Nederländerna	743 ^b	1 056	2 024	2 724	2 264	2 552	3 801
Portugal	*	9	54	1 582	1 602	1 515	1 317
Spanien	*	93	740	3 993	3 384	2 900	3 320
Storbritannien	422	1 020	1 932	5 531	8 652	10 110	13 062
Västtyskland ^a	3 104	10 670	22 934	20 892	14 403	12 952	16 357
Österrike	*	993	3 843	4 984	3 346	2 819	2 767

* Antalet medborgare från detta land är för få för att redovisas separat.

a. Efter föreningen av Väst- och Östtyskland redovisas Västtyskland som Tyskland.

b. Uppgiften avser antalet medborgare från detta land den första april 1945.

Källa: Statistisk Årsbok, SOS Folkmängd och SOS Befolkningsstatistik.

Även greker, italienare och österrikare kom till Sverige som arbetskraftsinvandrare. Under 1980- och 1990-talen minskade antalet medborgare i de flesta av de nuvarande EU-länderna i Sverige, vilket beror på att arbetskraftsimportens tid var förbi.¹⁹⁶ De enda länderna som bryter trenden är Belgien, Frankrike, Irland och Storbritannien, som alla ökar antalet medborgare i Sverige efter 1980. Dock är antalet belgiska och irländska medborgare i Sverige år 2000 mindre än 1 800 tillsammans.

Sett ur ett historiskt perspektiv är de migrationsmönster som funnits till Sverige från andra EU-länder inte till Sveriges fördel vid en ny arbetskraftsimport. Av de fem EU-länder som har försett Sverige med mest arbetskraft (Tyskland, Österrike, Italien, Grekland och Finland) kommer fyra av dem ha *mycket* stora problem med en åldrande och minskande befolkning. Då migration föder ny migration är det svårt att tro att större migrationsströmmar från dessa länder till Sverige kommer att äga rum.

¹⁹⁶ Lundh & Ohlsson (1994).

Vad betyder en utvidgning av EU?

En utvidgning av EU österut skulle öka befolkningen inom EU och dess arbetsstyrka. Mot bakgrund av detta borde det vara möjligt för Sverige att ta del av en inom EU större arbetsstyrka. Dock finns det framför allt fyra tunga argument som talar för att så, med stor sannolikhet, inte kommer att ske för Sveriges del.

(1) De kandidatländer som kan bli aktuella för medlemskap brottas med samma demografiska problem som EU. EU-kommissionen skriver att ”på det hela taget kommer kandidatländerna att uppleva samma höjning av befolkningens medelålder som de 15 EU-länderna. Den förväntade nedgången i andelen invånare i arbetsför ålder kommer i de flesta länder orsaka liknande svårigheter som i de 15 EU-länderna”.¹⁹⁷

(2) När Spanien och Portugal skulle bli medlemmar i EU fruktade man inom EU att det skulle bli en massinvasion av arbetskraft från dessa länder. I stället skedde motsatsen. Swiecicki konstaterar att ”många sydeuropeiska gästarbetare valde att återvända till sina hemländer efter EU-anslutningen, lockade av de nya utvecklingsmöjligheterna tack vare den snabbare tillväxten”.¹⁹⁸ Motsvarande kan mycket väl ske i länder såsom Polen, Tjeckien och Ungern när EU utvidgas österut.

(3) Trots att en av EU:s bärande idéer är en fri rörlighet av arbetskraft inom unionen, så har detta inte lett till en större rörlighet av arbetskraften mellan de nuvarande 15 medlemsstaterna. Det finns inget i dagsläget som tyder på att denna utveckling skall brytas inom en snar framtid. Tassinopoulos och Werner menar att ”location-specific advantages may explain why most people stay immobile even when considerable national and regional disparities continue to persist. People do not move because location-specific skills and abilities could be lost in the case of migration. It takes time and effort to accumulate insider advantages. The more location-specific insider advantages a person has already required, the less likely he/she is to migrate”.¹⁹⁹ När befolkningen i kandidatländerna minskar borde de så kallade ”location-specific” fördelarna av att stanna kvar i hemlandet öka för medborgarna i de länder som nyligen blivit medlemmar i EU.

(4) De migrationsströmmar som funnits mellan Sverige och till exempel Polen, Tjeckoslovakien och Ungern har handlat om flyktinginvandring i samband med politiska kriser i dessa länder.²⁰⁰ En flyktingström från Ungern kom 1956 i samband med att Sovjet krossade frihetssträvandena. Motsvarande flyktingvåg kom från Tjeckoslovakien 1968 och Polen fram till 1948 och 1982.²⁰¹

¹⁹⁷ De Europeiska Gemenskapernas Kommission (2000, sid. 24). Se även *World Population Prospects Database*.

¹⁹⁸ Swiecicki (2000, sid. 12).

¹⁹⁹ Tassinopoulos & Werner (1999, sid. 12).

²⁰⁰ Wadensjö (1994).

²⁰¹ Lundh & Ohlsson (1994).

De migrationsströmmar som finns från länder såsom Polen, Tjeckien och Ungern är riktade mot Tyskland och Österrike, något som fått regeringarna i dessa länder att vilja reglera migrationen under en övergångsperiod när dessa länder blir medlemmar i EU.²⁰² Enligt vissa forskare finns det ett enormt migrationstryck från Östeuropa.²⁰³ Tyskland tecknade ett flertal bilaterala avtal med olika östeuropeiska länder under 1990-talet för att minska migrationstrycket mot Tyskland.²⁰⁴

Då migration föder ny migration är det således mindre troligt att medborgare i dessa länder kommer att ta sig till Sverige i någon större utsträckning för att arbeta. De migrationsströmmar som har funnits från före detta Tjeckoslovakien och från Ungern till Sverige är mycket små. Migrationsströmmen från Polen är avsevärt större, men avsevärt mindre än migrationsströmmen från Finland eller Tyskland. Angående en framtida migration från Östeuropa anser Wadensjö att ”det mesta [talar] för att invandringen kommer att uppvisa ungefär samma förlopp som den tidigare från Sydeuropa. Den kommer att öka upp till en viss nivå för att sedan uppvisa konjunkturvariationer”.²⁰⁵

Det är tveksamt om arbetskraftsförsörjningen i Sverige kan tryggas med hjälp av arbetskraft i samband med att Polen, Tjeckien och Ungern blir medlemmar i EU.

TABELL 15: MEDBORGARE I POLEN, F.D. TJECKOSLOVAKIEN OCH UNGERN I SVERIGE 1945–2000.

	1945	1950	1960	1970	1980	1990	2000
<i>Polen</i>	771	7 363	2 178	4 210	10 337	15 672	16 667
<i>Tjeckoslovakien</i>	*	1 097	249	4 201	1 091	1 571	782 ^a
<i>Ungern</i>	169	1 800	8 404	4 493	2 695	3 155	2 988

* Antalet medborgare är så få att de inte redovisas separat i statistiken.

a. Avser medborgare från Republiken Tjeckien och Republiken Slovakien.

Källa: Statistisk Årsbok, SOS Folkmängd och SOS Befolkningsstatistik.

²⁰² Swiecicki (2000).

²⁰³ Se t.ex. Layard et al. (1994) för en översikt kring detta.

²⁰⁴ Werner (1996).

²⁰⁵ Wadensjö (1994, sid. 110).

Politiska implikationer

Frågan om arbetskraftsförsörjning, arbetskraftens rörlighet inom EU samt en migration till EU för att klara arbetskraftsförsörjningen kan ge upphov till flera infekterade och komplicerade frågor för EU att hantera. EU uppstod under en period då det inte fanns några problem med arbetskraftsförsörjning. Nu har situationen förändrats. Ett i EU så politiskt och ekonomiskt mäktigt land som Tyskland kan komma att bli mycket upprörda över att andra EU-länder försöker rekrytera tysk arbetskraft när Tyskland är ett av de länder som drabbas absolut hårdast av en minskande befolkning och en sviktande arbetskraftsförsörjning i framtiden. En dylik situation kan skapa mycket infekterade politiska implikationer mellan EU:s medlemsländer.

En annan politiskt infekterad situation som kan uppstå är om något land försöker att bevilja arbetstillstånd för att klara sin arbetskraftsförsörjning till medborgare i länder som Schengenavtalet inte finner önskvärda. Har en person fått visum eller arbetstillstånd i ett Schengenland är det ju möjligt att fritt röra sig inom Schengenområdet.

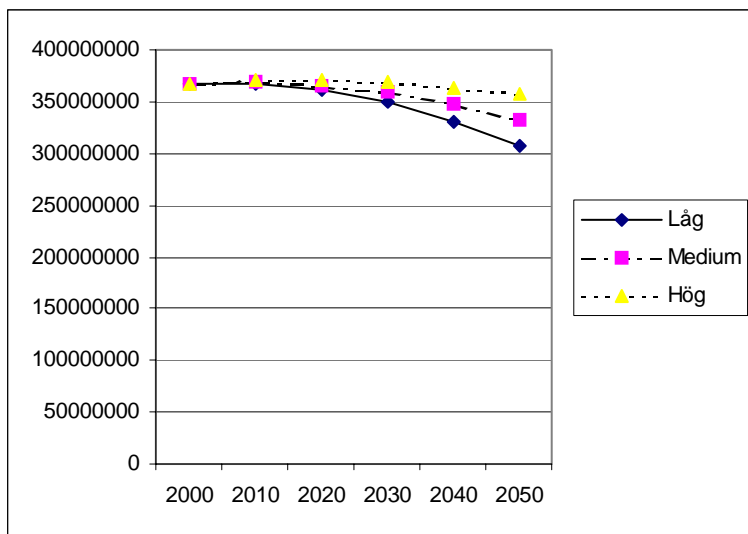
De demografiska förändringarna i sig kommer att förändra maktbalansen inom EU. Detta är något som till exempel Tyskland med största sannolikhet kommer att försöka motverka då man riskerar att bli en av de största förlorarna om en maktförskjutning sker. Å andra sidan drabbas även länderna i södra Europa mycket hårt, vilket borde innebära att deras motstånd till reformer av till exempel jordbruksstödet helt plötsligt får en mindre tyngd.

Sammanfattning

Medianåldern inom EU förväntas att öka från 38 år till mellan 46,1 och 51,4 år under perioden 2000–2050. Mellan 2015 och 2035 kommer EU att drabbas av en befolkningsminskning (se figur 52). Befolkningsminskningen slår i relativa tal hårdast mot Österrike, men i absoluta tal är det Tyskland, Italien och Spanien som drabbas hårdast. Irland, Luxemburg och Frankrike kommer att öka sin befolkning, och länder som Nederländerna och Storbritannien kommer att ha en svag befolkningsökning fram till cirka 2030 och därefter en svagt minskande befolkning.

Efter 2020 kommer försörjningskvoten att försämrans avsevärt inom EU. Detta sker dels på grund av att andelen äldre i befolkningen ökar kraftigt, dels då andelen barn förväntas öka något vilket hör samman med att den förväntade fruktsamheten förväntas öka.

FIGUR 52: BEFOLKNINGSUTVECKLING FÖR EU-LÄNDERNA 2000-2050 (EXKLUSIVE SVERIGE).

Källa: *World Population Prospects, Population Database*

Samtidigt som andelen av den svenska befolkningen mellan 5 och 24 år i utbildningsväsendet var det tredje lägsta inom EU och att Sverige även hade de tredje lägsta utgifterna för den tredje utbildningsnivån inom EU år 1991 så besväras många EU-länder av en mycket hög arbetslöshet bland ungdomar under 25 år. Om övriga EU-länder inte kan eller vill försöka utnyttja den arbetskraftsreserv dessa ungdomar utgör finns det en potentiell möjlighet för Sverige att försöka suga upp denna arbetskraft till de okvalificerade arbeten som finns inom den svenska tjänstesektorn.

Den relativt sett mycket låga andelen av den svenska befolkningen mellan 5 och 24 år i utbildningsväsendet och de relativt sett låga utgifterna för den tredje utbildningsnivån inom EU kan indikera att en import av arbetskraft från EU-länder skulle avsevärt kunna förstärka det svenska humankapitalet.

De migrationsströmmar som finns och har funnits inom det nuvarande EU till Sverige domineras av en migration från Danmark, Finland och Tyskland. Dessa migrationsströmmar uppkom under en tid då löner och levnadsstandard var högre i Sverige än i dessa länder och avtog sedan när skillnaderna avtog. Idag finns det flera länder inom EU som har högre inkomster och levnadsstandard än den svenska, varför det kan bli svårt att locka arbetskraft till Sverige från dessa länder.

En utvidgning av EU österut skulle medföra länder såsom Polen, Tjeckien och Ungern blir medlemmar i EU. Dock har dessa länder likartade

demografiska problem varför det inte finns någon stor arbetskraftsreserv att hämta arbetskraft från för EU:s eller Sveriges del. När Spanien och Portugal blev medlemmar i EU skedde en återvandring från övriga EU-länder av medborgare i dessa båda länder. Någon massinvasion av billig spansk och portugisisk arbetskraft skedde inte, något som fruktats av övriga länder. Vidare finns det endast marginella migrationsströmmar mellan Sverige och länder som Tjeckien och Ungern. Migrationsströmmen från Polen är något större, men inte särskilt stor.

Arbetskraftens rörlighet inom EU är liten. Platsspecifikt kapital motverkar en rörlighet av arbetskraft, något som rimligtvis även borde gälla för kandidatländerna. Detta utgör ett politiskt dilemma då en av huvudtankarna med EU var just en gemensam arbetsmarknad. Denna bärande idé om en gemensam arbetsmarknad kan komma att sättas på prov om medlemsländerna uppfattar att andra EU-länder ”stjäl” arbetskraft från dem.

Ett annat politiskt problem kan uppstå om de enskilda medlemsländerna vill föra en egen invandringspolitik för att trygga sin arbetskraftsförsörjning och som en följd härav beviljar visum till medborgare i länder övriga Schengen-länder inte önskar släpps in i Schengenområdet. Slutligen kommer de demografiska förändringarna leda till att maktbalansen mellan olika länder inom EU riskerar att förändras. Detta kommer med stor sannolikhet att leda till någon form av reaktion från de länder som riskerar att förlora på en förändring.

Sammanfattningsvis kan Sverige säkert rekrytera viss arbetskraft från de övriga EU-länderna, med det kommer sannolikt inte att handla om någon större volym av arbetskraft. Rörligheten på arbetskraft inom EU är låg och stora etablerade migrationsströmmar till Sverige saknas från de flesta EU-länder.

Avslutande kommentarer

Syftet med denna studie är att beskriva vilka möjligheter olika länder och regioner har att förse Sverige med arbetskraft. Syftet är inte att ge en djuplodande analys, utan mer översiktligt beskriva vilka problem och möjligheter som finns. På detta sätt genereras viktig kunskap kring hur och om potentiella sändarländer har möjlighet att förse Sverige med humankapital och arbetskraft.

Den svenska modellen är uppbyggd enligt en riskfördelningsprincip mellan individer i ett livscykelperspektiv. I denna modell utgör den offentliga sektorn och de offentliga socialförsäkringarna det centrala inslaget. Dock är det så att en riskfördelningsprincip mellan individer i ett livscykelperspektiv mycket känslig för demografiska förändringar.

De beräkningar som hittills gjorts av det framtida behovet av en arbetskraftsimport visar att de antaganden som ligger till grund för beräkningarna spelar en *mycket stor* roll för invandringsvolymens storlek.

Var kan Sverige hitta sin arbetskraft? Det största och mest akuta behovet finns i de kvinnodominerade yrkena inom vård, skola och omsorg. Ett relativt sett mindre behov, men inte mindre viktigt, finns inom industrisektorn. Det är ganska naturligt att börja med att se vilka möjligheter världens befolkningsmässigt två största länder, *Indien* och *Kina*, har att förse Sverige med arbetskraft. Två närområden, *EU* och *Östeuropa* (här exemplifierat av *Ryssland*) är även intressanta. Slutligen finns det två områden i världen som kommer att ha en positiv befolkningsutveckling de närmaste 50 åren, *Västra Asien* och *Nordafrika*, varför det är naturligt att inkludera dessa båda områden i denna studie.

I studien antas det att invandrarna kan få arbete direkt vid ankomsten till Sverige, att de är unga och friska, att de är beredda att flytta vart som helst i Sverige och att substituerbarheten mellan inhemsk och invandrad arbetskraft är god. Vidare bortser man från de eventuella restriktioner och hinder för invandring som finns i Schengenavtalet mot icke-Schengenmedborgare. Dessa antaganden inte är självklara, men syftet med denna studie är att se *vilka möjligheter* sändarländerna eller sändarområdena har att förse Sverige med arbetskraft, inte om arbetskraften kan få arbete eller ens får arbetstillstånd.

Indien har en god potential att förse Sverige med låg- eller utbildad arbetskraft. Det är främst inom tjänstesektorns dåligt betalda lågstatusarbeten som ett behov av arbetskraft finns. Att få arbete i Sverige skulle kunna innebära att pengar kan skickas hem till Indien för att hjälpa familjen att försäkra sig mot olika risker och avhjälpa relativ deprivation. Sverige får antagligen svårt att rekrytera högutbildade indier då Sverige inte kan konkurrera med USA, Canada och Storbritannien när det gäller löner, skatter och en avreglerad arbetsmarknad. Vidare lär inte många indier söka sig till Sverige, då etablerade migrationsströmmar saknas.

Kina har, liksom Indien, en god potential att förse Sverige med låg- eller

outbildad arbetskraft till arbetsmarknadens nedre segment. Sverige kan inte konkurrera med länder som t.ex. USA när det gäller löner, skatter och en avreglerad arbetsmarknad, vilket gör att Sverige antagligen får mycket svårt att rekrytera högutbildade kineser. Särskilt många kineser lär inte söka sig till Sverige då etablerade migrationsströmmar saknas.

De ryska naturvetenskapliga utbildningarna håller, trots alla ekonomiska, politiska och sociala problem, än i dag högsta internationella klass. Då *Ryssland* står inför en befolkningsminskning av stora format är det tveksamt om en större migration av arbetskraft kommer att ske från Ryssland till Sverige. Vidare saknas det etablerade migrationsströmmar mellan Sverige och Ryssland, undantaget en blygsam äktenskapsmigration. Att försöka få denna att öka är, med stor sannolikhet, politiskt kontroversiellt.

Västra Asien är ett av de tre områden med en fortsatt positiv befolkningsutveckling fram till 2050. Vidare är högutbildade överrepresenterade bland de arbetslösa. För svenskt vidbekommande är det viktigast av allt att det finns etablerade migrationsströmmar mellan flera länder i Västra Asien och Sverige. Önskar Sverige att importera arbetskraft kan dessa migrationsströmmar komma att vara värdefulla.

För *Nordafrika* ser den demografiska utvecklingen likartad ut jämfört med Västra Asien. Även här är högutbildade överrepresenterade bland de arbetslösa. Skillnaden mellan Nordafrika och Västra Asien är att det inte finns några etablerade migrationsströmmar mellan Nordafrika och Sverige. Då det finns etablerade migrationsströmmar från det relativt kulturellt närliggande Västra Asien till Sverige, borde det finnas en möjlighet att skapa migrationsströmmar från Nordafrika till Sverige.

Rörligheten på arbetskraft inom den *Europeiska Unionen* är låg och stora etablerade migrationsströmmar till Sverige saknas från de flesta EU-länder. Sverige kan säkert rekrytera viss arbetskraft från de övriga EU-länderna, med det kommer sannolikt inte att handla om någon större volym av arbetskraft.

Det är mycket lätt att komma med påstående om att det finns 100-tals miljoner av presumtiva migranter i de länder och områden som diskuterats i denna översikt. Det är en helt annan sak om dessa presumtiva migranter verkligen är intressanta ur ett svenskt perspektiv. Låg- eller utbildade invandrare står inte riktigt högst upp på önskelistan, sett ur ett svenskt perspektiv. Det är även en helt annan sak om dessa presumtiva migranter faktiskt *vill flytta till Sverige*. Att hitta *rätt* arbetskraft kan vara svårare än vad många tror.

Referenser

- Aguilar, R. & Gustafsson, B. (1994) "Immigrants in Sweden's Labour Market During the 1980s", *Scandinavian Journal of Social Welfare* 1994 No. 3:139-147
- Arbetskraftsförsörjningen i Jämtlands län – utblick mot 2015* (2002) Regionala Kompetensrådet i Jämtlands län
- Aronsson, G. & Sjögren, A. (1994) *Samhällsomvandling och arbetsliv. Omvärldsanalys inför 2000-talet*. Arbetslivsinstitutet
- Athukorala, P.C. & Manning, C. (1999) *Structural Change and International Migration in East Asia: Adjusting to Labour Scarcity*. Oxford University Press
- Belfrage, C.J. (2000) *Ekonomiska utmaningar, MENA-projektet delstudie 9*. Utrikesdepartementet
- Bengtsson, T. & Fridlitzius, G. (2001) "Public Intergenerational Transfers as an Old-Age Pension System: A Historical Interlude?", *Ermisch & Ogawa (Eds.) The Family, the Market and the State in Ageing Societies*. Oxford University Press
- Bevelander, P. (1999) "The Employment Integration of Immigrants in Sweden", *Journal of Ethnic and Migration Studies* vol. 25 no. 3
- Bevelander, P. (2000) *Immigrant Employment Integration and Structural Change in Sweden 1970-1995*. Almqvist & Wiksell International.
- Bevelander, P. & Skyt-Nielsen, H. (2001) "Declining Employment Assimilation of Immigrants in Sweden: Observed and Unobserved Characteristics?", *Journal of Population Economics* Vol. 14 No. 3
- Bhai, L.T. (2002) *Ageing – Indian Perspective*. Decent Books
- Blanchard, O., Commander, S. & Coricelli, F. (1995) "Unemployment and restructuring in Eastern Europe and Russia", *Commander & Coricelli (Eds.) Unemployment, Restructuring and the Labor Market in Eastern Europe and Russia*. The World Bank
- Bolaria, B.S. & von Elling Bolaria, R. (1997) "Capital, Labour, Migrations", *Bolaria & von Elling Bolaria (Eds.) International Labour Migration*. Oxford University Press
- Borjas, G. (1990) *Friends or Strangers. The Impact of Immigrants on the U.S. Economy*. Basic Books
- Broomé, P., Bäcklund, A.-K., Lundh, C. & Ohlsson, R. (1996) *Varför sitter 'brassen' på bänken eller varför har invandrarna så svårt att få jobb?* SNS förlag
- Broomé, P., Carlson, B. & Ohlsson, R. (2001) *Bäddat för mångfald*. SNS förlag
- Caldwell, J.C. (1982) *Theory of Fertility Decline*. Academic Press
- Candland, C. (2001) "The Cost of Incorporation: Labor Institutions, Industrial Restructuring, and the New Trade Union Strategies in India and Pakistan", *Candland & Sil (Eds.) The Politics of Labor in a Global Age. Continuity and Change in Late-industrializing and Post-socialist Economies*. Oxford University Press.
- Castles, S. & Miller, M.J. (1993) *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. MacMillan
- Coale, A. & Hoover, E. (1958) *Population and Economic Development*. Princeton
- Cole, J. & Cole, F. (1998) *EU:s ekonomiska geografi*. Studentlitteratur.

- Coleman, D. (2000) *Migration to Europe: A Critique of the New Establishment Consensus*. Paper presented at the Workshop on Demographic and Cultural Specificity and Integration of Migrants, Bingen, Germany, 10-11 November 2000
- Coleman, D. (2001a) *'Replacement Migration', or why everyone's going to have to live in Korea. A fable for or times from the United Nations*, Paper published at <http://www.apsoc.ox.ac.uk/oxpop/wp03.pdf>
- Coleman, D (2001b) *Population Ageing: An Unavoidable Future*. Oxford Centre for Population and Migration Studies Working Paper Series No. 7
- Commander, S. & Coricelli, F. (1995) "Introduction", *Commander & Coricelli (Eds.) Unemployment, Restructuring and the Labor Market in Eastern Europe and Russia*. The World Bank
- Commander, S., McHale, J. & Yemtsov, R. (1995) "Russia", *Commander & Coricelli (Eds.) Unemployment, Restructuring and the Labor Market in Eastern Europe and Russia*. The World Bank
- Coppel, J., Dumont, J.C. & Visco, I. (2001) *Trends in Immigration and Economic Consequences*. OECD Economics Department Working Papers No. 284
- CPIRC (2002a) "Aging Population Requires New Action", *Newsletter from Chinese Population Information and Research Centre*
- CPIRC (2002b) "AIDS Prevention Urged", *Newsletter from Chinese Population Information and Research Centre*
- Dagens Nyheter* (2002) Scocco vill öka invandring. 2002-06-04
- Dahlman, C.J. & Aubert, J.E. (2001) *China and the Knowledge Economy. Seizing the 21st Century*. The World Bank
- DaVanzo, J. & Gramlich, C. (2001) *Dire Demographics. Population Trends in the Russian Federation*. RAND Population Matters
- De Europeiska Gemenskapernas Kommission (2000) *Meddelande från Kommissionen till Rådet och Europaparlamentet om en invandringspolitik för gemenskapen*. KOM (2000) 757 slutlig
- Deegan, H. (1996) *Third Worlds. The Politics of the Middle East and Africa*. Routledge
- Doeringer, P. & Piore, M. (1971) *Internal Labor Markets and Manpower Analysis*. Lexington Books
- Dubey, S.N. (2001a) *Population of India 2001*. Author's Press
- Dubey, S.N. (2001b) *Education Scenario in India - 2001*. Author's Press
- Easterlin, R. (1996) *Growth Triumphant*. University of Michigan Press
- EC Regional Policies (1994) *Europe 2000+. Cooperation for European Territorial Development*. European Commission.
- Eqset, W. (2000) *Poverty in the Middle East and North Africa. A Survey of Data and Recent Trends, MENA-projektet delstudie 12*. Utrikesdepartementet
- Ekberg, J. (1994) "Economic Progress of Immigrants in Sweden from 1970 to 1990: A Longitudinal Study", *Scandinavian Journal of Social Welfare* 1994 No. 3:148-157
- Ekberg, J. (1999) "Immigration and the Public Sector: Income Effects for the Native Population in Sweden", *Journal of Population Economics* Vol. 12: 411-430

- Ekenger, K. & Wallen, F. (2002) *Invandring för tillväxt och nya jobb*. Svenskt Näringsliv
- Gayarhi, V. (2002) "Rethinking Highly Skilled Migration: Research and Policy Issues for India's Information Economy", *International Mobility of the Highly Skilled*. OECD
- Gukhberg, L. & Nekipelova, E. (2002) "International Migration of Scientists and Engineers in Russia", *International Mobility of the Highly Skilled*. OECD
- Guochu, Z. & Wenjun, L. (2002) "International Mobility of China's Resources in Science and Technology and its Impact", *International Mobility of the Highly Skilled*. OECD
- Gustafsson, B., Zamanian, M., & Aguilar, R. (1990) *Invandring och försörjning*. Bokförlaget Daidalos
- Gustafsson, B. & Österberg, T. (2001) "Immigrants and the Public Sector Budget – Accounting Exercises for Sweden", *Journal of Population Economics* Vol. 14: 689-708
- Framtid Gällivare* (2001) Gällivare kommun
- Hammar, T. (1985) "Introduction", *Hammar (Ed.) European Immigration Policy*. Cambridge University Press
- Harris, J.R. & Todaro, M. (1970) "Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis", *American Economic Review* 60
- Hedlund, S. (1993) "Den ryska kolonialismens etniska dimension", *K.G. Karlsson (red.) Det förvandlade Östeuropa*. Bokförlaget Fontes
- Hofstee, E.W. (1950) "Population Pressure and the Future of Western Civilization in Europe", *The American Journal of Sociology* Vol. LV No. 6:523-532
- Husain, M.G. (Ed.) (1997) *Changing Indian Society & Status of Aged*. Manak Publications
- ITPS (2002) Arbetskraftsbrist och arbetskraftsinvandring: hot eller möjligheter för ekonomisk tillväxt? *ITPS rapport A 2002:010*
- Jensen, B. (1992) *Den ny Ruslandshistorie*. Centrum
- Johnreden, A.C. & Wallin, C. (2002) *Den framtida personalförsörjningen. Tre scenarier till år 2015*. Arbetsmarknadsstyrelsen.
- Katz, E. & Stark, O. (1986) "Labor Migration and Risk Diversion in Less Developed Countries", *Journal of Labor Economics* 4
- Kelley, A.C. & Schmidt, R.M. (1994) "Population and Income Change: Recent Evidence", *World Bank Discussion Paper* 249
- Keyfitz, N. (1995) "Some Demographic Properties of Transfer Schemes: How to Achieve Equity between the Generations", *Lee, Athur & Rodgers (Eds.) Economics of Changing Age Distribution in Developed Countries*. Clarendon Press
- Khadria, B. (1999) *The Migration of Knowledge Workers. Second-Generation Effects of India's Brain Drain*. Sage Publications
- Kirk, D. (1946) *Europé's Population in the Inter-war Years*. League of Nations
- Landstingsförbundet (2000a) *Kan hela Sverige leva? Scenarier för länens befolkningsutveckling till 2030*.
- Lauby, J. & Stark, O. (1988) "Individual Migration as a Family Strategy: Young Women in the Philippines", *Population Studies* 42
- Layard, R., Blanchard, O., Dornbusch, R. & Krugman, P. (1994) *Invandringen från öst*. SNS

- Lewis, W.A. (1954) "Economic Development with Unlimited Supply of Labour", *The Manchester School of Economics and Social Studies* 22
- Lindell, C. (2000) *Skånes arbetsmarknad, kompetensbehov och arbetslöshet*. Region Skåne, näringsenheten
- Lindh, T. (2002a) *Befolkningen, familjen, livscykeln och ekonomisk tillväxt*. ITPS, VINNOVA och NUTEK
- Lindh, T. (2002b) "Åldersstrukturen och de offentliga finanserna", *Molander & Andersen (red.) Alternativ i välfärdspolitiken*. SNS Förlag
- Lu, X. (2001) "Transition, Globalization, and Changing Industrial Relations in China", *Candland & Sil (Eds.) The Politics of Labor in a Global Age. Continuity and Change in Late-industrializing and Post-socialist Economies*. Oxford University Press.
- Lundh, C. & Ohlsson, R. (1994) "Immigration and Economic Change", *Bengtsson (Ed.) Population, Economy and Welfare in Sweden*. Springer Verlag
- Lundh, C. & Ohlsson, R. (1999) *Från arbetskraftsimport till flyktinginvandring*. SNS
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, J.E. (1993) "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population & Development Review Vol. 19 No. 3*
- Migrationsverket (2001) *Faktablad om Schengenavtalet*. Februari 2001
- Notestein et al. (1944) *The Future Population of Europe and the Soviet Union*. League of Nations
- NUTEK (1999) *Regionala utvecklingstendenser i Sverige 1999, R 1999:28*
- Nygren, O. & Persson, L.O. (2001) *Det enkelriktade Sverige. Tjänstesektorn och den framtida regionala befolkningsutvecklingen*. TCO
- OECD (2002) *The Economic Impact of International Migration: A Framework for EDRC Country Reviews. Ännu ej publicerad rapport*.
- Ohlsson, R. (1978) *Ekonomisk strukturförändring och invandring*. CWK Gleerups förlag
- Ohlsson, R. (1995) "Det svenska välfärdssamhällets framväxt – tacka kvinnorna för det!", *Socialvetenskaplig tidskrift 1995:1*
- Ohlsson, R. (1996) "Befolkningsekonomiska aspekter på det svenska välfärdssamhällets framväxt", *Berggren (Red.) Kvinnorna och välfärden*, FRN
- Ohlsson, R. (1998) "Generations- och könsaspekter på det svenska välfärdssamhällets framväxt", *SOU 1998:3 Välfärdens genusansikte*, Fritzes
- Piore, M. (1979) *Birds of Passage*. Cambridge University Press
- Rajan, S.I., Mishra, U.S. & Sarma, P.S. (1999) *India's Elderly – Burden or Challenge?* SAGE
- Ranis, G. & Fei, J.C.H. (1961) "A Theory of Economic Development", *American Economic Review* 51
- Rapport Framtid E! Tendenser på arbetsmarknaden i Östergötland 2000-2010 eller 'Var är min personal?'* (2000) Regionala kompetensrådet i Östergötlands län
- Regeringskansliet (2002) Mer samarbete om asyl och invandring. *EU-Rapport nr. 6*
- RFV (1990) "Långvarig sjukfrånvaro under olika arbetsförhållanden", *Riksförsäkringsverket redovisar 1990:14*

- RFV (1996) "Invandrarna i socialförsäkringen", *Riksförsäkringsverket redovisar 1996:11*
- RFV (2001) "Invandrades förtidspensioner under 1990-talet", *Riksförsäkringsverket redovisar 2001:7*
- Rooth, D.O. (2001) "Adopted Children in the Labour Market – Discrimination or unobserved Characteristics?", *opublicerad artikel*
- Rosenberg, N. & Birdzell, L.E. (1994) *Västerlandets väg till välstånd*. SNS förlag
- Rostow, W.W. (1998) *The Great Population Spike and After*. Oxford University Press
- Sanderson, W.C. & Tan, J.P. (1995) *Population in Asia*. The World Bank.
- SCB (1999) *Från folkbrist till en åldrande befolkning*.
- SCB (2002a) *Be 18 SM 0201*
- SCB (2002b) *Trender och prognoser 2002, befolkningen, utbildningen, arbetsmarknaden, med sikte på år 2020*
- SCB (2002c) *Be 68 SM 0201*
- Schoorl, J. (1995) "Determinants of International Migration: Theoretical Approaches and Implications for Survey Research", *van der Erf & Heering (Eds.) Causes of International Migration*. NIDI
- Scott, K. (1999) *The Immigrant Experience: Changing Employment and Income Patterns in Sweden 1970-1993*. Lund University Press
- Schulus, A. (1993) *Business Education in Russia Today*. Paper presented at the Conference Internationalizing Entrepreneurship Education and Training in Vienna July 5-7, 1993
- Schön, L. (2000) *En modern svensk ekonomisk historia*. SNS
- Sil, R. (2001) "Labor Politics in Post-Soviet Russia", *Candland & Sil (Eds.) The Politics of Labor in a Global Age. Continuity and Change in Late-industrializing and Post-socialist Economies*. Oxford University Press.
- Sjaastad, L. (1962) "The Costs and Returns of Human Migration", *Journal of Political Economy* 70S:80-93
- SOS Befolkningsstatistik
- Stark, O. (1984) "Migration Decision Making: A Review Article", *Journal of Development Economics* 14
- Stark, O. (1991) *The Migration of Labor*. Blackwell
- Stark, O. & Bloom, D. (1985) "The New Economics of Labor Migration", *American Economic Review* 75
- Stark, O. & Levhari, D. (1982) "On Migration and Risk in LDCs", *Economic Development and Cultural Change* 31
- Stark, O. & Taylor, J.E. (1989) "Relative Deprivation and International Migration", *Demography* 26
- Stark, O. & Taylor, J.E. (1991) "Migration Incentives, migration Types: The Role of Relative Deprivation", *The Economic Journal* 101
- Stark, O. & Yitzhaki, S. (1988) "Labor Migration as a Response to Relative Deprivation", *Journal of Population Economics* 1

- Stark, O., Taylor, J.E. & Yitzhaki, S. (1986) "Remittances and Inequality", *The Economic Journal* 96
- Svenska Kommunförbundet (2000a) *Kommunernas hantering av pensionsmedel – en komplex fråga*.
- Swiecicki, J. (2000) *EUs östutvidgning i stort och smått*. Världspolitikens Dagsfrågor 2000:7.
- Tassinopoulos, A. & Werner, H. (1999) "To Move or Not To Move – Migration of Labour in the European Union", *IAB Labour Market Research Topics* 35
- Todaro, M. (1969) "A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries", *American Economic Review* 59
- Todaro, M. (1976) *Internal Migration in Developing Countries*. ILO
- Todaro, M. (1989) *Economic Development in the Third World*. Longman
- Todaro, M. & Maruszko, L. (1987) "Illegal Immigration and US Immigration Reform: A Conceptual Framework", *Population and Development Review* 13
- Tretyakov, Y.D. (2001) "Perspectives of Materials Education Development in Russia for the New Century", *MRS Bulletin* November 2001
- UN Population Division (2000) *Replacement Migration*. United Nations
- UN Population Division (2001) *World Population Ageing: 1950-2050*. United Nations
- UN Statistics Division, <http://unstat.un.org>
- Utrikesdepartementet (1992a) *Rom-fördraget*. Allmänna förlaget.
- Utrikesdepartementet (1992b) *Maastricht-fördraget om den Europeiska unionen i korthet*. Fritzes
- Utrikesdepartementet (1999) *Tradition och förnyelse. En studie av Nordafrika och Mellanöstern. Ds 1999:63*. Regeringskansliet
- Välfärdspolitiska rådets rapport (1998) *Välfärdspolitik i kristid – håller arbetslinjen?*. SNS förlag
- Västra Götalandsregionen (2002) *Preliminär slutrapport Projekt utländska läkare*.
- Wadensjö, E. (1972) *Immigration och samhällsekonomi*. Avhandling, Lund
- Wadensjö, E. (1976) *Occupational Segregation of Migrant Workers in Sweden*. Växjö Migration Studies 5
- Wadensjö, E. (1994) "Sverige och invandringen från öst", i *Layard et al. (1994) Invandringen från öst*. SNS
- Werner, H. (1996) "Temporary Migration of Foreign Workers – Illustrated with Special Regard to East-West Migrations". *IAB Labour Market Research Topics* 18.
- Werner, H. (2002) "The Current 'Green Card' Initiative for Foreign IT Specialists in Germany", *International Mobility of the Highly Skilled*. OECD
- World Bank (1997) *China. Higher Education Reform*
- World Population Prospects Population Database*. <http://esa.un.org/unpp/index.asp>
- Zhurakovsky, V., Pokholkov, Y. & Agranovich, B. (2001) "Engineering Education in Russia and the Quality Training of Specialists in the Area of High Technologies", *Global Journal of Engng. Educ.* Vol 5, No. 1

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon: 063 16 66 00
Fax: 063 16 66 01
info@itps.se
www.itps.se
ISBN 91-89606-07-8

 itps INSTITUTET FÖR
TILLVÄXTPOLITISKA
STUDIER